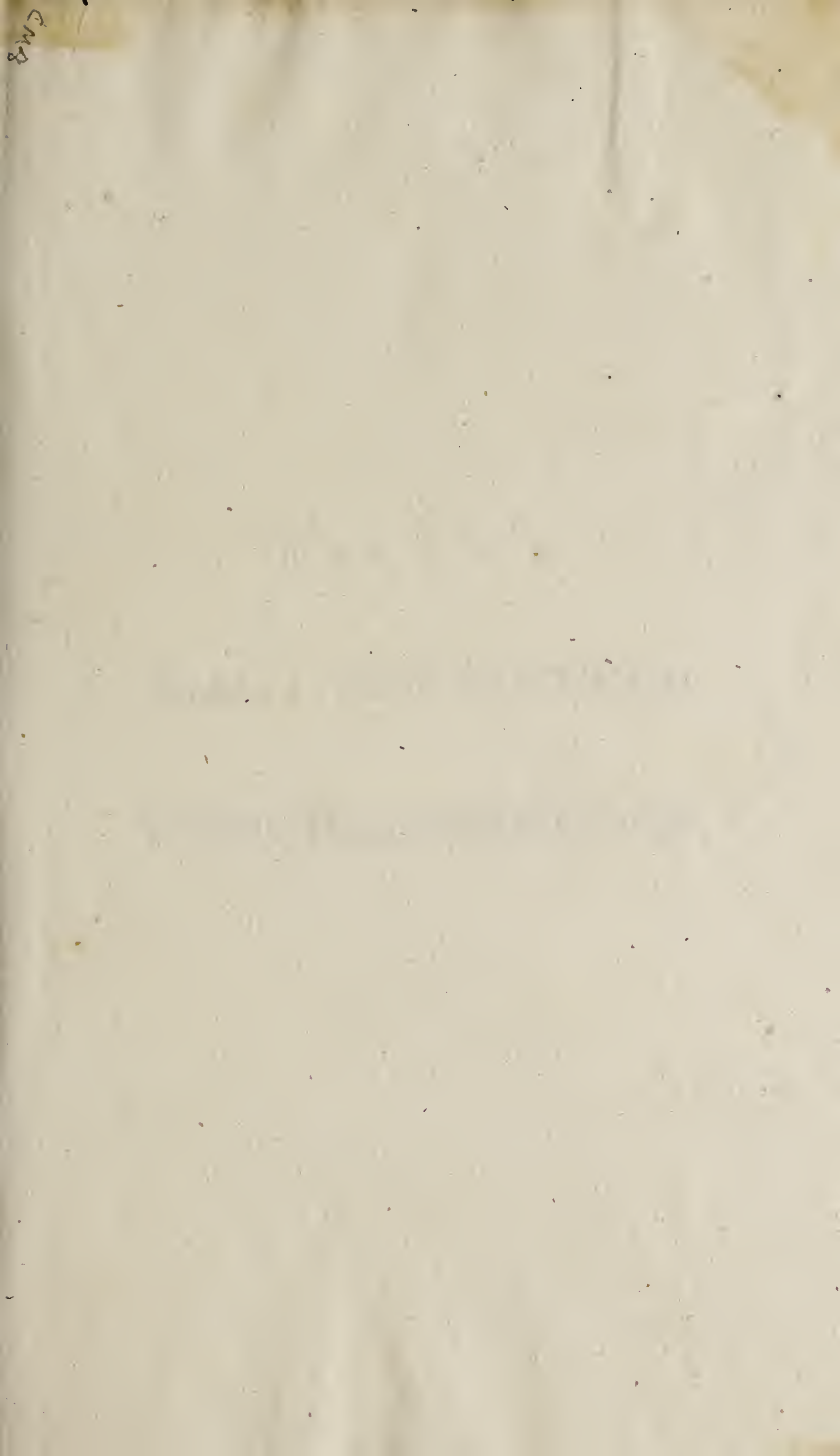

NIEUWE

TAAL- EN DICHTKUNDIGE

VERSCHEIDENHEDEN.

NIEUWE
TAAL-
EN
DICHTKUNDIGE VERSCHEIDENHEDEN,

DOOR

Mr. WILLEM BILDERDIJK.

EERSTE DEEL.

Te ROTTERDAM,
by J. IMMERZEEL, JUNIOR.
1824.

* * *

In plaatſe van VOORBERICHT *ſtrekken hier de volgende woorden van den ſchranderen* JOZUA VAN IPEREN.

„ *In allerhande Kunſten en Wetenſchappen aapt men meer en meer naar, dan men zijn eigen oordeel gebruikt. Wenſchelijk ware 't dat die geletterde Bygeloovigheid eens vooral uit de herſenen wierd verbannen, en 't menſchelyk gezag zonder volkomene kennisſe en overtuiginge binnen de kleuterſchooltjens voor eeuwig wierd opgeſloten.*"

En verder: „ *Men moet my geen gezag der vermaardſte Taalkenners voor de ſcheenen werpen, om dat ik reeds overlange den plak ontwasſen meene te zyn en uit dien hoofde het gezag van geleerde lieden* [al waren zy dit, die men daartoe verheft,] *en wien ik de grootſte achtinge toedrage, voor Schooljongens en nieuwbakken Schoolmeeſters overlate; voor zulke namentlyk die nog geene ervarenheid genoeg hebben om*

zelf

zelf te kunnen oordeelen over zaken, daar zy zig ſomwylen wat al te voorbarig meê bemoeijen. Ook vordere ik niet dat men op mijne gezegdens als gezegdens eenigen ſtaat make. De Maatſchappy der Geleerden is een vry Gemeenebest, in 't welk men nog Parlement nog overheerſching dulden kan. Dit verwagte ik ſlegts, dat men zijne eigene ooren, zoo wel als oogen, geloove." — *Dus in de* Tusſchenſpraken *zijner* Woordenlijst.

Ik voeg hier nog by de woorden van den kundigen W. JONES *in zijn* Esſay on the first principles of Natural philoſophy.

„ Men are always jealous enough of their bodily liberties, and are too often ready to claim a right of judging and contradicting, where they ought to be obedient; while they tamely give up the liberty of the underſtanding to thoſe who have no right to demand it." —

En wie zijn hunne Wetgevers?

Quibus iſta pro ingenio finguntur, non ſcientiae vi, *zal* SENECA *andwoorden*, Suaſor. IV.

I N H O U D.

D E R

S T U K K E N.

VAN

VAN DE

ROMEINSCHE TALLETTERS.

* * *

Gelijk by een afgetrokken en overpeinzend leven niet ſlechts, maar in allen ſtaat en ſtand waarin zich de mensch ooit bevinden mag, en ten aanzien van alles, de voorwerpen der naſporing zich aan den opmerkenden geest dagelijks meer en meerder vermenigvuldigen; zoo is dit inzonderheid waar omtrent zulke, als die praktiſche werking des verſtands raken, die in de verbinding en vasthechting der denkbeelden aan uiterlijke teekenen, plaats heeft; en dus, in al 't gene de Taal en de duizenden van vakken harer aanwending in de uitdrukking der beſeffen en denkbeelden aangaat. Hiertoe behooren de letter- en cijferteekenen, en ik heb my voorlang overtuigd, dat het onderzoek van die beide, als Ziel- of Geestkundige oefening, niet onnut, en den denkende niet ongevallig kan zijn. — In 't onthaal van die proeven by dat Algemeen, dat,

met alle zwevende windbraking dezes tijds, toch nog zucht voor eene innige kennis behouden heeft, my niet gants bedrogen vindende, gevoele ik my daardoor opgewekt, om ten aanzien van dat onderwerp, hier weêr eene nieuwe ontwikkeling aan te bieden, die als tot het voorgegane behoort; en zie daar derhalve, ter gelegenheid van een daarover niet blootelijk opgeworpen Vraagſtuk in 't wilde, maar van eene bepaaldelijk aan my afgevergde Oplosſing, eene korte verhandeling over een punt dat wel zekerlijk tot de tweê eerſte Artikelen van het laatſtelijk uitgegeven Deel mijner Taal- en Dichtkundige Verſcheidenheden *in een naauw verband ſtaat, en niet gants veronachtzaamd verdiende te worden.*

VAN

VAN DE

ROMEINSCHE TALLETTERS.

Na mijne gegeven verklaring van de gewone Cijferletteren, die men, als ik getoond heb, te onrecht Arabiſche noemt, heeft men my ook iets dergelijks omtrent de Romeinſche Getalteekens verzocht, waarin velen, de C en de M wel als voorletters van de woorden *centum* en *mille* aanmerken, en zich daar wel meê te vreden houden, doch in V, of L, of D, geene de minſte overeenſtemming met *quinque*, *quinquaginta*, of *quingenti*, of in X met *decem*, weten op te ſporen. Even zeer is men verlegen met CCIↃↃ en CCCIↃↃↃ, en IↃↃ en IↃↃↃ, als tien- of vijf-, en honderd- of vijftig-duizend, en zoo, de nog grooter getalmerken. Ik heb, nog een kind zijnde, en ook naderhand, daar wel over hooren haspelen; maar met geen gevolg, dan het opgeven van 't vraagſtuk als onoplosbaar. In 't voor-

bygaan en als ter loops, moest ik in mijne Verklaring der Cijferletteren daar iets van opperen, doch men wilde het thands in ſamenhang zien gebracht, en zoo opgehelderd.

Intusſchen is my, ſedert ik alles, wat uitdrukking door taal en ſchrift betreft, uit een ander ſtandpunt heb leeren beſchouwen, de zaak by uitnemendheid klaar voorgekomen, en ook hier wederom de eenvoudigheid van al wat men moeilijk vindt uit verwarring, gebleken, en ik wil niet weigeren aan de begeerte van die zulks verlangen, de voldoening te geven, van dit voorwerp naar mijn opvatting en inzien verklaard te zien.

Mijn beginſel is, dat de getallen-zelve by elk Volk de getalteekens voor zijn gegaan, en dat deze uit gene ontſtaan zijn. En, dat het tiental geheel de Romeinſche getalrekening ten grond legt, geloof ik als zeker genoeg te mogen aannemen. Nu teekende men oorſpronkelijk de getallen met ſtreepjens:

IIIIIIIII/IIIIIIIII/IIII enz.

maar ter onderſcheiding in die talreeks teekende men om een duidelijk overzicht van 't getal te hebben, het tiende ſtreepjen met een doorhaal,

ge-

gelijk wy in 't divideeren de bewerkte cijferletters gewoon zijn te doen. Hiervan is de doorgehaalde I 't aangenomen teeken van *tien* geworden, en de overeenkomst van dit teeken ꝉ met X heeft het daar meê doen verwarren, en X is dus het teeken van *tien* geworden.

Men heeft, toen men 't nut dezer onderscheidingen zag, de *halve tien*, dat is *vijf*, op gelijke wijze met den bystreep geteekend maar dezen niet doorgehaald, en van daar is ꝉ of V het teeken van vijf geworden, en door de overeenkomst van gedaante, met de letter V verward, die daarom den halven tien (vijf) beteekent. Eene toevoeging ter uitdrukking van de helft der oorspronklijke talreeks! en die inzonderheid dienstig werd by de rekening met legpenningen, (waarvan de innige voortreflijkheid niet genoeg bekend is); zoo, om dat men gemaklijk by den blooten opslag van 't gezicht, het getal van *vijf* penningen van het minder of meerder onderkent, het geen niet zoo met *tien* is, waarin men lichter één te veel of te weinig kan uitschieten zonder het verschil te bemerken, en dus altijd een natellen noodig is; als, om dat deze verdeeling der tienreeksen, ook in de hooger getallen overgenomen, het benoodigd getal der *legpenningen* met ruim een vierde verminderde.

Honderd is het uiterſte getal als tien tientallen vervullende. En men heeft dit werklijk met den naamletter van *centum*, de C beteekend. — Doch hoe komt men nu aan de L voor *vijftig*? Natuurlijk genoeg, zoo men ſlechts op wil merken, dat de C in de *litterae quadratae* vierkant was en dus gevormd, ⊏; en dat men voor de halve C derhalve werkelijk de halve ⊏ ſtelde, 't geen de L is, dien Valerius Probus zeer te onrecht uit de Griekſche ν verbasterd acht.

Zie daar derhalve de zaak t' eenenmaal en allereenvoudigst opgelost, wanneer men zich daarby herinnert, dat M, als voorletter van *mille*, even zoo het teeken daarvan is als C van *centum*. Dat is, niet als tal- maar als woordteekens gelijk C. *Cajus*, D. *Decius*, P. *Publius*, S. C. ſenatus conſultum, R. P. respublica, by bloote verkorting uitdrukken.

Omtrent de D, als vijfhonderd, is mede geen de minſte bedenkelijkheid; wanneer men ſlechts begrijpt dat de M geſchreven werd in de vorm van CΩↃ, CIↃ, CIↃ, en ∞; en dat IↃ de helft van CIↃ zijnde, dus ook ter aanduiding van de helft van *mille* gebruikt werd, even als

X

ꟷ voor de helft van ⨯, en L voor de helft van ⊏, en dat de overeenkomst dit teeken allernatuurlijkst in D over deed gaan. — Op gelijke wijze schreven de oude Romeinen ook wel Λ voor half duizend, als een halve ΛΛ of M zijnde.

Van het hoogste belang is hier, wel in het oog te houden dat dit teeken CIↃ niets anders dan verbastering der oude M is, en geen saamgesteld teeken uit meerdere.

De Romeinsche getalletters zijn dus duidelijk in de I, V, X, L, C, en M; dat is, in die alle, welke doorgaande, en ten aanzien van geene overgroote getallen, vermenigvuldiging van duizend behelzende, voorkomen. En daar blijft alleen zwarigheid in de teekens van CCIↃↃ, van CCCIↃↃↃ en grootere van die samenstelling: want gelijk IↃ de helft van CIↃ of CIↃ is, zoo is 't dan ook klaar, dat IↃↃ, IↃↃↃ, en vervolgens, de helft wezen moet van het geen zy zijn zouden zoo er even veel CC rechtstandig voor, als omgekeerd achter de I stonden.

Daar nu deze groote getallen van later oorsprong zijn, is het gantsch niet te verwonderen, dat ook de talteekens daarvan uit een ander beginsel voortgevloeid zijn. Deze teekens zijn van

de Grieken, en, als wy zoo dadelijk zien zullen, uit de Griekfche wijze van groote getallen uit te drukken, ontleend.

De Grieken, gelijk men weet, fchreven de eene getalletter *in* of *om* de andere, als by voorbeeld |Δ|, |H|, |X|, voor vijftig, vijfhonderd, vijfduizend; en deze CCIↃↃ, CCCIↃↃↃ is niets anders dan eene zoodanige omfchrijving om de getalletter CIↃ of M, als in de aangevoerde Griekfche.

Men moet zich hierby herinneren, dat de uitdrukking van het tiental, of liever de vermeenigvuldiging met tien in de talteekenen, by de Romeinen van ouds door omfchrijving met den cirkel of ◯ gefchiedde, en het is deze ◯ die, om de CIↃ omfchreven wordende, derhalve tienduizend, en dit, met nog een ◯ omfchreven, tot tienmaal tienduizend maakte, en zoo vervolgens.

Men mag in 't voorbygaan opmerken, dat dit teeken ◯, op zich-zelf ftaande, by de Ouden, als eerfte der hoogere rij, ter aanduiding van 't getal van *elf* voorkomt; gelijk by Valerius Probus te zien is. Doch dit is inderdaad als eene verkorte fchrijfwijze of *figlum* aan te merken gelijk er honderden

zijn

zijn, en behoort niet tot de eigen getalteekening. Het is even als wanneer men by voorbeeld K voor een- en- vijftig, E voor tweehonderd- en vijftig, F voor veertig, G voor vierhonderd, Z voor tweeduizend, Ā voor vijfduizend, en zoo meer, gebruikt vindt. Willekeurige invoeringen van byzondere perſonen, zonder ſtelſel of ſamenhang, waarmede wy hier, in het naſporen en oplosſen van den geest en regelmaat der talteekening, niets te doen hebben. En tot dezen behoort de omſchrijving met den cirkel als vermeenigvuldiging door het tienal, in de groote getallen gebruikt.

Zonder deze laatſte opmerking ten aanzien van de kracht dier omſchrijving, als een ○ aan te merken, zou men CCIƆƆ voor *duizendmaal duizend* en CCCIƆƆƆ voor *duizend-duizendmaal duizend* houden, als ware het eerſte CIƆ door CIƆ, en het laatſte CCIƆƆ door CIƆ omvat of omſchreven; maar, de uiterlijke C en Ɔ als overblijfſels van het rond dat ter vermenigvulding gebruikt werd erkennende, is dit alles duidelijk. En zoo was derhalve

(CIƆ) tienduizend, en ((CIƆ)) honderdduizend;

en dus kon verder de CIↃ tot in het oneindige met nieuwe ronden als nieuwe vermenigvuldigende tientallen omſchreven worden. Welke ronden naderhand niet volkomen getrokken maar eenvoudig door bogen ter wederzijde aangeduid werden, als

tot dat zy ten laatſte in eenvoudige C en Ↄ ontaarten. — Dat de in deze haakjens of onvolkomen cirkels beſloten CIↃ - zelf geen I tusſchen zulke haakjens, maar de oude M is, moet men hierby in het oog houden, als wy boven reeds aandrongen.

Men moet deze O echter met de O of *nul* van het tegenwoordig cijfergetal niet verwarren. De laatſte (gelijk ieder weet,) beteekent niets door zich-zelf, en drukt blootelijk eene open plaats uit. Doch de O der Ouden had de beteekenis van rond of volkomen getal, 't geen by hen *tien* was.

ZOO VEEL!

AAN-

AANHANGSEL

TOT DE

VERHANDELING OVER DE GETALNAMEN, IN DE TAAL- EN DICHTKUNDIGE VERSCHEIDENHEDEN, IV DEEL.

Voor weinige dagen (ik schrijf dit naamlijk in 't begin van Bloeimaand 1824,) kwam my eene Grieksche aanteekening voor, de getalbenamingen in die taal betreffende, welke my door den Geleerden Heer Bergman, verdienstelijk Doctor in twee onzer Academische faculteiten, meêgedeeld werden, door hem in het doorsnuffelen van Oude Handschriften op de Universiteits boekery in een MS van het Etymologicon uit de Vosfiaansche verzameling, opgespoord. Dit zeldzame stukjen, (als door zijn voorwerp, tot mijne algemeener Verhandeling over die stof, van betrekking,) zal ik om zijne kortheid alhier voor de Geleerden geheel achter aan plaatsen, doch, daar het zich by het Grieksch bepaalt, voor

den

den algemeenen Lezer flechts eenige byzonderheden daaruit opteekenen, die, het zij meer van naby deze of gene mijner ftellingen, in het Vierde Deel der Taal- en Dichtkundige Verfcheidenheden toelichten, of wel daarby in aanmerking verdienen genomen te worden.

De Griekfche fchrijver ftelt de Talwoorden niet als zoodanig, maar in de abftracte vorm als eenheid en meerderheid voor, en noemt dus voor *een*, *twee*, *drie*, Μονὰς, Δυὰς, Τριὰς, en zoo vervolgens, in het fubftantive.

De Μονὰς of *Eenheid* leidt hy af van het Griekfche werkwoord μένω (Lat. *maneo*, blijven) als beteekenende het μονὸς, ftandhoudend en onveranderd. Ik merk dit hier alleen aan, om de, fchoon geringe betrekking die het met het Vrouwlijke μία zou kunnen hebben, gelijk ook tot het onzijdige ἓν. Doch dit in 't voorbygaan!

Meer aanmerklijk is de verklaring van Τετρὰς (het *Viertal*) gegeven. Dit leidt hy van ἕδρα, een zetel of grondfteen (bafis), af, om dat (zegt hy) het vierkant hecht en vast is. Dit heeft eenige overeenftemming met onze opvatting

ting van *vier* als eene *wijdte bevattende* of uitmakende, maar vooral met de afleiding als *bidstelling* of *altaar*, op bladz. 26 aangegeven.

Het *Zevental* is volstrekt in de opvatting als *heilig*. Zie bladz. 36. — Ἑπτὰς, zegt de Schrijver, is van σέπτος, η, ον, heilig, als zijnde tevens ongeteeld en maagdelijk, (ὡς ἀγέννητος, καὶ πάρθενος. *Want alle getalen*, zegt hy, *tot het tiental toe, brengen voort of worden voortgebracht. Dus teelt of brengt* TWEE vier *voort*; DRIE, zes; *want tweemaal* 2 *is* 4, *en tweemaal* 3 *is* 6, *en desgelijks is driemaal* 2, 6. *Even zoo maakt tweemaal* VIER, acht, *en tweemaal* VIJF, tien. ZES *brengt niet voort, maar wordt voortgebracht uit* tweemaal DRIE. ACHT *desgelijks brengt niet voort, maar wordt voortgebracht, uit* tweemaal VIER. NEGEN wordt ook voortgebracht, *want* driemaal 3 *maakt* 9. En TIEN even zoo, *dewijl* tweemaal 5, TIEN *maakt. Alleen het* zevental *derhalve wordt noch voortgebracht, noch brengt voort, want verdubbeld gaat het het tiental te buiten. Ook brengt geenerlei getal, verdubbeld of anders vermenigvuldigd*, zeven *voort; en hierom is dit een* ongeteeld *en* onvruchtbaar *of* maagdelijk getal.

De benaming van 't *Negental*, 'Εννεὰς, leidt hy van *νεάζειν*, *vernieuwen*, af; belemmerd, maar toch met opzicht tot de nieuwe rij of reeks, die der tientallen naamlijk. In den grond komt zijne naamverklaring en de mijne van ons *negen*, (in 't Lat. *novem*,) als *ne-één* of *min één* (*non unum*), op bladz. 40 en 42 gegeven, over één.

Δεκὰς (het *Tiental*) brengt hy tot *δεκτικὸς*, *ὰ*, *ὸν*, t' huis, van *δέχομαι* (*recipere*); maar verklaart het dan, als de overige (mindere) getallen ontfangende of aannemende, en zich toeeigenende. Dit laat zich hooren. Doch wy leidden ons Hollandsch *tien* van *ti-en* (d. i. trekken,) af, en ook in dezen zin zou men het tiental een *numerus receptitius* kunnen noemen, namelijk als getal dat men wegſtrijkt.

Dat hy 'Εικὰς (het *Twintigtal*) uit *ἐικὼν* haalt, als ware 't een *icon ſive ſimilitudo*, een beeld en gelijkenis van het tweetal, is niet onaartig, maar Τριακὰς en de volgende beneden honderd, moeten dan ſamenſtellingen van de getalnamen uit de enkele reeks met dit *ἐικὼν* zijn, en men mist die ſamenſtelling met *δὶς* of *δύο* in dit tweede tiental.

'Εκα-

῾Εκατοντὰς (het *honderdtal*) leidt hy eenſtemmig met my (bladz. 11), van ἑκὰς (*verr'*) af, als het verrſte van de Eenheid af zijnde. En de benaming van

Χιλιὰς (het *duizendtal*, by ons *bedwelmend veel*,) verklaart hy uit het werkwoord χέεσθαι, *uitſtorting*; om dat in het duizendtal de geheele hoeveelheid *als een ſtroom uitgeſtort* wordt.

Dit achtte ik niet onvoeglijk, als aanhangſel of toegift op mijn bovengemeld ſtukjen over de Getalnamen mede te deelen.

Ex Etymologo MSS. Voſſ. Leid.

ΜΟΝΑΣ ἀπὸ τοῦ μένω ἡ ἀκίνητος οὖσα, καὶ στάσιμος. ΔΥΑΣ δὲ ἀπὸ τοῦ δύω, τὸ ὑπεισέρχομαι. (in marg. γρ. μονὰς γὰρ μονάδι συνελθοῦσα δυάδα ποιεῖ:) πρώτη γὰρ ἡ δυὰς ἐκινήθη εἰς πληθυσμόν. ΤΡΙΑΣ ἀπὸ τοῦ τρὶς ἴα ἤγουν μία εἶναι. ΤΕΤΡΑΣ ἀπὸ τοῦ ἕδρα εἶναι καὶ στήριγμα· ἑδράς τις οὖσα· τὰ γὰρ τετράγωνα στερεά. ΠΕΝΤΑΣ, ἀπὸ τοῦ πᾶν καὶ ἴα ἡ μία. τὸ πᾶν γὰρ τέσσαρα ἐστὶν· αἰθὴρ· ἀὴρ· ὕδωρ· γῆ. Τὸ πᾶν γοῦν, ἤγουν τὰ τέσσαρα, καὶ ἡ μία, πεντάδα ποιεῖ. ᾿ΕΞΑΣ, ἀπὸ τοῦ ἔχω, ἕξω. ἔχει

γὰρ ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῆς, τὴν οἰκείαν ὁλότητα. εἰσὶ γὰρ τὰ εἰς ἃ διαιρεῖται μέρη αὕτη, ἥμισυ· τρίτον· ἕκτον. ἤγουν τρία· δύο· ἕν. ἅπερ συνιστῶσι τὸν ἓξ ἀριθμόν. τρία γάρ, καὶ δύο, καὶ ἕν, ἕξ. τὸ μὲν γὰρ ἥμισυ τοῦ ἕξ, τρία. τὸ δὲ τρίτον δύο· τὸ δὲ ἕκτον ἕν. ταῦτα δὲ τὰ μέρη συντιθέμενα, τὸν ἓξ γεννῶσι. ’ΕΠΤΑΣ, ἀπὸ τοῦ σεπτὴ εἶναι. ὡς ἀγέννητος καὶ πάρθενος. πάντες γὰρ οἱ ἀριθμοὶ ἐντὸς τῆς δεκάδος ἢ γεννῶσιν ἢ γεννῶνται. οἷον ὁ δύο γεννᾷ τὸν δʹ. δὶς γὰρ δύο, δʹ· ὁ γʹ τὸν ςʹ· δὶς γὰρ τρὶς, ἕξ. καὶ ἀνάπαλιν, τρὶς δὶς, ἕξ. ὁ δʹ τὸν ὀκτώ. ὁ πέντε, τὸν ῑ. ὁ ἓξ οὐ γεννᾷ, ἀλλὰ γεννᾶται. δὶς γὰρ τρὶς ἕξ. ὁ ὀκτὼ γεννᾶται καὶ αὐτός. δὶς γὰρ δʹ ὀκτώ. ὁ ἐννέα γεννᾶται καὶ αὐτός. τρὶς γὰρ τρία θʹ. καὶ ὁ ῑ γεννᾶται. δὶς γὰρ ε̅, ῑ. μόνος τοίνυν ὁ ἕπτα οὔτε γεννᾷ οὔτε γεννᾶται. εἰ γὰρ διπλασιασθῇ ὑπερβαίνει τὸν ῑ. δὶς γὰρ ἕπτα, ῑ δ̅. πάλιν οὐδεὶς ἀριθμὸς διπλασιασθεὶς ἢ ἄλλως πολλαπλασιασθεὶς, ἀπογεννᾷ τὸν ἕπτα. καὶ διὰ τοῦτο ἔστιν ἀγέννητος καὶ πάρθενος. ’ΟΓΔΟΑΣ, ἀπὸ τοῦ ἄγειν δυάδας, κατὰ ὕφεσιν ὁπόταν πολλαπλασιάζηται. δὶς γὰρ ὀκτὼ, ις̅. καὶ ἰδοὺ δύο ἔλειψαν. τρὶς ὀκτὼ, κδ̅. ἰδοὺ, πάλιν δύο ἐνέλιπον[a], ἀπὸ τοῦ ς̅[b]. τετράκις ὀκτὼ, λ̃θ. καὶ ἰδοὺ[c], πάλιν ἀπὸ τῶν δ̅, δύο ἡ ὕφεσις. καὶ ὁμοίως ἐν τοῖς ἑξῆς.

’ΕΝ-

ʼΕΝΝΕΑΣ, ἀπὸ τοῦ ἐνὶ νεάζειν. ΔΕΚΑΣ ἀπὸ τοῦ δεκτικὴ εἶναι τῶν ἀριθμῶν· μέχρις γὰρ αὐτῆς οἱ ἀριθμοὶ προκόπτουσιν. εἶτα εἰς τὸ ἓν ἀνακάμπτουσι· καὶ πάλιν καθεξῆς προκόπτουσι σωζομένης τῆς δεκάδος. οἷον, ἕνδεκα. δώδεκα. καὶ καθεξῆς. ἀλλὰ καὶ εἰκοσιὲν καὶ εἰκοσιδύο. καὶ τριακονταὲν, καὶ τριακονταδύο· καὶ περαιτέρω. ʼΕΙΚΑΣ τὰ εἴκοσι, ἀπὸ τοῦ εἰκόνα εἶναι δευτέρου ἀριθμοῦ. ὡς γὰρ β̅, κ̅. [d] ΤΡΙΑΚΑΣ τὰ λ̅ ἀπὸ τοῦ τριῶν εἰκόνα εἶναι. ὡς γὰρ τρὶς, τριάκοντα. οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς, μέχρι τῆς ἑκατοντάδος. ʽΕΚΑΤΟΝΤΑΣ δὲ ἀπὸ τοῦ ἑκὰς τὸ μακρὰν· μακρὰν γὰρ αὕτη τῆς μονάδος. ΧΙΛΙΑΣ ἀπὸ τοῦ χέεσθαι ὅλον τὸν ἀριθμὸν. πληθυνθείσης γὰρ τῆς ποσότητος εἰς χίλια, οἱονεὶ χέεται ὅλος ὁ ἀριθμὸς δίκην ῥεύματος.

Tot opheldering, voor zoo veel des nood mocht zijn, voeg ik hier de volgende kleine waarnemingen by.

a) Πάλιν δύο ἐνέλιπον ἀπὸ τοῦ ϛ̀. fcilicet a *fex* quae in numero 16, quem duplicatio dabat, decadem excedunt: et ita

b) Πάλιν ἀπὸ τοῦ δ̀ δύο ἡ ὕφεσις, ad *quatuor* refpicit, quae in numero 24 alteram decadem fuperant. Porro

c) Καὶ ὁμοίως ἐν τοῖς ἑξῆς, ad *octo* refpicit, quae in 48 (fexies octo) decadem in 50 (quinquies decem) impletam, binario diminuit, quod ita procedit.

d) Ὠ γὰρ. Legendum videtur: Ὡς δὲ.

VAN

VAN DE
ZOOGENOEMDE
GRADEN VAN VERGELIJKING
DER BYVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

VAN DE

ZOOGENOEMDE

GRADEN VAN VERGELIJKING

DER BYVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

Daar niets van het geen wy op aarde waarnemen, volſtrekt ſtandhoudende en onveranderlijk is, zoo beſpeuren wy daaglijks in de meeſte hoedanigheden die onder onze opmerking vallen, een toe- en een afnemen, een meer en een minder; en wanneer we eenig voorwerp, het zij met zichzelf op byzondere tijden, het zij met eenig ander, waaraan wy die zelfde hoedanigheid toekennen, en den indruk die deze zijne hoedanigheid op ons doet, vergelijken, zoo vinden wy dat niets van dat alles volſtrekt, maar alles als in graden van kracht of intenſiteit tot elkander beſtaat, wier verſchil, hoe zeer niet voor ons

in een duidelijk en juist bepaald denkbeeld te vatten, echter zeer vatbaar voor 't zintuig is. Zoo ziet men, by voorbeeld, de wang van de zelfde perſoon, by verſchil van tijd of omſtandigheid, meer of minder rood, meer of minder bleek; zoo gevoelt men zich meer of minder ſterk, friſch, of lustig; zoo ziet men de ſtruik of het blad van de eene plant meer of minder groen, meer of minder vaal, dan die van de andere; zoo is de peonie meer rood dan de roos; zoo vertoont zich de onbewolkte en heldere lucht meer blaauw dan de benevelde, en is deze meer of minder graauw, naar de meerdere of mindere dikte der dampen; zoo is 't klinken van de zelfde of verſchillende klokken meer of minder ſterk, helder, of dof, naar mate van de lucht, die er door bewogen wordt, of van de grootte, dikte, of mengeling van metaal; en zoo ten aanzien van alles, wat wy door eenig zintuig gewaar worden, of waarvan onze geest zich eenige hoedanigheid in afgetrokken beſchouwing weet voor te ſtellen.

Het is niet noodig, hier met ſommigen aan te merken, dat deze vergelijking alleen in hoedanigheden vallen kan, en in geene zelfſtandigheid, als die, volgens Ariſtoteles, wien men (om recht diep te gaan!) daar gewoon is by te halen,

len, voor geen meer of minder vatbaar is (*). Geheel de wereld weet, dat de *comparatie* (gelijk men het noemt,) aan de adjectiven als hoedanigheden eigen is, en aan geene zelfſtandige woorden, als zoodanig beſchouwd of gebruikt. Onder welke adjectiven wy dan ook de zoogenoemde adverbia bevatten, die wy elders getoond hebben niets anders dan adjectiva van *verba* te zijn, even gelijk het de gewoonlijk dus genoemde adjectiven ten aanzien der zelfſtandige naamwoorden zijn. Zie onze Taal- en Dichtkundige Verſcheidenheden, I Deel, bladz. 115 en volgg.

Dit onderſcheid wordt natuurlijker wijze in een Taal aangeduidt door de byvoeging van *meer* of van *minder*, gelijk wy ze, in deze onze voorſtelling van die waarneming uitdrukten. En verſcheidene talen zijn van alle ander middel ontbloot om dat onderſcheid, op de vergelijking rustende, kennelijk te maken; doch daar zijn er, en inzonderheid is het onze taal, die, met geheel hare verwantſchap, hiertoe eene vorming der adjectiven bezit en te werk ſtelt, die het onderwerp dezer kleine Verhandeling maken moet.

(*) Οὐκ ἂν ἐπιδέχοιτο ἡ ὀυσία τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον.

'T Spreekt van zelfs, dat ik geen meer of minder in eene hoedanigheid denken kan, dan by vergelijking, en dat deze vergelijking van twee ('t zij bestaande, 't zij door mijne verbeelding my voorgestelde) voorwerpen, in welke deze hoedanigheid in verschillende sterkte bestaat. Men stelt dus in het vergelijken, de hoedanigheid, zoo zy in een der voorwerpen is, tot regel of maatstaf, en men noemt die dan *stellig*. Dat dit stellige niet iets volstrekt is, dewijl wy op aarde niets volstrekts kennen, is klaar; en zoo ook, dat het bepaald wordt door het minder of meerder van de hoedanigheid in een der twee voorwerpen, waarmeê wy het ander in vergelijking brengen. Het *minder* of *meerder* zeg ik: want de vergelijking kan even zeer strekken om de *minderheid* in de hoedanigheid van een voorwerp by vergelijking, als om de *meerderheid* uit te drukken. Edoch in de werklijke talen valt dit weg, voor zoo verr' de uitdrukking in eene vervorming van het adjectivum bestaat, om dat wy voor eene flaauwheid van hoedanigheid byzondere woorden hebbende, deze flaauwheid dan als *stellig* aannemen. Voor *minder sterk* naamlijk gebruiken wy *zwak* als stellig: voor *minder kleurig*, stellen wy als maatstaf der vergelijking, *bleek*; voor *minder heet*, *koud* of *koel*;

voor

voor *minder ziek*, *gezond;* voor *minder gezond*, *ziek*, en zoo voorts; en waar dit niet zijn kan, behelpen wy ons met de byvoeging van *min* of *minder*, of van een der uitdrukkingen van min ſterke *nuances* of graden 't zij in ſtellige, 't zij in vergelijkende vorming: als wanneer wy ten opzichte van kleuren *licht rood*, *bleek groen*, of *flaauw geel*, of *lichter*, *bleeker*, of *flaauwer* rood, groen, of geel zeggen.

Het geen wy derwijze als maatſtaf in de vergelijking der hoedanigheid aannemen, noemen wy *ſtellig;* de hoedanigheid die er by vergeleken wordt, *vergelijkend;* en de betrekkelijkheid-zelve tusſchen deze twee hoedanigheden noemt men *graden*. Wy vormen ons dus een denkbeeld van een ſtelligen en een vergelijkenden graad, in 't Latijn *gradus poſitivus* en *comparativus*, en 't adjectif wordt daarnaar *poſitivum* en *comparativum* geheten. De Grieken zeggen even zoo θετικὸς en συγκριτικὸς. — Zie daar twee graden!

Twee graden zeg ik. Sommigen, als by voorbeeld Harris, na Conſentius opmerking, (want om met geleerdheid te pronken, haalt deze Engelschman gaarne de minst bekende der Schrijveren aan,) hebben den poſitivus van de vergelijkende graden uitgeſloten. Inderdaad is zy

ook

ook niet vergelijkend, als de naam van positivus of ftellig reeds duidelijk aantoont. Maar terwijl hy de grond is der vergelijking, waar van men in 't vergelijken uitgaat, moet hy noodwendig in de vergelijking als een eerste punt aangenomen worden, zonder 't welke alles vervalt. De ftap is eigenlijk niet de drempel waarop men treedt; maar de tusfchenftand tusfchen den vlakken grond en dien drempel (en zoo ook tusfchen lager en hooger drempel,) maakt de *motio* of beweging, en het is deze overgang, welke 't wezen der vergelijking uitmaakt, die daarom ook door de Ouden met een kunstwoord de *motio adjectivorum* genoemd is. — Men mocht deze aanmerking overtollig houden, zoo niet by de fteeds veldwinnende betwetery van het onverftand nu en dan eens eene te rechtwijzing noodzakelijk ware.

Voor 't overige, wel te recht zegt de geleerde Perizonius: *Cum de ufu conftat, inane est, receptis dudum appellationibus litem movere*, en 't geen hy daarover aanmerkt, verdient alle behartiging, (Sanctii Minerv. Lib. II, Cap. XI, n. 1.) — Met dat alles moet men zich wel wachten, van, gelijk fommigen het hebben doen voorkomen, *fchooner* voor meer dan *fchoon*, en dus den comparativus voor hooger graad dan het

het *ſchoone*, abſolutè beſchouwd, aan te nemen. Neen, het is alleen een hooger graad in de hoedanigheid van het geen in de vergelijking tot *maatſtaf* genomen wordt; en dus kan iets *ſchooner* zijn dan iets anders, zonder daarom nog den naam van *ſchoon* te verdienen.

Wy hebben dan twee graden opgemerkt. Maar nu zijn wy nog vatbaar voor de opmerking van eene overtreffing, zoo men wil, welke men een voorwerp ten aanzien van eenige zijne hoedanigheid boven alle of boven dat eene, of die meerdere, waarmede men 't vergelijkt, toeſchrijft of toekent; en men noemt dit gewoonlijk den *overtreffenden* graad, die dan als een derde graad in de vergelijking is aangenomen. De Latijnen zeggen *ſuperlativus*; de Grieken, ὑπερθετικὸς.

Inderdaad mag men zeggen, dat dit geen nieuwe graad van vergelijking, ten minſte geen hooger graad is, want de *grootſte* is de *grootere*, en deze is de *grootſte*; doch het is eene wijze van beſchouwing, welke zich daarin van den *comparativus* onderſcheidt, dat zy de zaak uit hoofde der meerderheid van hoedanigheid van 't geen er meê vergeleken wordt, niet zoo zeer uitſluit als afzondert, en boven die opheft; waarom dan ook de Latijnſche naam van *ſuperlativus* daar beter op past

dan

dan de onze van *overtreffende*, als meer eigenlijk door de kracht van het woord een *boventrekkende* of boven verheffende te kennen gevende.

Natuurlijker wijze geschiedt de uitdrukking van die meerderheid in graad, het zij dan by vergelijking, het zij by afzondering, door byvoeging van een of meer woorden. En wel, de *vergelijkende*, door die van het woord dat de meerderheid aanduidt aan het adjectif, benevens de verbinding van dit met een woord van ongelijkſtelling, dat op het voorwerp ſtaat, waarmede 't vergeleken wordt. *Een kasteel is* MEER GROOT *dan een huis*, *een huis is* MEER RUIM *dan een hut*; *een een konijn is* MEER KLEIN *dan een haas*, enz. En even zoo de uitſluitende graad (die zulk eene vermeerdering niet noodig heeft) door de koppeling met een verheffend woord. *Een kasteel is groot*, of *is 't groote* BOVEN *alle huizen*, *een huis by een hut vergelijkende*, *is het huis* GROOT of HET GROOTE enz. Op gelijke wijze zegt men ook, by voorbeeld, *een os is groot* TEN AANZIEN *van het ſchaap*, *maar klein* TEN OPZICHTE *van een elefant*; en zoo heeft men meer zegswijzen. En men heeft, eigenlijk geſproken, in geene taal eenige andere uitdrukking voor deze graden of verheffingen eener hoeda-

nig-

nigheid noodig; gelijk ook de Oosterſche talen geene andere dan eene zulke omſchrijvende bezitten.

Doch wy vinden in eenige talen deze beide graden door eenen aan 't adjectief aangehechten uitgang beteekend, en het is deze, die wy hier ondernemen tot onderzoek te brengen, ten einde dit belangrijk punt in die talen wel en grondig te leeren verſtaan. — Wy zullen in dit onderzoek ieder der twee graden afzonderlijk beſchouwen; en, daar wy hierin noodzakelijk onze taal met beide 't Latijn en het Grieksch tot voorwerp verplicht zijn te nemen, van de onze, als zijnde de oorſpronkelijkſte, beginnen, en deze (als ware 't) ten grondſlag leggen.

't Spreekt van zelven, dat wy hierin 't zoogenoemde onregelmatige tot zoo lang ter zijde moeten ſtellen, tot wy in het regelmatige den ſleutel gevonden hebben, die dan zich van zelfs op het overige, hoe vreemd het in den eerſten opſlag ook ſchijnen mag, en wel met volkomen verval van alle onregelmatigheid (die in een taal altijd bloot ingebeeld is), toepasſen zal.

Wy vinden in ons Duitsch, door alle zijne takken en byſpruiten heen, den COMPARATIVUS door de

aan-

aanhanging van *er* uitgedrukt. Ook het Grieksch heeft die met zijnen byzonderen byhang van *ος*, *η*, en *ον* achter dit *er;* en even zoo gebruikt het Latijn tot dat einde zijne aanhanging *or*. *Groot*ER, *breed*ER, *klein*ER, *zwart*ER, *witt*ER; zeggen wy, het Latijn *docti*OR; en het Grieksch *σοφώτερος*, *χαλεπώτερος*, *δικαιότερος*, *ſapientior*, *juſtior*, *difficilior*, enz. De zaak is in 't oog loopend, en de vraag is alleen: Wat beteekent dit *er*, of liever, die ratelend voortſtuivende tongſlag R?

Indien ik eenvoudig zei, deze *r* toont voorſtuwing, en is uit dien hoofde eigenaartig geſchikt om de toeneming, (den voortgang,) der hoedanigheid, waaraan zy toegevoegd wordt, aan te duiden; ik vertrouw, dat men in 't algemeen daar genoegen in nemen zou als in eene voldoende oplosſing, en niet verder vragen. Maar wy moeten tot den aart der zaak doordringen in eene reeds gevormde taal, waartoe deze comparativen behooren, en waarin ieder uitgang reeds zijne bepaalde aanwijzing bevat. Want, dat de zoogenoemde *gradus comparationis* niet noodzakelijk tot het wezen eener taal zijn, zouden ons de oude Ooſterſche talen bewijzen, indien zelfs de zaak a priori niet blijkbaar was. Zy behooren inderdaad tot de weelde eener taal, en

zijn

zijn als vernuftſpelingen aan te merken; hoedanige menige andere ſpreekvormen zijn, die de eigenlijke behoefte niet ingeeft. De uitdrukking van het meerdere eener hoedanigheid, 't zij in vergelijking, 't zij by uitſluiting, is in eene taal, zoo dra ſlechts de *poſitivus* beſtaat, genoegzaam; maar een Dichterlijke zucht tot verſcheidenheid van uitdrukking heeft deze, als ontallijke ſpreekwijzen meer, in de reeds beſchaafde talen doen uitdenken en aannemen. Door den aart der taal ſtrekt de *r* niet tot vergrooting van eene hoedanigheid, maar tot uitdrukking van een *werker*, een *dader*, gelijk wy zulks in onze Verhandeling *over de Geſlachten der Naamwoorden* § 22 en volgg. § 26 enz. aanwezen; en in eene volkomen *Analyſis* onzer taal, zoo mijn leven my ſlechts toelaat, die in het licht te doen treden, tot alle de blijkbaarheid van volkomen betoog zullen brengen.

Houden wy ons aan dit beginſel, en zeggen wy vol uit: de uitgang *er* beteekent den werker van de daad of beweging in een Werkwoord vervat; en zoo hebben wy de onmiddelijke en dadelijke oplosſing. — Ik heb in mijne evengenoemde Verhandeling aangetoond, dat alle eigenſchappen ('t zij dat zy door zelfſtandige of dat zy door byvoeglijke woorden uitgedrukt worden) tot

werkwoorden overgaan, die de daad uitdrukken. Zoo is *vaderen*, *vader zijn*, *ſchipperen*, *ſchipper zijn*, *kwakzalveren*, *kwakzalver zijn*; zoo is *blaauwen* en *groenen*, *blaauw* en *groen zijn*, zoo was *gezonden* van ouds *gezond zijn:* en ſommigen van die werkwoorden worden als tranſitiven gebruikt, doch anderen zijn *verba neutra* gebleven, gelijk zy in wezen en oorſprong alle zijn. Men vergelijke § 71 der gemelde Verhandeling en de Aanteekening *qq* daarop. Zoodanige werkwoorden nu maken, even als alle anderen, het verbale in *er*. En van daar maakt *grooten* (dat is, *groot zijn*,) zijn verbale *grooter*, dat is, *die de groote is; kleinen* (dat is, *klein zijn*) zijn verbale *kleiner*, dat is, *die de kleine is*. En dus zegt men *de ſtam is* DIKKER *als* (of *dan*) *zijn tak*, dat is, *de ſtam is*, *in vergelijking met zijn tak* (want dit drukt *als* of *dan* uit) DIE, WELKE DE DIKKE IS, en *de tak is* DUNNER *dan* of *als zijn ſtam*, drukt even zoo uit, *de tak is*, *in vergelijking met zijn ſtam*, DIE, WELKE DE DUNNE IS. Even zoo is: *de man is* STERKER *als* (of dan) *de vrouw*, en *de vrouw is* ZWAKKER *dan de man; de man is* (in de vergelijking dier twee) DE STERKE, en *de vrouw is* DIE DE ZWAKKE IS. Dus: *een akkerman is* BOERSCHER *als* (of *dan*)

een

een hovenier. Pieter is RIJKER *als* (of *dan*) *Paulus.* Even of ik in 't Latijn *agricola prae olitore rufticatur*, of in 't Grieksch Πέτρος Παυλῷ προπλουτέει zeggen wilde.

Dat ook waarlijk in 't Grieksch deze uitgang van τερος niet van den pofitivus, maar van den oudtijds meer algemeenen uitgang ηρ, voorkomt, die wederom naar den oudften Dorifchen Dialekt, met dien in ης verwant is, waardoor men ook verfcheiden eigen namen by verfchillende fchrijvers en in verfchillende tijden, in ηρ, ης, of ορ, of ος ziet uitgaan; en dat deze uitgang die van ons mannelijk verbale in *er* is, dit een en ander behoeft alhier niet opzettelijk aangewezen te worden. Ook de groote Valckenaer heeft dit gezien; en wat is er, dat hy niet ten minfte met een zwenk (zoo al niet gants volkomen) gezien heeft, indien hy dan al door andere voorwerpen daar van afgetrokken wierd, om er eene byzondere aandacht aan te geven! Men zie, by voorbeeld: zijne Schola, door den verdienftelijken Wasfenberg, ten nutte van al wat Taalkunde heet, uitgegeven, en waaruit een fchat van aanmerkingen, in 't voorbygaan geftrooid, te verzamelen is, dien men meestal onopgemerkt voorby pleegt te gaan. En ieder ziet klaar dat het Latijnfche *er* in dezen uitgang niet anders dan het

 oud

oud Griekſche *οϱ* is, deels *ηϱ* en deels *ος* geworden.

De uitgang-zelf van *ερος*, die in dezen alleen door de *τ* meerder nadruk verkrijgt, is in andere adjectiven ook bekend. Dus wordt van de ſubſtantiven *φόβος*, *φθόνος*, *τρυφὴ*, *κάρτος*, *δόλος* 't byvoeglijke *φοβερὸς*, *φθονερὸς*, *τρυφερὸς*, *καρτερὸς*, gemaakt, en zoo meer. En dit ſomtijds zonder, ſomtijds met verzwelging van de *ε*, als in *νεκρὸς*, *πικρὸς*, *σαπρὸς*, *ὑγρὸς*, *μακρὸς*, gelijk Valckenaer aanmerkt, *Schol. Vol. II, pag.* 567.

Het is dus ook niet vreemd, dat een aantal Comparativen in 't Grieksch op *ων* uitgaan, maar heeft analogie met de gewoonlijke, die men regelmatig noemt. Want zijn die in *ερος* *nomina verbalia*, die in *ιων* zijn (als geleerde mannen opmerkten,) *participien.* Naamlijk *βελτίων* van het verouderde *βελτίω*, *κρείσσων* van *κρείσσω*, *μείων* van *μείω*, *καλλίων* van *καλλίω*; en even zoo is het met *αἰσχίων*, *ἐχθίων*, *καλλίων*, *οἰκτίων*, *ῥᾴων*, *ταχίων*, *ἀμείνων*, *ἀρείων*, *λώων*, *κακίων*, *χείρων*, *μείζων* van *μείζω*, *ἐλάττων*, *πλείων* in ſamentrekking van *πολείω*, *μηκίων* van *μηκίω*, *αἰσχίων* van *αἰσχίω* voor *αἰσχέω*, *καλλίων* van *καλλίω*.

Dat dit *τερος* ondertusſchen nader met het Per-

Perzifche *ter* overeenkomt, is zeker, welke in die taal den comparativus uitdrukt als بهتر (*behter*) 't geen ons *beter* is, van به; خوبتر (*chobter*) *fchooner*, van خوب (*chob*) *fchoon.* Doch het is aanmerklijk, dat aldaar dit *ter* ook geheel afgefcheiden gefchreven wordt van het adjectif en de comparativus dus veeleer als een faamgefteld woord in aanmerking koomt dan als eene vervorming of uitgang. Waarvan ftraks iets nader!

Van de conftructie dezer comparativen zullen wy handelen, na dat wy ons ten aanzien van den uitfluitenden graad, den fuperlativus, onderricht zullen hebben. — Doch het zal niet geheel ongepast zijn, eene kleine aanmerking te maken over de inlasfing der *d* in fommige onzer comparativen, als by voorbeeld in *minder* en *meerder*, in *malder* voor *maller*, *fmalder* voor *fmaller*, *felder* en *fnelder* voor *feller* en *fneller.* Deze invlechting is niets anders dan eene bloote verfterking van de *n* en de *l*, welke te zwak zijn om een gemakkelijken overgang tot de volgende fcherpe *r* te maken, en wier overgang daarom eenigzins aangezet wordt, zonder 't welk in de uitfpraak aan te nemen, de taal tot eene ondraag-

lijke lafheid vervalt; en hy is *maller* dan *mal*, die dit in zijn ſpreken niet in acht neemt.

Doch in 't algemeen behoorden dergelijke verſterkingen in den overgang niet geſchreven te worden, daar zy niet tot het woord maar alleen tot de uitſpraak behooren. 't Is er mede, als met de *p* tusſchen de *m* en de *t* ingevoegd, als voorhenen in *hy kompt*, *hy neempt*, in *lichaamptjen*, in *bloemptje* en in *lipje*, waaruit de plat-Amſterdamſche tongval, zeer aan zoetheid gehecht, met der tijd, door de onderdrukking der *t* zijn belachelijk *lichaampie*, *bloempie*, en *lippie* gemaakt heeft. Deze overgangen, waardoor eene zachter konſonant in het uitſpreken eenigzins verſterkt wordt, zijn geene afzonderlijke letters, maar veranderingen, die het uitſpreken van twee op zich volgende letters met zich brengt. Men kan in de zelfde ſyllabe van de *m* op de *t* niet komen, zonder de *m* meer dan gewoonlijk op de lippen te klemmen; en die *mt* uitſpreekt, zegt noodwendig 't geen deze lieden met *mpt* meenden. Even zoo kan men met geen gemak *maller* zeggen, zonder die *ll* op het uiterſte van 't verhemelte naar de bovenkieuwen uit te ſpreken, waar zy iets van de *ld* aannemen. En wat de *n* in 't byzonder betreft, deze (de *n* neusletter uitgeſloten, die de Franſche *n* is, maar by ons

on-

onbekend, ſchoon de Heer Kinker, zeer *volubil* in de naburige talen, 't geen zelden met een zuiver Hollandſche uitſpraak gepaard gaat, ons in zijne Prijsverhandeling die gelieft op te dringen), heeft als verhemelt-letter drie verſchillende vormen naar mate zy *in 't midden* daarvan, waar zy zuiver is, wordt gemaakt, of meer *voor* in den mond, waar zy, by den ſterken druk, iets van de *nd* heeft, of meer *naar de keel* toe, waar zy eene klemming krijgt, die *ng* uitdrukt. Niet anders derhalve dan natuurlijk is 't, dat zy by dadelijken overgang tot de ſterker *r* tot *nd* wordt. En dit alles heeft niet alleen in de comparativen plaats, maar desgelijks ook in andre verbalia, als *vilder*, *volder* of *vulder*, ſchoon van *villen* en *vollen* of *vullen* gemaakt; en het is even zoo in *polder* van *poel*. Desgelijks in *ſpinder* van *ſpinnen*, in *bander* en *baander* van *ban*, *baan* en het Franſche *banniere;* en zoo met velen. Zoo zei men ook wel: zy *begonden* voor *begonnen*. Zoo zeggen wy ook *kolder* en *kolderen* van *kol;* zoo *vlinder* van 't verouderd *vlinnen*, en zoo meer. Even zoo is het met *kelder* van *cella*, zoo met *pand* voor ſtrik of verband, dat één met het Franſche *panneau* is; en even zoo *opentlijk*, gelijk onze Ouden altijd gewoon waren te ſchrijven.

 Men

Men doet derhalve wel, deze comparativen zonder de *d* te schrijven, onverminderd, (het gene van zelf spreekt), dat de uitspraak die van een Hollander moet zijn, die het woord, en niet letter voor letter, uitspreekt; doch wanneer de *d* door 't langduurig Gebruik in een woord gevestigd is, moet men zeker even weinig *minder* zonder *d*, als *zolder* of *kelder* of *kolderen* zonder *d*, schrijven. — Opmerkelijk is ten dezen 't woord *meerder*, dat een comparativus is; want *meer* is alreeds een comparatif van meê. Men schrijft dit *meerder* met de *d*, en even zoo *vermeerderen*, zoo wel als *verminderen*; en dus ook *verwonderen*, *regeerder*, *verheerder*, als aldus by 't volstandig Gebruik gevestigd. Maar men moet hierin wederom de goudene regel van rechten volgen: *Quod contra rationem juris* (of linguae) *receptum est*, *atque mox consuetudine invaluit*, *non est producendum ad consequentias*.

De zoogenoemde *superlativus*, dien wy den uitsluitenden graad genoemd hebben, heeft by ons een meer vast en kenlijk karakter, dan by de Latijnen of Grieken. Inderdaad is het een vergelijking zoo wel als de comparativus; en, offchoon overtreffing in hoedanigheid aanduidende

ten

ten aanzien van 't gene waar 't voorwerp mede vergeleken wordt, fluit hy niet alleen dat voorwerp van die hoedanigheid niet uit, maar duidt by hen fomtijds het zelfde als de comparativus aan; ja fomtijds het mindere; en *grooter dan 't grootfte*, fchoon by ons eene tegenftrijdigheid zijnde, laat zich in die talen zonder paradoxie of wonderfpreukigheid of betrekkelijkheid, die er onder verftaan wordt, zeer wel zeggen. By de Ouden drukt zelfs de comparativus, als dikwijls is aangemerkt, niet zelden vrij minder dan de pofitivus uit, wanneer hy alleen en niet in verband met een pofitivus gefteld wordt. IMPORTUNIUS *id mihi accidit*, zegt minder dan: *importunè*. Even zoo *κουφότερον* by Homerus, Odyss. Θ, 201. *σαώτερος* Il. A, 32. *σολοικότερος* by Xenophon, Cyrop. VIII, 3, 21. en *τὸ χρῆμα σοφώτερον* by Theocritus XV, 145, dat wy door *een flim ding* zouden vertalen, het geen minder dan *σοφὸς*, *wijs* of verftandig, is. Doch dat men ook den fuperlativus natuurlijker wijze voor den pofitivus gebruikt, als makende eene byzondere klasfe, dan als ftellig befchouwd, vloeit ftilzwijgende voort uit den aart van het *ftellige*, het geen niet volftrekt, maar als blootelijk by den fpreker daarvoor aangenomen befchouwd moet worden, gelijk zulks uit onze

bevorens gegeven verklaring van den ſtelligen graad blijkbaar is.

De derde graad dan verſchilt in ons Duitsch meer dan de uitdrukking van den tweeden, in 't Grieksch en Latijn. Zy is echter even eenvoudig by ons als de comparativus. En wy hebben om haar na te vorſchen niet meer te doen dan te vragen, wat in onze taal het naamwoord in *st* uitgaande zij? Deze vraag is zeer licht te beandwoorden. De naamwoorden in *st* zijn verbalia, die de hoedanigheid, welke 't werkwoord, waar zy uit voortvloeien, inhoudt, als zelfſtandigheid uitdrukken. Dus maakt *dienen*, dienst, dat de daad van *dienen* verzelfſtandigd is; *rust* is dus de daad van *ruën*, by ons lang verloren, maar nog in het Hoogduitsch *ruhen* overig; *komst*, de daad van *komen*; *angst*, die van *angen*; en *laden* maakt dus *last*, dat de daad van *laden* verzelfſtandigd is; van welke uitgang men § 77 der gemelde Verhandeling en de Aanteekening *ww* na mag zien.

Op gelijke wijze is 't met den zoogenaamden ſuperlativus by ons. *Schoonst* is dus het verbale van *ſchoonen* als verbum neutrum, dat is 't *ſchoon zijn*-zelf; *breedst* is dus het zelfſtandige van *breed zijn*, dat is, het *breed zijn*-zelf; *kleinst* is dus het zelfſtandige van *klein zijn*, dat is,

het

het *klein zijn*-zelf. Met één woord, *ſchoonst* is *de ſchoonheid*, *breedst* is *de breedheid*, *kleinst* is *de kleinheid*-zelve. En zie daar waarlijk het hoogſte van van de hoedanigheid in een voorwerp uitgedrukt, als men zegt (en dit doet onze ſuperlatif,) 't is *de ſchoonheid*, 't is *de wijsheid*, 't is *de breedheid*, 't is *de kleinheid*-zelve. Op gelijke wijze drukt het Hebreeuwsch den ſuperlativus uit; בְּרָכָה, de abſtractie der *zegening*, de *zegen*-zelf, is *gezegendst* by uitnemendheid, gelijk by ons *grootst*, de grootheid, *ſchoonst*, de ſchoonheid-zelve is. De byvoeging van de ה achter 't adjectivum is ons *heid*, als wy in de Verhandeling der Geſlachten bereids aantoonden. Interdaad hooger, uitdrukkelijker grootſpraak van de hoedanigheid in een voorwerp beſtaat er niet, is niet denkbaar, is niet mooglijk, dan te zeggen, dat het niet die hoedanigheid heeft, maar die hoedanigheid-zelve is!

En inderdaad gebruikt men deze uitdrukking nu, daar men den ſuperlativus niet meer by ons verſtaat, maar even zoo opvat als of ze een vertaling van den Latijnſchen moest zijn, des niet tegenſtaande ook nog werklijk om eene hoedanigheid zich boven den ſuperlativus opheffende, uit te drukken: en men zegt by voorbeeld,

A.

Aglaë ongetwijfeld is *fchoon*, Lycoris is *fchooner* dan zy, en Fryne is de *fchoonfte*; maar Dorinde is de *fchoonheid-zelve*.

Men ziet hier uit, dat, eigenlijk gezegd, beide de comparativen en fuperlativen in graad en oorfprong zelfftandige woorden zijn, en dat het alleen het gebruik en de invloed der Latijnfche Grammatica op onze taal is, die ze als adjectiven heeft doen gebruiken en daarin veranderd. Trouwens, dat er eigenlijk geen grondig en innig onderfcheid tusfchen fubftantiven en adjectiven is, dan voor zoo verre het gebruik dit naar een Grammatikaal fyftema heeft ingevoerd, hebben wy reeds elders geroerd (men zie by voorbeeld § 9 en 19 van de meergemelde Verhandeling,) en ook dat men de eigenlijke zelfftandige als byvoeglijk, zoo wel als deze voor zelfftandig gebruikt heeft. Men zie aldaar § 20, en denke flechts aan de menigte adjectiven op *r* en op *l* uitgaande die nog overig zijn. Waarvan aldaar Aanteek. *q*, bladz. 184—186.

Wat nu het Latijn betreft, de fuperlativus is daarin allereenvoudigst, en beftaat in eene bloote aanhechting van het adjectif *imus*, dat is, *uiterfte*, aan den pofitivus. Van daar vindt men dien fuperlativus in *isfimus* of in *errimus*, en zelfs op

il-

illimus uit te gaan, naar mate de adjectiven op *us*, of op *er*, of op *il* eindigen, als *doctisſimus*, *integerrimus*, *facillimus*; waaromtrent alleen op te merken valt, dat de uitſpraak van den uitgang op de korte ſyllabe *us* zeer veel van *is* had, en daarmede verward werd, waardoor ook de genitivus der naamwoorden in *us*, *i* is; ſchoon ik van de lange *us* en *u* den Duitſcheren en Italianen gaarne toegeve, dat zy naar hunne *u* (dat is onze *oe*) trok. Het is hierom ook, dat men *maximus* en *maxumus* vindt, welke beide een ſamentrekking van *magnimus* gelijk *major* van *magnior* is, *gn* als ééne letter uitgeſproken wordende, gelijk men nog in het Fransch doet. In welk *magnimus* dan ook licht iets van de ſmelting der *j* of *g* kon geraken, aan deze zoo Franſche als nieuw Italiaanſche uitſpraak geëigend, die, gelijk heel de Italiaanſche taal, in de gronddialekt van die uitgeſtrekte grondtaal, dieper ligt dan men meent, en uit vele byzonderheden (waarvan wel eens nader) blijken kan. En even zoo *optimus*, en *optumus*, *pesſumus* en *pesſimus* enz. *Doctisſimus* is derhalve *uiterst geleerd*; *celeberrimus*, *uiterst beroemd* enz. Doch dit uiterſte *imus* (of, wil men 't, nu eens *imus*, en dan eens *ſummus*, want beide zijn 't zelfde in wezen en oor-

oorſprong,) brengt door zich-zelf geene afzondering of verheffing by uitſluiting mede als onze ſuperlativus, maar het drukt,.zoo er niets bygevoegd wordt, alleen een groote maat uit, en beandwoordt aan ons verſterkend *zeer*, in *zeer geleerd*, *zeer vermaard*, of om eigenlijker te ſpreken *hoogst geleerd*, *hoogst vermaard.* Ja *uiterst vermaard* of *geleerd*; hetgeen, juist genomen, wel een *uiterſte* in de hoedanigheid beteekenen zou, al hoewel niet by uitſluiting, maar even weinig in zijn volle innigheid van beteekenis te verſtaan is als ons *heel geleerd*, *heel wijs*, of het Griekſche *πάνσοφος*, van welk een en ander hier na!

Met het Grieksch heeft deze derde graad grooter zwarigheid in. De aanhang van *τατος* is meer duiſter. Ondertusſchen zijn er in deze taal oude ſuperlativen die even als de onze in *st* uitgaan, zoo wel als de comparativus in *er*. Dus is het, by voorbeeld, met *μέγιςος* de meeſte of grootſte, van *μέγας* (groot), waar meê ook 't Latijnſche *magis* (meer) ſamenhangt. In eene taal, die zoo vele naderhand in vele opzichten te ſamen geſmolten dialekten gehad heeft, en die in den grond en oorſprong Ooſtersch is, doch tevens zeer kennelijk met den grondſtam van het Duitsch, die omtrent de Zwarte zee plach

te

te liggen, vermengd, is in de overeenſtemming met onze taal niets te verwonderen; en zekerlijk mag men onderſtellen dat zy oudtijds meer overeenkomſten met onze taal had dan er nu zijn aan te wijzen of na te ſporen; doch wat daar van zij, het *tatos* is belemmerend.

Wanneer ik mijne gisſing wil bot vieren, zoo trekt my daadlijk de uitgang der Latijnſche ſubſtantiven in *tas* die in 't Italiaansch by afkorting of intrekking der laatſte ſyllabe *ta*, oorſpronkelijk *tade* is, en in het Fransch *te*, waarvan wy reeds de overeenſtemming met ons *hede* (nu *heid*) en onzen toonloozen uitgang op *te* opmerkten (Verh. over de Geſl. § 95 en Aanteekening *ll*, waarmeê men ook *ccc* vergelijken mag). In der daad hangen alle die uitgangen van afgetrokkenheden, waarin een hoedanigheid verzelfſtandigd wordt, aan elkander; hoezeer ze het verloop in groote verſcheidenheden heeft doen ontaarten. — In de tweede plaats valt mijne opmerking op den Griekſchen uitgang der adjectiven op *τος*, als by voorbeeld, *δυνατὸς*, (doenlijk), *συνετὸς*, (verſtandig), *ὁρατὸς*, (zienbaar). — En niets komt my natuurlijker voor, dan dat ook in 't Grieksch ſuperlativen verzelfſtandigde hoedanigheden uit de werkwoorden genomen, uitdrukken, maar, door toevoeging eener adjectivale terminatie tot

by-

byvoeglijke naamwoorden gemaakt. Vele woorden zijn uit het oude Grieksch verloren geraakt, en de famentrekking der fylben is in die taal zeer algemeen en zeer fterk; en hooglijk is te vermoeden, dat het Latijn zijne naamwoorden in *tas*, als *veritas*, *pravitas*, *puritas*, niet uit het Grieksch heeft, waaruit het fchier alle uitgangen met flechts kleine veranderingen van tongflag of uitfpraak heeft overgenomen. De kracht van *τ-;* is bovenal kennelijk in *τάσις*, uitbreiding, *τάσσειν*, fchikken, en dergelijke, als by ons in *tas*, hoop, ook by de Franfchen aangenomen, *tasſen*, ophoopen, enz. De Griekfche taal heeft bovendien (als meermalen niet flechts opgemerkt maar aangetoond is) eene byzondere overeenftemming met de onze, en de loop der gedachten is al zeer dikwijls in beide de talen de zelfde; en zy zou dit meer zijn, indien men van voor het begin onzer Jaartelling af, niet alreeds begonnen had, naar 't Latijn, waar men mede bekend werd, te denken, en de invoering der Latijnfche Zendelingen den geest der volken niet aan de Grammatica van 't Latijn willends of onwillends onderworpen had.

Wellicht neem ik eenmaal nader gelegenheid, om dit, van dieper opgehaald, te ontwikkelen, waartoe dit mijn gefchrift niet gefchikt is; doch

wat

wat van mijne opvatting, gisfing, of voorftelling zijn moge, ten aanzien van ons Nederduitsch ftaat (verbeelde ik my,) de verklaring der beide graden van verheffing in 't vergelijken op vaste en in den aart onzen taal, voor die haar naar eisch beoefend heeft en zich eigen gemaakt, onmiskenbare gronden.

Ondertusfchen is het merkwaardig, dat (als wy reeds met een enkel woord aanftipten,) in het Grieksch ook vele fuperlativen even als de onzen door de eenvoudige ς, (*st*,) met den algemeenen uitgang naamlijk daar achter, uitgedrukt worden; als by voorbeeld, μέγιςος, χείριςος, κάκιςος, ἐλάχιςος, πλεῖςος, τάχιςος, ῥᾷςτος (faamgetrokken uit ῥάδιςος), λῷςος, φίλιςος, βέλτιςος, μήκιςος. 't Mag wel zijn, dat dit, (als men wil) uit eene groote famentrekking van de twee fylben τατος voortkoomt; maar ik twijfel echter, of het niet wezendlijk oorfpronklijker vorm zij dan de toevoeging der twee fyllaben voorftelt. — Ik wil dit hier niet dan in het voorbygaan aan de aandacht der Taalkenneren bevelen, en beveel dus als nog even zeer de herinnering aan de menigte van Comparativen reeds geroerd, die in plaats van τερος, den uitgang ιων hebben (als βελτίων (*beter*) μείων

 (*flech-*

(*flechter*) enz.), alle, het duidelijk merk dragende van participien van verba te zijn, en dus met onze verklaring van de Duitsche Comparativen overeenstemmend, daar het even het zelfde is, of men het *werkend deelwoord* dan het *verbale dat den werker uitdrukt*, gebruike. Gelijk men toch onverschillig de *aanwijzende* en *de aanwijzer*, *de wandelende* en *de wandelaar*, *de denker* en *de denkende* zegt.

* * *

Na dus over den aart der Comparativen en Superlativen gehandeld te hebben, moeten wy iets over de zoogenoemde *beheersching* ('t *regimen*) der woorden zeggen, of liever, over de wijze, hoe zy met de geheele rede in famenstemming gebracht, anders gezegd, geconstrueerd worden.

Onze taal voegt regelmatig den Comparatif door middel van het bindwoord *als* of *dan* aan het voorwerp waarmede de vergelijking geschiedt. *De man is sterker* ALS *de vrouw*, of DAN *de vrouw*, en *het paard* ALS of DAN *de man*. — In mijn jongen tijd gebruikte ieder by deze vergelijking het woord *als* in 't gesprek, ja men

zou die *dan* gezegd had, befpot hebben; doch de Schrijvers fchreven reeds regelmatig *dan*, alhoewel het *als* hun fomwijlen nog wel eens ontflipte, als mijnen vader, by voorbeeld, wanneer hy, van Cyrus als overweldiger fprekende, zich dus uitdrukt:

Terwijl hy, zelf niets doende als *Koningen vertreden,*
Zich heldendaden maakt van vloekbre gruwzaamheden.

Hetgeen, reeds voor mijn geboorte gefchreven, aan des goeden mans eindelooze befchaving waar hy aan vast was, en waarmede hy al zeer dikwijls de kracht, nadruk, en (om 't dus te noemen) de frischheid zijner verfificatie — ja dikwijls zelfs ook de gladheid wegnam, ontflipt is gebleven.

Hier doet zich derhalve nu de vraag op, wat eigenlijk best zij, of (wil men 't?) behoore: Dat men in de vergelijking *als* met onze Grootvaders, of *dan* met onze tijdgenooten gebruike?

Dat inderdaad beide als Nederduitsch goed is, zal ('t geen ik vooraf en voor alles aanmerke,) een ieder gereedlijk erkennen, die flechts weet

dat ons Nederduitsch eene ſamenſmelting van verſcheiden dialekten is, aan verſchillende ſtreeken onzes Vaderlands, dikwijls zelfs in eene eenige provincie, landeigen; en dat *dan* Angelsch, en *als* meer eigenlijk Saxisch is, gelijk dan ook de Engelſchen in 't gebruik van hun Comparativen ſlechts *dan* (*than*) zeggen, de Hoogduitſchers daartegen ſlechts *als*. 't Geen dan ook geene bevreemding toelaat dat het één wederkeerig boven het ander heerschte, naar mate één der menigvuldige onder- of bytakken van die twee hoofddialekten hier of daar, zoo door het onſtandvastig gebruik, als 't vermengen der verſchillende opgezetenen nu of dan op den anderen veld won.

Zekerlijk zoodra wy erkennen, dat *witter*, by voorbeeld, niet anders is dan *die wit is*, is het zeggen *witter als een lelie* (d. i. *wit te zijn als een lelie*,) natuurlijker dan of men DAN *een lelie* zeide; en om de ongelijkheid die in de meerderheid van graad ligt, te kennen te geven, zou men eigenlijk moeten zeggen *witter* BOVEN *een lelie*, of VOOR *een lelie* (*albus prae lilio*); doch het gelijkt het wit-zelf altijd by de lelie, en de ſpreekwijze zou zich oplosſen in ALS *de lelie*, *maar in meerder graad*, het geen kennelijk een adverſativum en dus onge-

lijk-

lijkheid en tegenſtelling met zich brengt. Wanneer men derhalve op 't woord ziet, laat de *gelijkheid* het ALS (dat by onze Ouden ook *zoo* beteekende) zeer wel toe; doch wanneer men het denkbeeld in aanmerking neemt, dat er achter de woorden ſchuilt, is het eene *ongelijkheid* die men bedoelt te kennen te geven; en zekerlijk let onze Taal in vele gevallen meer op het gedachte dan op de eigenlijke woorden die zy gebruikt. Twee zeer aanmerkelijke proeven leveren ons hier van op, vooreerst, *de Geſlachten by toepasſing* waarvan onze meergemelde Verhandeling in de zesde Afdeeling § 55 tot 58, en ten andere, de relativen en posſesſiven, waarover men § 60 tot 65 van die, raadplegen mag.

Doch wat is *als*, en wat is *dan*, eigenlijk? Hier hangt alles aan, en dit eischt eenig onderzoek. Wy beginnen met *als*.

't Koomt er hier niet op aan, wat *als* in zijnen eerſten oorſprong zij waarin het van *al* af te leiden is, of op den zin, waarin dit *al* dan genomen zou moeten worden; maar welke beteekenis *als* in het gebruik hebbe. Zeker ondertusſchen is het, dat dit *al* niet in de beteekenis van *geheel* is op te vatten, maar van *wel*, 't welk niet anders dan *al* met een labiale adſpiratie (of lipblazing) is. Ware 't anders,

zoo zou *het is al byna middag*, of, *het is* AL-*reeds byna middag*, een tegenſtrijdigheid zijn. Zoo zeggen wy: AL *pratende gaat de tijd om*, het geen niet, GEHEEL *pratende is*, maar eenvoudig *pratende*, en dit *al* of *wel* drukt eene eenvoudige ſtelligheid uit, die niet geeft of neemt tot het deel- of werkwoord. Even zoo is het, wanneer wy *als nu* en *voor als nog* zeggen; en zoo zeiden onze Ouden ook *al te hand* voor ons *thands*. Men moet dus dit tweederlei *al* wel onderſcheiden.

Wanneer wy *alleen* zeggen is 't het *al* in de beteekenis van geheel, zijnde 't het oude *al-een* (*omnino ſolus*); maar het is dit niet in *aldaar* of *alhier*. In *altijd* is het *geheel den tijd door*, (*omni tempore*); maar niet in *altoos*, dat kwalijk door het Gebruik met *altijd* vermengd, maar eigenlijk *al te oods* (d. i. *zeer* (of *wel*) *lichtelijk*) is en dus voor *ten minſte* (*ſaltem*) aangewend wordt. Men ziet dus, van hoe veel belang deze onderſcheiding moet zijn.

Als (hoe het zij) is eigenlijk een adverbium, doch hoe men het noeme, op de rangſchikking der partikelen koomt het hier niet aan. Met opzicht tot den tijd gebruikt, drukt het *toen* uit, en dus ook *wanneer*; maar altijd *ſtellig* en nimmer vragende, en het heeft dus een ſtellige kracht. In

ver-

vergelijking is het even zoo *ftellig.* Een *kers is rond* ALS *een appel.* Het *ftelt* hier den appel om een denkbeeld van de rondte te geven. *Het is wit* ALS *fneeuw*, het *ftelt* dus de fneeuw om een denkbeeld van de witheid te geven. Dit is zoo in 't ftuk van gelijkheid, en wanneer men dit *als* met *gelijk* kan verwisfelen en *rond* GELIJK *een appel*, *wit* GELIJK *fneeuw* zeggen. Maar het drukt daarom juist niet een VOLKOMEN *gelijkheid* uit; een *zweem* is genoeg, en een *meisjen blank als fneeuw of als melk*, of *er uit zien als melk en bloed*, zou anders gantsch geene verheffing van fchoonheid zijn. Waarom dan zou men niet *zoeter als honing*, *kleverig als pik* zeggen, wanneer men aan de *honig* een *zoet*, en aan *pik* het *kleverig zijn* verbindt?

Men beroept zich op het Latijn, en dit zegt *quam* by den Comparativus. En dit *quam* (wil men) is niet *als*, maar is *dan.* Hoe zal men dat iemand wijsmaken die weet dat *quam* aan *tam* als gelijkftellend beandwoordt, en dat men zelfs *tamquam* in één woord zegt, het geen juist ons *zoo als* is? — Neen, *quam* is eigenlijk *hoe*; en dat is ons *als* ook. *Quam bellè! quam concinnè!* Hoe fchoon, hoe lief! *Quam vellem hic fimul fuisfes!* Hoe wenschte ik, dat gy hier by geweest waart! Het *quam* verwijst

tot het geen is of gesteld wordt, niet tot het geene niet gesteld wordt, *tam modesta quam pulcra: zoo* schoon, *zoo* zedig. Ja zoo Sanctius wil, drukt het *quantum*, d. i. *zoo veel*, uit, en stelt dus gelijkheid, ruim zoo zeer als ons *als*. Minerva Libr. III. c. XIV. En Perizonius erkent te dier plaatse, dat het, waar het niet vragende is, *een betrekking* uitdrukt, niet een verschil in betrekking. *Tam placidum quam ovem reddo*, zegt Terentius; d. i. *ik maak hem zoo mak als een schaap*, of GELIJK *een schaap is.* Wat zou ook anders het *vir est quam doctissimus* beteekenen kunnen?

Dat het Latijn der Comparativus ook met den ablativus construeert, is ter zake van den daarby verstaan wordende, schoon verzwegen, praepositie *prae*, als Vossius *de Arte Gramm. L. VII. c.* 16. aanmerkt, welke 't zelfde als *ante* beteekent; en zoo zeggen wy *grooter* of *uitnemerder* BOVEN *de Engelen*, Hebr. I, 4, in 't Grieksch παρὰ, 't geen ook elders door *dan* uitgedrukt wordt. Aldaar IX, 23: κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας, *beter offerande* DAN *dezen;* XI, 4: πλείονα θυσίαν παρὰ Κάϊν, *meerder offerande* DAN *Kaïn;* XII, 24: κρείττονα παρὰ τὸν Ἄβελ, *beter* DAN *Abel.*

Be-

Beter grond derhalve kan men in 't Grieksch vinden, dewijl dit *παρὰ* niet alleen eenen nevens elkander plaatſende vergelijking van twee voorwerpen, maar ook eene wezendlijke ongelijkſtelling en voorbyſtreven uitdrukt, gelijk dit ons DAN ook een ſoort van adverſative onderſcheiding bevat, waarom wy het ook, als conjunctie, voor MAAR gebruiken; zoo als ook het zelfde Grieksch gewoonlijkst in den Comparativus *ἤ* zegt, dat een affcheidend woordeken is en dus met ons *dan* overeenkomt, wanneer het aan *of* beandwoordt, als in: *Ik weet niet* OF *het hem ernst* DAN *boert is*; vraag OF *hy meê gaan* DAN *t' huis blijven wil?* Dit woordeken is toch zichtbaar een affcheidend of verſcheidenheid aantoonend woord, waarom het ook by onze Ouden in de dertiende Eeuw voor *behalven* gebruikt werd, en nog voor verwijdering van tijd in *nu* en *dan*, en, in het tegenſtrijdige of adverſative eener rede, voor *maar* ſtrekt. Zoo als ook in het Gothisch, THAN *maar*, en *toen* beteekent, gelijk het ook inderdaad met het Angelſaxiſche þonne en ons *toen* zoo wel als met ons *dan*, het zelfde woord is, en dus by den comparativus niet ongepast In 't voorbygaan merk ik nog aan, dat het Perzisch het woordtjen از (*as*) gebruikt, het geen eigenlijk 't zelfde woord met وش (*wesch*) is, dat *als* of *gelijk* betee-

 kent.

kent. Dus b. v., بياض روي تو روشنتر از رخ روز (*Bejas rui tu ruſchenter as ruk rus.*) De glans uws aangezichts (is) klaarder als 't aanſchijn (de wang) van den dag. Ook gebruiken ze even zoo كه (*keh*), 't welk *gelijk* beteekend. Als صبر درويش به كه بذل غني (*ſebr derwisch beh keh bedsl hani.*) De lijdzaamheid des armen (of nederigen) is beter als de gift des trotſchen. — En dus voegt deze partikel zich ook met een geheele reden, als: *Het is meer* DAN *men verwachten kon; hy is, of hield zich dapperer dan het zich aan liet zien:* in 't Grieksch, πλέον ἢ εἰκὸς ἦν. Schoon is de verklaring van Apollonius van Alex. waar hy zegt, dat, behalven de *afſcheidende* en *onderſcheidende* (τὴν διαζευκτικὴν en παραδιαζευκτικὴν ἔννοιαν), het bindwoord ἢ nog een derde kracht heeft, naamlijk de verklarende (τὴν διασαφητικήν). Τοῦ μὲν γὰρ προτέρου ὕπαρξιν (zegt hy) διασαφεῖ, τοῦ δὲ ἐπιφερομένου ἀναίρεσιν, βούλομαι πλουτεῖν ἢ πένεσθαι· Want het verklaart de kracht van het geen voorgaat, en de verwerping van het geen daar by gevoegd wordt, (als): *Ik wil liever rijk* DAN *arm zijn.*

Uit al wat dus verre gezegd is, is ten volle

(meen ik) zichtbaar, dat inderdaad en eigenlijk de vergelijkende kracht niet in den uitgang van 't comparativum berust; waarom men zich dan ook niet verwonderen moet, dat die uitgang mede als *positif* voorkomt. Want zoo zegt men by ons *een misdadiger*, en even zoo zei men oudtijds *een verstandiger*, een *schalker*, enz. als verbalia uit een verbum van 't adjectivum gemaakt (waarvan boven, en in de Verhandeling aldaar aangehaald); welke woorden men thands uit vooroordeel der onkunde verwerpt. Het *vergelijkende* zit inderdaad niet zoo zeer in het *woord*, maar in de *rede*, de *vorm der uitdrukking*, waardoor dan ook het adverbium van gelijk- of ongelijkstelling (*als* of *dan*) bepaald wordt. En hierin ligt dan ook de ware grond, waarom ons gevoel het woord DAN by den Comparativus voortrekt voor *als*, en men zich niet weigeren kan daar een overwicht aan toe te kennen.

Zoo veel van de particula, die in de vergelijking de twee Substantiven vereenigt!

Men weet voorts, dat het Grieksch beide den Comparativus en den Superlativus met den Genitivus van het stellige voorwerp te samenvoegt, als τρυτάνης δικαιότερος (voor *juister of rechtmatiger dan*

dan een weegschaal), βέλτιςος ἁπάντων (*de beste van allen*). Dat in 't Latijn 't zelfde ook met den Comparativus plaats zou hebben (want van den uitsluitenden graad zullen wy straks handelen), is genoegzaam door Sanctius en anderen bewezen een misvatting der Grammatici te zijn; maar in 't wezen der zaak heeft het echter plaats, wanneer de Romeinen den Comparativus met den ablativus samenvoegen, die veelal de plaats van den genitivus inneemt, en ook by ons daarvoor gaat, wanneer wy er het voorzetsel *van* by voegen; want *van den man*, *van den paarde*, strekt by ons regelmatig voor den genitivus, die *des mans* en *des paards* is. — Ook Scioppius leidt dezen ablativus van een verzwegen praepositie *prae* af, en met recht, ten ware de comparativus voor een superlativus gebruikt wierd. Echter kunnen wy zeer wel zeggen *Jan is de grootere van Klaas*; en zoo zijn er strcken in ons vaderland, waarin men zegt: *hy is* MIJN *sterker*. Hiervan nog de oude spreuk: *Men moet* ZIJN *sterker wijken, en voor* ZIJN *wijzer onder doen*; waarin *zijn sterker* en *zijn wijzer* den gene uitdrukt *die sterker*, en *die wijzer* is *dan* hy op wie het MEN slaat *Ik heb nooit* MIJN STERKER *in de kunst gevonden*, plach in mijn tijd het gewoon zeggen van kwakzalvers, goochelaars,

en

en koorddanſers te zijn, en beteekende *ſterker* DAN IK. — Men weet toch, onderſtel ik, dat het posſesſivum den genitivus van het pronomen perſonale vervangt, het geen (of men dit weet of niet weet,) in alle drie de perſonen niet meer dan den *caſus rectus* en één *caſus obliquus* heeft, die de accuſativus is.

Wat het Superlativum betreft, zekerlijk kan dit als waarlijk overtreffende, gelijk het by ons altijd is, niet anders dan den genitivus achter zich ſleepen. Doch kwalijk zou men dien genitivus als een regimen van den graad aanmerken. Die Genitivus (en meer hebben dit voor my gezien,) wordt door den ſuperlativus niet als zoodanig veroorzaakt; maar hy hangt aan het voorwerp, waarin die overtreffende hoedanigheid geſteld wordt, 't welke uit de overige van zijn ſoort ten aanzien dier hoedanigheid uitgeſloten wordt, en hierom moet die genitivus noodwendig een meervoudig zijn of het geene eene meerderheid aanduidt. DE *beste der mannen* is *de beste* MAN *der mannen*; en ook deze genitivus wordt door den ablativus met de praepoſitie uitgedrukt en men zegt *de beste van de mannen*. Even zoo *de beste van de kudde*, *de beste van 't huisgezin*, *de beste van den hoop*. Men kan

even

even zoo *uit*, in de plaats van dit *van*, gebruiken, en zeggen: *de beste uit den hoop*, *uit de ſtad*, *uit het land* enz. En deze byvoeging van zulke ſubſtantiva beperkt het ſuperlatif tot een zekeren kring of ſoort. — Ik heb niet noodig te zeggen, dat even zulk een genitivus het ALLER is, waarmeê men wel gewoon is den ſuperlativus te koppelen, ſchoon het inderdaad een afzonderlijk woord is. *De* ALLERBESTE man is dus *de* BESTE *man* VAN ALLE.

Doch niet alleen dit *van*, maar ook *onder* en *uit*, wordt op deze wijze gebezigd en toont dadelijk en in het oog loopende, dat die ſuperlativus het volgend woord niet beheerscht, maar dat het het voorwerp waaraan de ſuperlative hoedanigheid toe wordt geſchreven, en niets anders is, dat dit volgend woord van zich afhanklijk ſtelt. *Hy is de geleerdſte* ONDER *de Grieken*, ſtelt HEM *onder de Grieken: hy is de zedigſte* UIT *de Filozofen*, onderſtelt HEM tot *de Filozofen* te behooren, en neemt hem daar *uit*. En even zoo is het dan ook, dat *hy is de grootſte* DER *Dichteren* of VAN *de Dichteren*, HEM onder de Dichters onderſtelt, maar niet door den ſuperlativus, die hem daarin onderſcheidt. Even zoo zegt men ook *πέντε αυτῶν* of *ἐξ αυτῶν*, *vijf*

VAN

of *zes* VAN DEZE, of *vijf* of *zes* DEZER, of UIT DEZEN, of ONDER DEZE. Zonder dat iemand zeggen zal, dat een talwoord een *regimen* heeft. Even zoo, *een'ge van die*, enz. Dit regimen is dus niet van den *ſuperlativus* als zoodanig, maar is van het ſubſtantivum daar by uitgedrukt of onder verſtaan.

Men kan ongetwijfeld den alles overtreffenden graad door omſchrijving uitdrukken, en zeggen, by voorbeeld, *hy is* STERK, GROOT, BOVEN *anderen* of *boven* ALLE ANDEREN, welk laatſte even het zelfde te kennen geeft, als *hy is de* ALLERSTERKSTE of GROOTSTE. Maar hy bedriegt zich, die door het gantsch niet net denkend Latijn vervoerd, waarnaar men niet dan al te veel het verſtand verplooid heeft, zich inbeelden kan, dat *zeer groot* of *zeer ſterk* het zelfde is als *grootst* en als *ſterkst*. *Zeer groot* bevat zelfs geene vergelijking, maar alleen een *ſtellige intenſiteit* der hoedanigheid, en het is *groot* of *ſterk* in aanmerklijke maat. Wy gebruiken ten dien einde het woord *zeer* niet alleen, maar ook het woord *heel*. HEEL *wijs*, HEEL *verſtandig*, drukt dan niet de volkomenheid uit, die in 't woord *geheel* opgeſloten ligt, maar een groote maat, even als *zeer*. Die HEEL *wijs* is, kan by ons een *nog wijzer* vinden. De Grie-

ken

ken zeggen zoo *πάνσοφος*, *πάγκαλος*, *πανόλβιος*, voor ons *heel wijs*, *heel ſchoon*, *heel gelukkig*, en ook *παντπόνηρος* voor *heel ſlecht*, en dergelijke. Dat zy ook *τρὶς*, dat is *driemaal*, in dien zin gebruiken, en de Latijnen hun *ter*, weten wy, maar dit is meer figuurlijk; en als zoodanig zeggen wy ook wel *driewerf gelukkig* in Poezy. Hunne koppeling met *βοῦς* ter vergrooting, als in *βόωπης*, *βούλιμος*, *βουδρόμος*, *βούπαις*, is louter Ooſtersch en van den zelfden aart als die van אל, van אלהים enz. by de Hebreeuwen, en behoort tot de adjectiven niet als zoodanig.

En hunne ſamenſtelling met *περὶ* is, als de Latijnſche met *per* (in *περικαλλής* en PER*gratus* by voorbeeld), niet meer dan ons *zeer*, waar de hoedanigheid mede verſterkt wordt; en ſtaat over tegen het *ὑπὸ* in *ſub*, in *ſubobſcurus* en *ὑπόμωρος*, *ὑπέγλαυκος*, hetgeen de beteekenis der hoedanigheid verzwakt en vermindert (waarvan hier voor bladz. 26.), maar geene byzondere vorming van 't woord maakt.

Ten aanzien van het Latijnſche *ter* mogen wy hier nog byvoegen, dat dit veellicht, hoe zeer met het Griekſche *τρὶς* in *τρισμέγιςος* enz. overeenkomende, niet zoo zeer voor het vermenigvuldigend talwoord *driemaal* te houden is, dan

voor

voor het oud Oostersch *ter*; dat met ons *zeer* overeenkomt, en waarschijnlijk het zelfde woord is. In het Angelsax is ons *zeer* desgelijks *tir*; dus *tir-fæst* zeer vast, zeer voortreflijk. In 't Zendsch drukt het *tera*, voor 't adjectivum geplaatst, den hooger graad van hoedanigheid uit, gelijk *zeer* by ons; en daar is er die dit voor het τερος der Grieken houden, (zie by voorbeeld St. Martin over de Opschriften van Perzepolis,) hetgeen vrij veel schijn heeft. Dit تر is in eigen beteekenis *bloeiend*, *vloeiend*, en drukt dus etymologicè eigenaartig eene uitbreiding of overvloedigheid der hoedanigheid uit. Ons *zeer* drukt dus desgelijks *uit-* of *overvloeiend* uit, en is met *zee* verwant, waarvan de innige beteekenis in het opbruischen is; en ons *te* zelf drukt overmaat uit in *te veel*, *te goed*, *te min*, en het oude *te storen*, *te gaan*, hetgeen wy tegenwoordig *verstoren*, *vergaan*, noemen; en waarvan Huydecoper op M. Stoke, welk *ver* (om dit in 't voorbygaan nog aan te merken) eigenlijk *over* is, comparativus van *op*, (*ob*, *auf*, of *up*.) en dus te groote ophooging van een hoeveelheid uitdrukt; van al 't welke mijne Grammatica blijk en reden zal geven.

De Superlativen in 't Perzisch zijn uit de comparativen, doch geven wederom eene abstractie

te kennen. Zy beſtaan in achter 't adjectief, 't zij als één woord daarmeê, 't zij afzonderlijk, ترين (*tering*) te voegen. 't Loopt in 't oog dat dit onze uitgang *ing* is. En ook dit ſtemt dus wederom te ſamen met onze gegeven verklaring van den Duitſchen derden graad, als afgetrokken zelfſtandigheid, overéén.

Beide Angelſax en Gotsch drukken dezen graad door het zelfde *st* als wy, of door *ists* uit. Dus zegt de Angelſax *mæra*, *mæst* (major, maximus); *beter*, *betest* (melior, optimus); *wiere wierest* (pejor, peſſimus). En de Goth die den Comparativus in *izo* of *oza* maakt, maakt van *manags* (multus), *maganizo*, *managists*; van *froda* (ſapiens), *frodizo*, *frodists*; van *ſwintha* (fortis), *ſwintoza*, *ſwinthists*. Ook het IJslandsch heeft *re* in comparativo, en *ſtur* en *ſte* in ſuperlativo, als *blydare*, *blydaſtur* (*-ſte*), en van *wis* (wijs), *wiſare*, *wiſaſtür* (*-ſte*). Het Frankduitsch heeft dus *or* of *er*, als *ſconer* (*-or*) en in ſuperlativo *ist*, *est*, of *ost*, als *ſconest* (*-ost*).

VAN

VAN

TOON EN MAAT.

Beide ten aanzien van Verzen en Prosa.

VAN

TOON EN MAAT,

beide ten aanzien van Verzen en Profa.

Hoezeer de werktuiglijke kunstbehandeling van MAAT en van TOON den Dichter, en zekerlijk (of men dit wil miskennen of niet) den Redenaar even zeer, eigen is, behooren, des niet tegenftaande, die beide taaleigenfchappen (en wel onaffcheidbaar,) aan de uitfpraak; en daar de taal niet in dood gefchrift ('t geen er niet dan een enkel bloot teeken van is), maar in levende klanken beftaat, behooren zy dan ook tot de wezendlijkfte aandoeningen der Spraak, en, even zoo zeer als de juifte kracht en uitbrenging der letterklanken, tot hare eerfte beginfels. Ik behoef hier niet by te voegen, dat zoo lang men in een taal die men leert, geen ge-

noegzaam juist denkbeeld van de Maat en Toon heeft, die er eigen aan zijn, die taal ons verward en duifter blijft, ja volftrekt geene volkomen klaarheid of duidelijkheid voor den lezende hebben kan; dat men aan elken lettergreep, die een vreemde waagt uit te fpreken, zijn vreemdelingfchap zekerst door de onkunde in deze punten ontdekt; en dat, zoo het fpreken verftaanbaar en aangenaam voor den hoorende zijn zal, de opvolging van klanken, waarin het beftaat, noodwendig door zulk eene toon- en maatfchikking als in de taal eigenaartig is, zich moet laten beftemmen. Iets dat by ieder Volk gefchiedt, zonder dat men er aan denkt, even gelijk ook ieder Volk zijne werkwoorden *conjugeert* zonder er aan te denken; maar dat toch niet te min ware beginfels en regels of vormen ten grond heeft, en daartoe te rug gebracht worden kan, offchoon men in de oefening-zelve zich niet bewust is van daaraan te denken.

Inderdaad toch is fpreken als *werktuiglijke klankmaking*, een kunst; en inderdaad is het tevens een kunst, als *verftandelijke aanwending* dier klanken. Maar noch in het een, noch in het ander opzicht, moet hy die fpreekt, of die fchrijft, zich met de gronden of regels dezer kunst bekommeren. Zy moet hem derwijze

ei-

eigen zijn, dat hy, zonder 't te weten, zonder zich-zelven daar iets van te erinneren, haar betracht en te werk ftelt; even als de wandelaar onder 't gaan, de pakdrager onder 't fjouwen, het evenwicht van zijn lichaam bewaart, zonder aan Statica of middelpunt van zwaarte te denken. Maar dit heeft men (het zij dan door eenige opzettelijk verftandelijke ftudie, het zij door een blinde en gelukkige oefening, waaruit 's menfchen geest, zonder zelf daar een kennelijk befef van te hebben, zich beginfels of gronden afzondert, en die vergelijkt en te famen verbindt tot hetgeen men Syftema noemt, naar hetwelk hy zich richt,) moeten leeren. Wy hebben ook zoo het fpreken, wy hebben ook zoo onze moedertaal geleerd. Doch wanneer eene verkeerde praktijk zich indringt, gevoelt men 't noodzaaklijke, van tot dat gene te rug te keeren, waarop zich de oefening die wy hebben, gevestigd heeft; de ons-zelv' onbekende Theorie naamlijk, die haar waarlijk in 't innige onzer zielen ten grond ligt, en waarop zy fteunt.

Het is een zeer groote ongelegenheid, en dit moet uit het hier reeds opgemerkte alreeds in het oog ftralen, dat men by zoogenaamde Grammatisten de dus geheeten Profodie (dat is kennis van toon en maat) als een afgezonderd deel heeft be-

 fchouwd,

ſchouwd, in het leeren der talen tot het laatſte bewaard, en veeleer als iets ſlechts bykomſtigs en dat tot volmaking of opſchik der talen dient, dan als innig wezendlijk, en in alle deelen der Taalwetenſchap even zeer en noodzakelijk ingemengd. Dit had altijd plaats by de bloot beſchouwende ſtudie; maar echter leerde ieder-één van den aanvang af ongevoelig, in alles den toon, en dus tevens ook (eenigermate ten minſte) de maat, zoo van de woorden als woordſamenſtellingen, door de levende ſtem zijner leermeeſteren, die geene verkeerde uitſpraak zonder aanmerking en verbetering door lieten gaan. In onze dagen (ik ſpreek van de mijnen en die mijner tijdgenooten,) is men in zijn eigen meening zoo veel wijzer geworden, dat ik by mijne uitlandigheid, die in 1795 voorviel, in Duitschland den Toon en de Maat als een gants en volſtrektelijk afgezonderd gedeelte der Talen beſchouwd vond, waarmeê men den leerling niet lastig moest vallen; en het was hierdoor, dat men, by voorbeeld, het wonderlijkſte Latijn van de wareld hoorde uitſpreken, 't geen niemand verſtaan kon dan die wat hy hoorde in gedachte eerst als opſchreef en dan herlas. Ik weet ook by ondervinding dat die dus een taal (welke ook) leeren, haar niet licht genoegzaam wel leeren verſtaan, en dat dit

het

het groote gebrek is van het aanleeren eener taal door zich-zelven en uit boeken-alleen.

Maar indien dit zoo is, hoe veel heeft dan onze taal moeten verliezen, wanneer men (ô jammer!) het levend gebruik veronachtzamende, ja verachtende, zich een Hollandsch uit zoogenaamde Spraakkunftige fchriften begon te vormen, en daarnaar te fpreken! Wanneer ik dit op zag komen, heb ik elders gemeld (*). Reeds heb ik meer dan eens opgemerkt, hoe en hoe veel onze heerlijke Moedertaal aan kracht, aan verfcheidenheid, en aan welluidendheid ingeboet heeft, door 't verloren gaan van zoo velerlei meer of min onderfcheiden *nuances*, waarmede de uitfpraak een zelfde Vokaal-teeken hooren deed. En die voor nu vijftig, ja voor flechts dertig jaren het fpreken leerde, heeft (zoo hy ze heden niet, om onder den laffen plak van een dommen aanhang te bukken, heeft willen vergeten,) de gants niet geringe afwijkingen en verknoeiingen in de toen zelfs nog gemeene uitfpraak van de zelfde famenftellingen van Medeklinkende elementen, naar dat zulke famenftelling uit eene verfchillende oorzaak ontfproot, of verfchillende oog-

(*) Naamlijk, in het Derde en Vierde Deel mijner Taal- en Dichtkundige Verfcheidenheden.

oogmerken tot grond had, zeer wel leeren kennen; ook is 't licht te zien, hoe dit eerste verderf andere misslagen meer, zoo in uitspraak als spelling, met zich medegesleept, en (God beter't) de taal als verkankerd heeft! Edoch in dit alles te treden is thands buiten 't bestek dezer korte Verhandeling, schoon het mede rijklijk beide op den Toon en de Maat in moest vloeien en dit wezendlijk niet na heeft gelaten.

Mijn stoffe is hier TOON en MAAT, en het is met den Toon dat ik aanvang, offschoon men zal zien, dat beide op elkander over en weêr invloeien, en als onafscheidbaar ten aanzien van 't beloop der rede te beschouwen zijn.

VAN DEN TOON.

Niemand, of hy weet, of hy heeft voor het minst opgemerkt (en die opmerking zal aan zijn geest zich weldra vernieuwen en tevens verhelderen,) dat er meer dan één *toon* of *accent* is.

Men

Men weet algemeen, dat de oude Spraakkunſtenaars drie tonen ſtelden, den *acutus*, den *gravis*, en den *circumflexus*; dat is: den *ſcherpe*, den *zware* (beter zei men den *doffe*), en den *omgebogene*, dus genoemd naar het teeken waarmeê hy gemerkt werd, als hetwelke een bochtig trekjen of lijntjen was boven de klinkletter en in vorm eene liggende *ſ* (~). Wy weten dat de *accentus gravis* eigenlijk geen accent, maar veeleer een onderdrukking van den klank eener ſylbe was, en dat er, naar onze wijs van benoemen, als die dezen naam van *accent* of van *toon* aan 't *verheffen* der ſylbe verbinden, dus niet meer dan twee accenten by hen waren, de *acutus* en *circumflexus*.

Wy weten niet al te wel, wat onderſcheid zy tusſchen deze twee maakten, of liever, waar door zy den *circumflexus* in de uitſpraak van den zoogenoemden ſcherpen of *acutus* (den verheffenden) kennelijk deden verſchillen, doch het komt vrij waarſchijnelijk voor, dat de circumflex tevens een teeken van langer during in 't uitſpreken, en dus inderdaad te gelijk een toon- en een maatteeken was. Doch hoe 't daarmeê zij, by ons kennen wy alleen den *acutus* of verheffenden toon, en den *gravis* of doffen, die eigenlijker een ON*toon* of toonloosheid heeten mag.

Ik behoef niet te zeggen, dat zy, regelmatig, geen van beide by ons geteekend worden, maar alleen in het werkelijk uitſpreken der woorden, kennelijk zijn. Wy hebben dus alleen met den *accentus acutus* te doen, als voor ons den eenige.

Niemand onzer echter, of hy weet, dat, welke die accent ook zijn moge, hy aan een verſcheidenheid (of, zegge ik, aan verſcheidenheden) van hoogte, of liever van *intenſiteit* of *nadruk*, of hoe men het noemen wil, (want ik wenschte dat men in dit punt niet al te zeer aan de eigene denkbeelden die ons de kunstbenoemingen der Muzyk inboezemen, hangen bleef,) onderhevig is; waardoor de eene ſylbe in een woord boven alle andere, en onder de laatſte wederom de eene boven de andere, uitſteekt. Dit wetende, weet hy dus reeds, dat in ieder woord eene heerſchende ſylbe ontſtaat, boven of nevens welke geene andere in meerdere of gelijke *intenſiteit* (want ik zal dit woord als 't nadruklijkſte voor mijn oogmerk hier kiezen,) gehoord wordt, ſchoon onder deze andere ſylben er één of wel meer zijn kunnen, die men niet toonloos kan noemen. Daar is dus in onze taal een heerſchende toon in de woorden, en ook zijn daarby mindere tonen, zoo wel als er toonlooze grepen zijn. En dus hebben

ben wy ten aanzien van den toon, drieërlei grepen (of ſylben) en tweederlei toon. Welke twee wy ter onderſcheiding, met de namen van *geheele* en van *halve* tonen beſtempelen mogen; dan waarby men bedenken en wel in het oog houden moet, dat dit *heel* en *half* niet ten aanzien van during der ſylbe, maar ten opzichte van intenſiteit van den klank, wordt gezegd, waar alleenlijk het denkbeeld van *toon* toe behoort, terwijl wy de during der ſylbe met de namen van *lang-* en van *kortheid* beteekenen.

Ik zal hier niet onderzoeken, in hoe verr' en waarom de *lengte* eener ſylbe op den *toon*, en de *toon* op de lengte en kortheid invloeit, en de eene de andere verandert. Dit invloeien verſchilt ook waarſchijnlijk naar de organiſatie der ſpraakdeelen by verſchillende Volken; en wellicht, ja waarſchijnlijk, zoo het Koninklijk Nederlandſche Inſtituut onder den ſpoorſlag van zijnen ſtichter, Koning Lodewijk, en deze in ſtaat gebleven was, aan zijne eigen brandende zucht voor de Letteren, en de mijne, bot te vieren, zou het door my met den grooten Brugmans beraamde ontwerp, om te ſamen eene naauwkeurige vergelijking der ſpraakdeelen van ten minſte de meest bekende Volken met hun uitſpraak en 't verſchil hunner taalgronden, tot eene uitvoering

ring gebracht zijn, die de heerlijkste uitsluitsels en gevolgen voor de algemeene Taalstudie opleveren moest; doch de ongunst der tijden heeft dit, als zoo vele andere heilzame plans voor ware verbetering in dit vak, en my-zelven persoonlijk, derwijze getroffen, dat daaraan volstrektelijk geen 't geringste uitzicht meer op te vormen bleef. Ik vergenoeg my hier dus met aan te merken (en ik doe dit te dezer plaatse alleen in 't voorbygaan), dat wy in het stuk van lengte of kortheid een geheel andere regelmaat by de Noordelijke volken ontmoeten, dan welke in de Grieksche en Latijnsche talen gevonden wordt; en dat, wel inzonderheid, (onder andere strijdigheden met deze twee) de Noordelijke talen hun toon of accent geenzins naar de lang- of kortheid der syllaben richten, maar dat, wel integendeel, de lengte by haar door den toon of accent verandert. Ik zal dadelijk daar een voorbeeld van geven in de samenstelling van éénsylbige woorden die beide volstrekt lang zijn, door welke te samenstelling de laatste dier grepen, van den accent ontbloot wordende, kort is, als *grootvaâr*, *vlootvoogd*, *afschrik*, *handschrift*; en dat daartegen evenzoo *worstelingen*, waarvan de uitgang in zich-zelven kort en toonloos is, met een halven toon uitgesproken, de penultima toelaat als lang te ge-

brui-

bruiken. — Doch dit willen wy hier nog niet roeren.

In het algemeen heeft men opgemerkt, en als een onfeilbaren regel gesteld, dat de sylbe, welke den wortel van een woord uitmaakt, altijd lang is, en tevens den heerschenden en volkomen accent van het woord heeft. Het is regelmatig waar, doch met uitzonderingen en beperkingen, zonder welke men zich in de toepasfing bedriegen zou. Wy roeren ook dit hier nog niet aan, maar bepalen ons tot een proeve by een twee- of drietal van afwijkingen, die ten opzichte van dezen regel voor onze taal en de haar eigene welluidendheid van gewicht zijn.

Is het zakelijk deel van het woord, of (met andere woorden gezegd) 't geen den wortel bevat, het aanmerkelijkste, en moet het den toon hebben, zoo vloeien hieruit twee byzondere grondregels voort: Vooreerst naamlijk, dat geene kortvoorbyglippende sylbe een heerschenden toon hebben kan; als by voorbeeld de *i* en de *e* in *machtige*, de eerste *e* in *beleefd* of *geleerd:* En ten andere is het tevens al dadelijk zeker, dat de zuiver Neêrduitsche uitgangen der woorden den toon niet kunnen hebben, en derhalve met geene gelijke intensiteit uitgesproken kunnen worden als hunne

meest-

meestzakelijke ſylbe. Dit volgt uit den aart van de zaak *a priori*, en wy vinden 't ook zoo, en geene uitgangen, dan van vreemde woorden, als die wy uit de Fransch-Vlaamſche dialekt overnamen (in *y* naamlijk, als *kleedy* of *waardy*, *razerny*, in *eel* als *houweel* en *krakeel*, in *et* als *helmet* of *koket*, in *ier* als *banier*, *zoudenier*, en in *adie* of *agie*, of *aadje* als (by voorbeeld) *lastadie*, *boschaadje*, *kyvagie*; waartoe de vervrouwlijkende uitgang van *in* en van *es* als *Godin* en *Prinſes* ook behoort), geene andere zeg ik, dan die, hebben den toon by ons. En het is dienvolgende, dat by ſamenſtelling het eerſte woord zijnen toon behoudt. RIJKS*vorst* en WIJS*hoofd*, ÓN*mensch* en WÁN*gedrocht*, *óverheer*, *óverheerſchap* en *óverheerſchappy*, wanneer het tot één woord ſamenſmelt, behouden den hoogen toon op hun eerſte ſylbe, die van *rijk* naamlijk, van *wijs*, van *on*, *wan*, en *over*, en deze heerscht over geheel het woord. Maar wanneer tusſchen de wortelſylbe en den 't zij dan meer-, 't zij éénſylbigen uitgang een volſtrekt toonlooze greep is of meer, dan kan de uitgang een halven toon hebben. Zoo is het, by voorbeeld, met het woord KÚN*ſtenáár*, zoo is 't met de woorden van HÉI*ligdóm*, WÁÁRdig*héid*, VRÉÉM*delingſcháp*, en zoo met *voor*TRÉF*felijkhéid*. Geene

der

der fylben heeft in deze woorden een toon die gelijk ftaat met de *eerfte* of *zakelijkfte*, die naamlijk den wortel bevat, dat 's te zeggen, *kunst*, *heil*, *waar*, *vreemd*, en *tref*. En het is en blijft dus, zoo het woord zich verlengt tot KUN*ftenaren*, tot HEI*ligdommen*, tot WAAR*digheden*, tot VREEM*delingfchappen*, *voor*TREF- of *voor*TREF*felijkheden*. Men moet daarin niet zeggen de *kunfte*NAAR, of de *kunfte*NA*ren*, zoo, dat de fylbe *naar* of *na* boven *kunst* uitfteekt; *heilig*DOM*men*, *waardig*HE*den*, *vreemde*LIN*gen*, *vreemdeling*SCHAP*pen*, *voortreffelijk*HE*den*, zoo als men by voorbeeld *advo*KA*ten* of *procu*RA*tien* zegt. Niets kan Onhollandfcher en in Hollandfche ooren onlijdlijker zijn, dan zoodanig een valfche en taal- en verftandbedervende uitfpraak. De eerfte wortelfylbe houdt den aloverheerfchenden toon onverwrikbaar vast. En dit is in de zelfftandige woorden by famenftelling even als by onfaamgeftelde algemeen en zeker.

Intusfchen heeft de zeer verkeerde gewoonte, om, by het lezen der verzen, de rijmen te doen uitfteken, federt onzen leeftijd, (en wel voornaamlijk, federt de Tooneelfpelers-troep van den Vlaamfchen Neyts de Provincie doorkruiste, en opgang maakte, en de in een vrouwenmond zoete en verleidende Vlaamfche uitfpraak het

belachlijke by ons allengskens door gewennis verloor,) eene tegengestelde uitspraak verbreid, ja (waarom 't niet gezegd?) ingevoerd; die ik niet behoef aan te wijzen, hoezeer zy tegen den aart der taal, tegen hare duidelijkheid, klaarheid, en verstandelijkheid, strijdt en aandruischt. Hoe veel kwaad zy daarboven nog aan de welluidendheid doet, zal by nadere gelegenheid blijken.

Men kon zich veellicht dit nog als een soort van Poëetische vrijheid of Dichterlijke afwijking van de eigenlijke uitspraak, hoe verkeerd dan ook, laten opdringen; maar men hoore onze Redenaren, die, sedert nu dertig jaren als mieren en maden door middel van Genootschappen en Maatschappyen vermenigvuldigd, in aanmerking komen. Menig eene welgestelde en (in zichzelve beschouwd) schoone Redevoering heb ik bygewoond, waarin zich de Redenaar toegelegd had op de echte Anapestische maat, waarin Grieken en Romeinen ons voorgingen, maar ik moest *kunste*NÁÁRS, *heilig*DÓM, *weten*SCHÁP, en al dergelijke, verzwelgen; mijn dierbare moedertaal met maat en welluidendheid was verdwenen, en 't gekrijsch bleef dagen lang in mijne ooren nagalmen.

Ik durf niet zeggen, dat ik ook al *wijs*HÉÍD

en

en *vlood*VÓÓGD of *krijgs*HÓÓFD gehoord heb, want die dus ſpraken, toonden zich zeker in hun uitſpraak ('t geen niemand, nu nog zelfs, in twijfel zal trekken,) volkomen onthollandscht te zijn. Maar waar blijft het zoo heerlijk onderſcheid tusſchen zelfſtandige en byvoeglijke naamwoorden, dat by ons in de toonklanken heerscht en, de taal zoo verduidelijkende, aan de rede een zoo inlichtende klaarheid geeft? Ik ſpreek hier van de ſaamgeſtelde. — Wy merkten op, dat in de zelfſtandige woorden, de ſamenſtelling den toon op het eerſte woord rusten doet, en het volgende, zoo wanneer het tweeſylbig is, by gevolge dan toonloos laat naſleepen. GROOT*vorst*, by voorbeeld, DRAAG*ſtoel*, en ON*deugd*, en WEL*daad*, mogen dit blijken doen. Ik zei dit met opzicht tot de zelfſtandige, maar in de byvoeglijke is het omgekeerd. *Wel*DÁDIG, *hand*DÁDIG, zegt men, *on*DEÚ*gend*, *on*MÉNSCH*lijk*; en wil men het onderſcheid kennelijk uitgedrukt zien, men zie op de woorden *on*TRÓÚW en ÓN*trouw*. Het een heeft den toon op de laatſte greep, en is adjectief, het ander op de eerſte en is ſubſtantif; en dit laat zich niet omkeeren. Men zegt naar den eisch van de taal:

*Hy was me on*TROUW, *ik heb zijne* ON*trouw*
ſtreng geſtraft.

Hoe veelvuldig echter hoort men thands: *hy is my* ÓN*trouw*, en ook: *de on*TRÓÚW ſtraffen! Het laatſte zekerlijk zoo veel niet als het eerſte, en er is een natuurlijke grond voor, waarom men veel lichter in 't eerſte valt, gelijk wy hierna, van den emfatiſchen accent handelende, toonen zullen. Het is even zoo met ÓN*verſtand*, en *onver*STÁNDIG; MÉD*genoot*, in 't meervoudig MÉD*genooten*, en MÉD*genootſchap*; en daartegen *meé*PLÍCH*tig* of *mede*PLÍCHT*tig*, en al dergelijke.

Is er iets waar in de kracht van den accent en de onderſcheiding die hy in de beteekenis der woorden te weeg brengt, by uitnemendheid kenbaar is, 't zijn de werkwoorden met affcheidbare of onafſcheidbare voorzetſels gekoppeld. Men weet, dat een *afſcheidbaar* voorzetſel in deze ſtoffe genoemd wordt hetgeen zich in de buiging des werkwoords daarvan afſcheidt, en in de onbepaalde wijze vooraan geplaatst, zich in de aantoonende of bevelende wijze achter zijn werkwoord of het daardoor beheerschte verplaatst,

plaatst, en in andere famenftellingen het *augment*, *partikel*, of *hulpwoord*, tusfchen zich en het werkwoord zijner famenftelling aanneemt. Zoo als TÉGEN*fpreken*, VÓÓR*ftaan*, by voorbeeld, en ÓVER*lezen* in den zin van herlezen. Welke werkwoorden men in de zoogenoemde Conjugatie dus verdeelt: *Ik fpreek* TÉGEN; *ik heb* TÉGEN*gefproken*; *fpreek my niet* TÉGEN; *zonder u* TÉGEN *te fpreken*: *Ik fta die zaak* VÓÓR; *dat is in goeden gemoede niet* VÓÓR *te ftaan*; *fta dat yverig* VÓÓR, *ik heb dat nooit* VÓÓR*geftaan*: *Lees dat eens* ÓVER; ÓVER*gelezen*; *ik heb het niet meer dan eens* ÓVER *kunnen lezen*. Men weet desgelijks, dat integendeel een *onaffcheidbaar* voorzetfel eens werkwoords is, dat altijd zijn plaats onveranderlijk vast aan zijn werkwoord houdt, en daardoor dan ook geen augment aan het werkwoord toelaat. Zoo is het met *wederfpréken*, *ontftáán*, *herlézen*. Het is altijd: *ik* WEDERSPRÉÉK; WEDERSPRÉÉK *my*, *zoo gy my* WEDERSPRÉKEN *kunt*; *ik heb dit nooit* WEDERSPRÉKEN; *het is niet te* WEDERSPRÉKEN. En even zoo: *daar* ONTSTÓND *een zwaar onweêr*; *daar is een onweêr* ONTSTÁÁN; *zoo eenig ongeluk mocht komen te* ONTSTÁÁN. Zoo: *Ik* HERLÉÉS *dagelijks Vondels Lucifer*; *ik heb hem honderd*

derd malen HERLÉZEN, *ik weet hem niet genoeg te* HERLÉZEN; HERLÉÉS *gy hem duizendmaal.*

Aan niemand, die eenige oplettendheid heeft, heeft het kunnen ontſlippen, dat het oud en volſtandig gebruik, in den aart der zake gegrondvest, een geheel andere accentuatie betracht in de uitſpraak dezer tweederlei ſaamgeſtelde verba. In de eerſte naamlijk heeft het voorzetſel den heerſchenden toon, in de laatſten het lichaam des werkwoords. TÉGENSPREKEN behoort men te zeggen, en VÓÓR*ſtaan*, en ÓVER*lezen*; niet *tegen*SPRÉ*ken*, *voor*STÁÁN, en *over*LÉ*zen* (als een Franſchman misſchien zou doen); en daartegen: *weder*SPRÉ*ken*, *ont*STÁÁN, *her*LÉZEN. Ik heb my over dit punt moeten uitlaten in mijne Verhandeling over de geſlachten der naamwoorden; doch het was daar alleen, om dat ik uit deze onderſcheiding de verſchillende affectien van de woorden, uit zulke werkwoorden afgeleid, te verklaren had; en ik hield de zaak-zelve voor bekend, even als zy in mijn kindertijd was, zonder toen te gelooven, dat iemand in de uitſpraak daartegen misdoen kon. 'k Heb, na mijn te rugkomst uit Duitschland, het tegendeel echter gezien, en het lichaam der verba boven de dusgenoemde

en

en waarlijk affcheidbare voorzetfels hooren opheffen, en deze van hun heerfchend accent berooven, die er al het karakter van hunne beteekenisfen aan geeft. 'k Heb ontallijke malen *over*WÉGEN en ÓVER*wegen*, en al dergelijke, hooren verwarren, en daardoor den zin verduifteren en wantaal voor Hollandsch of Nederduitsch invoeren. Ik heb hooren fpreken, door Redenaars van beroep, en door hen wier eerfte verdienfte in eene recht zuivere uitfpraak beftaat, en by wie niets het gebrek aan dit hooge vereischte vervullen kan, door Tooneelfpelers, op de zelfde wijs als ik Franfchen en andere Vreemden in hun geråbraakt Hollandsch hoor zeggen: *De Zon is reeds aan 't onder*GÁÁN, *by het onder*GÁÁN *der Zon*: en even zoo moest ik aanhooren:

*Gelijk een avondftond die fchittrend onder*GÁÁT.

Welk eene taal dit zijn mag, weet ik niet. Integendeel weet ik, dat de Zon fomtijds *een verduiftering onder*GÁÁT, iets dat haar van buiten aankomt en van ouds als iets geweldigs befchouwd werd, doch dat zy 's avonds *niet onder*GÁÁT, maar eenvoudig ÓNDER*gaat*, of ('t geen het zelfde zegt) nederwaarts zinkt.

Ik zal hier alleen nog byvoegen, dat dit on-

derſcheid in de accentuatie der verba ook in hunne nomina verbalia ſtand blijft houden. Dus zijn *tégenſtander*, en *wederſtánder* anders geaccentueerd. In TEGEN*ſtander* valt de heerſchende toon op *tégen*; en *ſtander* heeft ſlechts een halven: In *weder*STÁNDER daartegen heeft *ſtánder* den heerſchenden toon: de eerſte naamlijk *ſtaat* TÉGEN; de laatſte *ſtaat* niet *weder* maar *weder*STÁÁT. Dit moet men vooral in zulke verbalia van ſaamgeſtelde werkwoorden waarnémen. In tegendeel, wanneer de praepoſitie niet aan het verbum vastkleeft, houdt het in het ſubſtantief den voornamen of heerſchenden toon, als gezegd is, altijd.

In deze zeer weinige aanmerkingen mogen wy de geheele regelmatige Theorie der Nederduitſche accentuatie of toonſtelling by het uitſpreken der woorden, als woorden op zich-zelve beſchouwd, vervat rekenen, zoo wy ſlechts nog het punt der emfatiſche verheffing ophelderen, die ſchoon wel niet altijd, echter meest al, om eenige tegenſtelling te doen gelden, gebruikelijk is. Hiervan derhalve nog een woord te dezer plaatze, ſchoon dit wellicht beter gepast mochte zijn na 't behandelen van de maat der woorden, als waarop ſomtijds deze emfaſis ook een invloed

oe-

oefent, die, veelal miskend, des echter niet minder wezendlijk is.

Deze *emfasis* of verheffing betoont zich voornaamlijk in de ontkennende of afkeurende sylbe, en het is door deze, dat men ook somtijds in adjectiven zoo wanneer het hooglijk op deze ontkenning aankomt, óN*trouw*, óN*getrouw*, óN*mooglijk*, óN*doenlijk*, MíS*dadig*, WáN*schapen*, óVER*vloedig*, TéGEN*strijdig*, WéDER*hoorig*, zegt in plaats van het regelmatige en juiste *on*TROUW als adjectivum, *onge*TROUW, *on*MOOG*lijk*, *on*DOEN*lijk*, *mis*DA*dig*, *wan*SCHA*pen*, *over*VLOE*dig*, *tegen*STRIJ*dig*, en *weder*HOO*rig*, door welke accentuatie, als gezegd is, het adjectif zich van het substantivum onderscheidt. Eene willekeurigheid inderdaad; die derhalve niet dan met de uiterste omzichtigheid en allerzeldzaamst mag aangewend worden, en nooit dan waar dringende reden voor eene byzondere emfasis plaats grijpt.

Voor 't overige, gelijk wy reeds aangemerkt hebben, dat de accent op geen kort-voorbygaande sylbe vallen kan, zoo spreekt het dan ook wel van zelfs, dat geen *lidwoord*, geen *voornaamwoord*, 't zij persoonlijk of bloot bezittende, en (met één woord) geene der zoogenoemde, *particulae* een accent hebben kan, dan

 al-

alleen, waar zy de aandacht byzonderlijk trekken of vasthouden moeten, 't geen in het lidwoord nooit vallen kan. En dit zelfde mag men van 't verbum fubftantivum en alle hulpwoorden, waar zy door zich-zelven geenen nadruk van beteekenis hebben, vasthouden. Deze nadruk-alleen, wanneer er de meening des fprekers byzonder op ziet, kan al zulke woorden den toon geven. *Ik ben ziek*, heeft, eenvoudig gezegd, den accent op het woord *ziek* alleen; maar wanneer het als een betwiste zaak, of ik wel dan niet wel ben, gezegd wordt, wordt *ben* geaccentuëerd. *Ik* BEN *ziek*, is ik geef dit niet voor, noch fchijn het, *ik* BEN *het inderdaad*. Wordt het gezegd in tegenftelling met een ander die voor ziek door wil gaan, of veellicht gezond is, zoo ontfangt *ik* den accent, en deze overheerscht dien, die aan *ziek* natuurlijk is. Met *ik zal uitgaan*, by voorbeeld, is het even zoo, naarmate 't op de daad van het *uitgaan*, op de futuriteit, of op de perfoon hoofdzakelijkst aankomt; en met *ik heb gegeten*, desgelijks. En 't is even zoo met de *bywoorden* of adverbia, *voorzetfels*, en *bindwoorden*. Men zegge: *hy is grootelijks verlegen*, *en zeer belemmerd*. Of *grootelijks* en *zeer*, dan wellicht een van beide, boven *verlegen* of *belemmerd* moeten uit-

fte-

ſteken hangt aan de meening. Zoo verſchilt *voor de* DÉÚR, en VÓÓR *de deur*; ZOO *den* TRÁP *op*, en *den trap* ÓP, naar de emfaſis in de meening. En even zoo is 't met het ontkennende *niet*, waarvan het accent mede van den nadruk dier ontkentenis afhangt.

Het is even zoo met het onderſcheid tusſchen *voor* en *voor. Ik heb dat* VOOR HÉM *gedaan*, is *in zijn plaats* of *ten zijnen behoeve; ik heb dat* VÓÓR *hem gedaan*, is *eer dan hy*. Het eene drukt het Latijnſche *pro* uit; het andere, *ante*. Huyghens merkt dit onderſcheid op in een zijner Sneldichten: *Jan hoopt nog eens zoo rijk te zijn als ik*. Wat is dit? Is het, *Jan hoopt* NOG, heeft die hoop nog niet opgegeven? of is het, *hy hoopt nog t'eeniger tijd* zóó *rijk te zijn?* Of is het eindelijk, NÓG ÉÉNS (d. i. DÚBBELD) ZOO RIJK te zijn? Dit hangt geheel aan het accentuëeren der woorden in de uitſpraak. — En immers hangt ook geheel het onderſcheid tusſchen het talwoord *één* en het onbepaalde lidwoord *een*, aan den accent; en even zoo dat van het bepaalde lidwoord *de*, en het oude *de* (in beteekenis *die*), waarvan wy nog overig hebben DÉS *te meer*, *ik ben* DÉS *verlegen*, en (waarin het onachtzaam gebruik reeds een geheel verkeerde uitſpraak heeft doen

aan-

aannemen, die de woorden van hunne beteekenis berooft,) DÉS*wegens* en DÉR*halve*.

Tot dit punt zou men ook de *enclytica* kunnen brengen, welke eigenlijk korte éénſylbige woordtjens zijn, welke den accent op het vorige woord te rug werpen. Dit te rug werpen moet niet zoo verſtaan worden, als in den Latijnſchen zin, in welken zy den accent op de onmiddelijk voorgaande ſyllabe doen vallen. Zoo zy iets tot den accent van het vorige woord toebrengen, het is dien eenigzins verſterken; maar by ons geven zy er geen, waar hy buiten dien niet vallen zou. Deze enclytica zijn de accuſativen van voornaamwoorden, die oudtijds aan de werkwoorden vast geſchreven werden en daarmeê als te ſamenſmolten. *Ik hebſe gezien*, *ik hebben gezien*, *zegme*, *geefme*, *geven*, *latet blijven*, en dergelijke, ſchreef men, voor: *ik heb ze gezien*, *ik heb hem* (of *hen*) *gezien*, *zeg my*, *geef my*, *geef hem*, *laat het blijven*; en tot in mijne jongelingſchap ſprak ieder nog dus, ſchoon men reeds over lang opgehouden had, dus te ſchrijven. Doch toen vergat men, wat enclytica waren, en ieder woord moest toen, als een blijk van beſchaafdheid en (God beter't) taalkennis, afzonderlijk uitgeſproken worden. Weg was de vloeiend-

heid

heid onzer ſpraak die alleen nog onder de lagere Burgerklasſe wat voortduurde, en haar zachte ſmelting week voor geſtadige horting. Maar ſlimmer moest volgen. Nu moest ieder woord zijn eigen accent hebben, want ieder woord werd als eene zelfſtandigheid op zich-zelve beſchouwd; en ongelukkig kende men als accent niet dan den *accentus acutus*. Van toen aan werd onze taal tot een kraai- en extergeklap, waardoor zelfs de Franſchen my meermalen gezegd hebben, geweldig geſtoten te worden wanneer zy ons hooren ſpreken. Van toen aan, was onze taal eigenlijk geen taal meer buiten de verzen, waarin een goed Dichter den lezer dwingt (mits deze niet al te zeer verwend is) den accent der byzondere woorden op te offeren; en ook nog in den mond van enkele Redenaren, doch uit wier arbeid, zonder hunne echte accentuëering gelezen, alle welluidendheid met hun eigen uitſpraak vervlogen was. Ja, dit ſpreken met een accent op elk woord werd zoo moeilijk, dat men genoegzaam geene Proza meer lezen kon naar de volzinnen of de kunstverdeeling van die, welke eens aangenomen was, maar in 't lezen die anders verdeelde; en wel, naar dat men in ſtaat was te lezen. Een wonderlijk lezen, waarvan K. van der Aa de

in-

interpunctie in een werk, dat ik van hem gezien heb, heeft uitgedrukt. By voorbeeld: *Nu gebeurde het dat, de Koning van Pruisſen, zijn Legermacht tegen de Ooſtenrijkſche, en Rusſiſche Keizers deed aanrukken, door Pommeren en Silezien*, enz. Die goede ſukkel punctuëerde gelijk verſcheiden (ja de meeſte misſchien) der Advokaten, Predikanten, ja Redenaars lazen. En dezen konden niet anders lezen, om dat hun geſchreven punctuatie pogingen kostte, die hun borst niet kon uithouden by gebrek van behoorlijken *numerus*, die zeer zeker geen plaats hebben kan, waar men ieder woord een accent geeft. Van toen aan moeſten onze verzen ook allengs by de uitſpraak verliezen, en vooral toen men zoo zorgvuldig de voornaamwoorden en zelfs de posſesſiven begon te *verbuigen*, zoo 't heeten moest. Toen klonk het recht heerlijk:

Ik *zeg* u, *waardſte* mijner *vrienden*,
'*k Heb* mijne *vriendſchap* u *gewijd*;

en dat eeuwig *mijne*, *úwe*, *zijne*, *ónze*, *háre*, *húnne*, maakte dat men ſommige verzen volſtrekt niet kon opſlaan, zonder, als onze Ouden zeiden, *zijn tureluur te verliezen*. — Intus-

tusſchen gewenden zich jonge lieden aan zulk eene wanſpraak, en de eene verbastering bracht ſteeds de andere voort; terwijl ouder lieden allengs de baan ruimen, en aan hen, die aan het oordeel der Midasſen hangen, de bewondering waar zy naar ſtaan, ongeſtoord overlaten.

Van de accentuatie der rede in haren ſamenhang en als één beſchouwd, zij voor ditmaal het volgende genoeg!

Ieder *kolon*, dat is ieder Lid van een Volzin, gelijk wy het in het ſtuk der verſificatie noemen, en nader verklaren zullen — doch heeten wy 't hier, der duidelijkheid halve, eene onderdeeling of ſplitſing in een periode of volzin! —— Ieder zulke onderdeeling dan, uit hoe veel of weinig woorden dat Lid ook beſtaan moge, 't zij het door eene eenvoudige *ſnede* of *komma*, door een zoogenoemden heelen of halven *kolon*, door twee punten of door een *kommapunt*, onderſcheiden wordt, moet, veel of weinig woorden bevattende, onder de accenten van dezen een heerſchenden hebben, welke boven die der overige woorden van die verdeeling zich opheft: En tusſchen deze onderdeelingen tot eene volkomen of halve periode behoorende, moet

we-

wederom één accent zijn, welke die van de overigen alle te boven gaat.

Ik noem hier een halve periode, 't geen door de zoogenaamde *twee punten* onderſcheiden wordt. Ten aanzien van de verzen zal dit klarer en meer in het oogloopend worden; doch ook in 't eenvoudigſte en kunſteloosſte proze heeft dit plaats, en vloeit voort uit dat groote beginſel van eenheid, waarvan het beſef en gevoel ons als middelpunt van geheel ons zijn is ingeſchapen, en ons, werkend en lijdelijk, even zeer vervult; en waarin dan ook (als ik voor genoegzaam een halve eeuw alreeds toonde,) het wezen der ſchoonheid beſtaat. Zegge men, by voorbeeld: *'t Is eene waarheid, die geene bedenking of tegenſpraak onderhevig is, maar door elk, die verſtand en opmerkzaamheid op zich-zelven heeft, toegeſtemd worden moet, dat wy menſchen gebrekkige wezens zijn, zoo ten aanzien van lichaam-als geestvermogens.* Zoo verdeelt zich dit zeggen natuurlijk in het *onderwerp* en het *praedicaat.* 't Voorwerp is, hetgeen in de woorden, *dat wy* en volgg. begrepen is; en het praedicaat in de woorden: *'t is eene waarheid* enz. (tot *worden moet*, ingeſloten). Ieder van deze twee Hoofddeelen moet een heerſchenden toon hebben onder die zijner woorden. En het

het eerſte lid van dat gantſche hoofddeel der rede (naamlijk *'t Is*, tot *worden moet*,) verdeelt zich even zoo weder in 't *onderwerp* van het eſſatum, *'t Is een waarheid*, en in een *praedicaat*; al het volgende omvattende; doch in welk praedicaat wederom een verdeeling is door de ontkentenis, in *geene bedenking onderhevig* opgeſloten, en het ſtellige dat door verbinding met *maar* daaraan vastgehecht wordt. En ieder van die leden dezer verdeeling heeft wederom zijnen heerſchenden accent. De kleine verdeeling: *die geene bedenking of wederſpraak onderhevig is*, verdeelt zich wederom in nog eene onderdeeling, naamlijk *geene bedenking of wederſpraak*, en *onderhevig is*; waarvan elke wederom eenen byzonderen heerſchenden toon heeft; en elk dezer woorden heeft eindelijk (voor zoo verr' zy er vatbaar voor zijn) zijn eigen accent. Ook is het wederom het zelfde met de andere onderdeeling van het eerſte Lid, naamlijk: *maar door elk* enz. Ook al wederom even zoo met het tweede Lid, *dat wy menſchen* enz. 't geen zich op nieuw op gelijke wijze in tweën verdeelt, *dat wy menſchen gebrekkige wezens zijn*, en de verklaring *zoo met opzicht* enz. en eindelijk verdeelt elk van deze verdeelingen zich al wederom in twee

anderen. — Zie daar dus eene ondergefchiktheid van accenten of tonen, en eene daaraan verknochte melody, die gehoor en hart, zoo zy wel wordt in acht genomen, een zeer groot genoegen doet. Die ook, voor dezen, elk befchaafd en geoefend lezer verftond, en elk fchrijver (hoe zeer dan ook in ongelijken graad van volkomenheid) betrachtte, en gemakkelijk kon betrachten, daar in dien tijd zijn gehoor aan den natuurlijken loop en val van een rede, volzin, en uitdrukking van jongs af gewoon was, en het op de lees-fcholen niet afwendde, dan voor zoo verr' de jeugd naderhand in de handen viel van pedanten, als er enkelen begonnen op te ftaan, doch wie ieder belachte. Eenen ieder fchoten, als hy fprak of fchreef, de woorden en fpreekwijzen in eene vloeiende en welluidende opvolging in, en niemand behoefde daarnaar te zoeken. Men fchreef als men fprak, en fprak niet naar een onverftandige fpelling, waarin men de *fchevaas* alle tot vokalen gemaakt heeft, de faamgeftelde of in één vloeiende letters, in plaats van in een gemeenen klank, ieder afzonderlijk uitfpreekt, *ng* tot *n* en *g*; *fch* tot *f* en *ch* maakt, de verfchillende klanken, die ieder vokaal heeft, miskent, en de fyllaben in het uitfpreken van één fnijdt, in plaats van ze famen te doen

vloei-

vloeien, en gants niet meer weet of besest, hoe de middelkonzonant tusschen twee vokalen beide syllaben aandoet; dus, by gebrek van een Hollandsch gehoor, de woorden misvormende, en van *lichaam*, by voorbeeld, een *lig-haam*, dat is een *haam* om in of op te liggen, van *hemeling* een hemel-*stokvisch* makende, en al zulke fraaiheden meer, om een laffe al verwoestende klub en aanhang van onverstanden te believen, die (na 't Vaderland om te keeren,) niets onverdorven wilde laten, om aan een vervloekten willekeur alles te kluisteren. En hoe fraai eenen invloed heeft dan ook deze spelling op Proze en Dichtkunst gehad! Men leze den zelfden redenaar, voor en na dat hy zich aan dien dommen willekeur onderworpen heeft, en gevoele, zoo iemand gevoel heeft, het onderscheid! Van de verzen heb ik in dit opzicht menigmaal en genoegzaam gesproken.

Doch, om tot den heerschenden accent in een volzin, of lid van een volzin, te rug te keeren. De heerschende accent hangt niet slechts van 't voorname voorwerp der rede af, als men in het afgetrokkene zou mogen denken. Hy hangt eigenlijk af van het oogmerk des sprekenden en dus des schrijvers. Heeft hy in het

voorgeſtelde gezegde, by voorbeeld, ten doel de uitſpraak, *dat wy menſchen* enz. te doen kennen; zoo is 't dáár in, dat de hoogſte emfaſis ligt, en dus, de over beide Hoofddeelen zich opheffende accent. Is 't in tegendeel, deze theſis, (als welke bekend maar bedenkelijk zou mogen geacht worden,) als *waar* te bevestigen; zoo rust deze alles overheerſchende accent in de phraſis *'t is een waarheid.* En hierin wederom kan een verſcheidenheid plaats hebben, naar dat hy het of ſlechts *als waar* verzekeren wil, of het werkelijk *zijn* van die waarheid, in tegenſtelling van een denkbeeld, dat het waarheid zou kunnen *ſchijnen*, aandringen; in welk geval niet *waarheid*, maar *is* dezen heerſchenden accent eiſchen zou.

Een Lezer moet zich derhalve wel van het oogmerk en 't gevoel des Schrijvers ('t zij Dichter of Redenaar) leeren doordringen, om WEL te lezen, en wie de ziel van den Schrijver niet in zich gevoelt, kan hem met geen mooglijkheid in zijn lezen uitdrukken of aan toehoorderen vatbaar maken.

VAN

VAN DE MAAT.

Gelijk door het woord *toon* of *accent* de meerdere of mindere verheffing eener fylbe verftaan wordt, zoo verftaat men door *Maat* eene meerdere of mindere during der lettergreep of der vokaal in een lettergreep, tot haar uitfpraak vereischt, of daar by in acht genomen. En het is dus, dat Maat en Toon te famen het zangerige of welluidende eener rede uitmaken. Met een woord uit het Latijn, door de Franfchen en Italianen verbasterd, noemt men die meerdere of mindere during, de *quantiteit*. En men zegt thands van fommige talen, dat zy geen *quantiteit* hebben, dat is, dat zy hunne woorden of lettergrepen in 't uitfpreken aan geene beftemde lengte verbinden. Maar dit is misvatting. Beftemde lengte naamlijk moet in onderlinge betrekking der fylben verftaan worden: want anders is er in geene taal een beftemde lengte, dewijl men of fneller of trager kan fpreken. En zulk eene beftemming van onderlinge during der fylben, als

waarvan hier gewag is, heeft in alle talen plaats.

Men legt aan het Fransch dat gebrek te last, en ten onrecht'. Nooit zal in het Fransch de *e feminin* lang zijn, en nooit zal *grand* of *chaud* (by voorbeeld,) zoo kort zijn als *le* of *la* als artykel, of de laatste greep in *petit* zoo kort als de eerste. Maar by de Franschen bindt men zich in de verzen aan geene zoo regelmatige afwisseling van lange en korte grepen, vergenoegd met alleen op zekere vaste plaatsen een *langen* greep en op zekere andere een *korten* te stellen; en dus kon men zeggen, dat hunne verzen geen regelmatig stelsel van voeten onderworpen zijn, maar niet, dat hunne taal geene *quantiteit* heeft De Franschen hebben daarom eene geheel andere prosodie dan Latijnen en Grieken; en inzonderheid gebruiken zy de woorden van *long* en *brèf* niet van de verschillende during der syllaben, maar om een verschillende soort van klank te beteekenen, als by voorbeeld, van de *o* in *ton* en in *tôt*. De *o* in *tôt* noemen zy lang, en die in *ton* kort, en zy onderscheiden daarmede den verschillenden *o*-klank; doch *ton* is by hen (naar den natuurlijken zin van het woord *lang en kort*, en dien wy er by ons aan hechten,) volkomen zoo lang als die syllabe *ton* by ons is. Even zoo zullen zy het klankverschil in de *a* tusschen

char-

charge en *place* door kort en lang uitdrukken, en dergelijke meer.

't Zou by ons inderdaad wonderlijk luiden, wanneer iemand van een vers ſprak, waarin zelfs niet één lange lettergreep voorkomt. Belloy ondertusſchen, meê vermaard Dichter onder de Franſchen, en van zijn beroep Tooneelſpeler, haalt, in zijne *Obſervations ſur la langue*, het volgende vers van Voltaire aan, waarin deze het afſchieten van een handpistool voorſtelt:

Le chien ſ'abat, le feu prend, le coup part;

en hy zegt er van: *Ce vers n'a* PAS UNE *ſyllabe longue.* In den Franſchen zin van het woord heeft hy gelijk; maar in het natuurlijk gevoel by ons aan de woorden van lengte en kortte verknocht, is het even zoo ongerijmd als ons de *nazale n* op te dringen, gelijk Kinker (in zijn Prijsverhandeling by de Hollandſche Maatſchappy van telkens veranderden naam) heeft goedgevonden te doen; welke letter by dat volk eigenlijk van konzonant tot *reſonance* geworden is, als by de Hoogduitſchers hun *nn* achter de woorden plach te zijn. Men zie *Belloy* aldaar (*).

Doch

(*) Oeuvr. Compl. Tom. VI. p. 69. *Chez les Italiens*

Doch dit niet volgen van een regelmatig ſtelſel van voeten is niet alleen aan de Franſchen, maar (eenigzins ten minſte) aan verre de meeſten der nieuwere Talen of Volken gemeen, en was het voor dezen aan allen. Ook onze taal deelde daar ten eenenmaal in. Ja zelfs vindt men dit zelfde op de zelfde wijs, in de Oude talen, waar, in de Jambiſche verzen de oneven *ſedes* een pyrrichius, ſpondaeus, dactylus, en trochaeus toeliet; of, met andere woorden gezegd, de volle maat, waar het vers zich in verdeelt, niet dan de twee laatſte ſylben beſtemd

*liens comme chez presque tous les autres peuples, l'*N, *quoique un peu nazale, conſerve toujours la prononciation, et n'est pas bornée à cette* reſonnance *qu'elle a en Français et qui ne ſert qu'a rendre la voyelle qui précède plus forte et plus bruyante.* — Hy roemt voorts de *brillante harmonie* die dit belachlijk en walglijk door de neus praten aan zijne taal byzet, waartoe zeker hun beeſtelijk- morſig ſnuiven veel toebrengt, en 't geen meer dan één zoogenoemd HOOG*leeraar* in onze zuivere moedertaal, willig of onwillig en veellicht zonder 't weten, zich eigen maakt; doch de Hemel beware ons en onze kinderen van zulke en alle varkensſnuiten! — De *n* is by ons eene loutere verhemeltletter, als ik in mijne Spraakkunst toonen zal, en de *neusletter n*, hoezeer in de talen oorſpronklijk, beſtaat in ons NEDERduitsch volſtrekt niet.

ſtemd had; en in verre de meeſte andere verzen is, ten aanzien van een gedeelte van 't vers, het zelfde waar. Men moet ook niet begrijpen, dat eenig vers a priori gedetermineerd is geworden; 't is eene natuurlijke uitſtorting, waarvan 't aangename trof, en aanleiding tot waarnemingen gaf, die vervolgens tot regelmaat werden genomen. Doch dit punt behoort tot de zoogenoemde Verſificatie, waarvan afzonderlijk! wy handelen hier van de maat in zich-zelve beſchouwd; dat is, van de lengte der ſylben, in betrekking of vergelijking tot elkanderen.

Dit punt nu, hoe verward ook in 't algemeen de begrippen daarvan mogen zijn, kan in onze Taal tot zeer weinige grondregels gebracht worden, en hangt met den leer der accenten te ſamen. Wy zullen ze hier kortelijk opgeven.

Als algemeene regel doen wy vooraf gaan, dat geene *poſitio*, als de Latijnen het noemen, by ons eene ſylbe verlangen kan, maar, in tegendeel, wel verkorten. En dat, daartegen, de accent een ſylbe verlengt, en 't volſtrekt gebrek aan accent haar voor kort kan doen houden, ſchoon ze anders en in zich-zelve lang zou mogen zijn.

Onze korte Grondregels beſtaan in het volgende twaalftal:

1. De ZAAKLIJKE ſylbe van een woord, dat is, de wortelſylbe, aan welke zijn geheele beteekenis hangt, (wy noemden 't in onze Verhandeling over de Geſlachten, het *Thema* des woords,) dat woord moog dan *naam-* of *werkwoord* zijn, is uit zijnen aart LANG, en kan niet kort worden dan gelijk men 't met een Latijnsch kunstwoord noemt, *poſitione*, dat is, door de plaats die het in de ſamenſtelling inneemt, en waardoor het toonloos wordt, waarvan ſtraks!

Daar de *bywoorden*, (adverbia) als wy elders (Taal- en Dichtk. Verſcheidenheden, I Deel,) getoond hebben, niet anders zijn dan byvoeglijke naamwoorden op de werkwoorden toegepast, zoo vallen ook zy onder dezen hoofdregel.

2. Alle UITGANGEN van woorden achter de zaaklijke (of vollen toon hebbende) ſylbe van een woord, zijn kort; ſchoon zy een geheelen of halven toon ontfangende, in dat geval voor lang te houden zijn.

3. Het LIDWOORD is kort. Desgelijks zijn het de VOORNAAMWOORDEN, zoo wel de *zelfſtandige* als *bezittelijke*, wanneer er door den accent geene byzondere emfatiſche opheffing op valt. —

En

En het zelfde is waar omtrent alle de zoogenoemde partikelen.

4. De EMFASIS of nadruk maakt alle ſylben, waarop die valt, 't zij by wege van tegenſtelling of anders, lang. Dus: IK *ben kranker dan* GY. Even zoo *ik heb dat* REEDS *drie jaren lang voorzegd*, waardoor dan dit REEDS het woord *drie* overheerscht. Zoo zeiden onze Vaders nog in mijn tijd, *hy heeft er* JARÉN *gewoond* om een lange reeks van jaren te kennen te geven, en die emfaſis maakte door den accent den uitgang in *jaren* lang. Op gelijke wijze zeiden zy, dat is *al* TÉ *veel* of eenvoudig, *al té*, ſchoon *te*, de allerkortſte vokaal mooglijk heeft.

5. Een lange ſylbe, onmiddelijk achter de lange ſylbe, welke den vollen of heerſchenden toon in een woord heeft, volgende, wordt *poſitione* KORT. Dus is *vaâr* in *Grootvaâr* kort, niet in *Bestevaâr*. Omtrent éénſylbige woorden lijdt dit geenerlei twijfel of uitzondering; doch men pasſe het niet toe op de ſamenſtelling met woorden van meer lettergrepen, als *rijkszetel*, *bórgheerſchap*, *hóófdſtudie*, enz. In dezen, ſchoon de accent volſtandig op de eerſte ſtaat, blijft echter de lange van 't tweede woord in die koppeling lang.

6. Doch de lange ſylbe, die aan de lange, welke

ke dien toon heeft, onmiddelijk voorgaat, blijft lang, offchoon toonloos. Dus blijft *on* in *onmóóglijk* lang; *groot* in *grootmáchtig*; *wel* in *weldádigheid*, *rijks* in *rijksrúwaart*, waar de accent aan *ruwaart* behoort, en al dergelijke.

7. De *fcheva*, dat is, de *e* of ook *i*, die men onderdrukken kan, en welke inderdaad by alle fluitkonzonanten plaats heeft, (want *vrouw* is eigenlijk *vrouwe*, *man* is *manne*; en die deze fluitende letter fnijdende afbreekt, fpreekt geen Hollandsch,) kan tot een gewone korte fylbe verlengd, of ook geheel ingeflokt worden, welluidends-halve; doch kan nooit meer dan een halven toon ontfangen.

8. Van deze beftemmingen der quantiteit zijn de by ons uitheemfche uitgangen, waarvan op het ftuk des accents gemeld is, dat zy den heerfchenden toon hebben, uitgezonderd; deze uitgangen zijn derwijze lang door dien toon, dat zy de onmiddelijk voorgaande fylbe volftrekt kort maken, als in *God*IN, *klee*DIJ, *bos*CHÁÁDJE.

9. De korte fylbe die eenigen toon ontfangt, wordt daardoor lang.

10. Schoon men in de Profodien tusfchen *lange* en *lange fylben*, en tusfchen *korte* en *korte* geen onderfcheid maakt in de lengte of kortheid, in 't lezen echter onderfcheidt de Hollan-

der

der zeer wel eene meerdere lengte of kortheid tusſchen de uitgangen, die de beteekenis der woorden wijzigen en de *ſchevaas*, die als korte ſylben gebruikt worden. Van de drieërlei klank welke aan ieder vokaal by ons eigen is, zijn de ſcherpe, *jagen*, *eten*, *bode*, *zure*, of heldere en breede, als *zag*, *wy zagen*, *ſchel*, *wil*, *lichaam*, *zucht*, (per ſe.) lang; en de volſtrekt doffe als *de*, *te*, *ter*, de laatſte in *mede*, en zoo ook de *i* in de toonlooze uitgangen als in *machtig* en *machtige*, de *i* (per ſe) kort.

11. Even weinig als in eenig woord de meer of mindere konzonanten voor de vokaal eenige ſylbe lang maken en de eerſte van *ſtruo* in 't Latijn by voorbeeld, ondanks de *drie* medeklinkers daar lang door wordt, even weinig geeft ook by ons een meerderheid van konzonanten achter de vokaal der ſylbe, waarin zy voorkomt, een meerdere lengte, dan zy door de bloote vokaal heeft. *Dorst* en *ſchertst*, by voorbeeld, zijn niet langer dan *dor* of *ſcher*, en worden *poſitione* even zoo kort als de kortſte. In *goud-* of *bloeddorst* is dus de tweede ſylbe niet langer dan de uitgang in *gouden* of *bloeden*. Het is, dat men de menigte der konzonanten ſlechts te ſneller uitſpreekt.

12. De halve toon doet de ſylbe in de vers-

maat

maat voor lang gaan; doch op de korte *i* die zich in de uitſpraak laat verzaken, en den daaaruit beſtaanden uitgang *ig* en *ige* is dit niet toepasſelijk. De ſylbe *ri* by voorbeeld in *nederige*, of *rig* in *nederig*, ſchoon ook de ſamenſtelling der rede daar een halven toon op werpen mag, blijft om deze *i* altijd kort en dof, zoodanig dat zy in de uitſpraak niet van de zachtſte *e* te onderſcheiden is, waarom deze uitgangen ook tot geen rijm dienen kunnen, maar alleen in het rijm naſleepen.

Dit zal als geleidelijke aanwijzing voor Dichter en Redenaar mogen volſtaan, mits vlijtige opmerking deze regels leert toepasſen en zich eigen maken, met in achtneming van 't groote grondbeginſel, 't belang naamlijk van de zakelijke ſylbe, en de uitwerkſels van ſamenſtelling en vreemde overheerſchenden uitgang aan de eene, en die van den accent in minder of meerder emfaſis aan de andere zijde, daartegen.

FRAG-

FRAGMENTEN

DES ROMANS

VAN

DEN RIDDER, NADERHAND HEILIGEN,

REYNOLT.

VOORBERICHT.

Indien ik met dit Stukjen in 't licht te brengen eene eeuw ſlechts te rug kon treden, zou deze Voorafſpraak gantsch noodeloos zijn. Ieder kende toen nog de geſchiedenis der Vier Heemskinderen, waartoe het behoort, nevens de andere oude Vertellingen die, van hand tot hand overgeleverd, door geheel Europa, van den Venetiaanſchen golf tot Grootbrittanjens Westerſtrand, gemeen waren, en, met de oude Kerkgemeenſchap tot het algemeene verband der verſchillende Volken en Gewesten behoorden, welke eenmaal deel van het oude Frankenrijk of dat van den Grooten Karel gemaakt, of daarmeê in naauwe betrekking geſtaan hadden. Overal ontmoette men nog in mijne kindsheid de ſtempels en afbeeldingen dier vier Ridderen op één paard; en hunne afbeeldingen

in koekdeeg behoorden volſtandig tot de Sint Niklaasgiften der kinderen, wier grootmoeders, ouders, minnen, of kindermeiden, niet verzuimden hun door het verklaren van dit en alzulke beelden, een ſmaak van den Oud-ridderlijken moed, onverſchrokkenheid, en Godsdienſtige gelatenheid in te boezemen, die levens lang indrukken nalieten. Wat my betreft, ik wist op mijn zesde en zevende jaar die Hiſtorien, even gelijk my de Ovidiaanſche mythologie, de Geſchiedenis des Bijbels, de Romeinſche oude Hiſtorien, en al dergelijke, ongevoelig eigen geworden waren uit de eerſte opvoeding, op mijn Grootmoeders en Tantes ſchoot, en aan hare knien genoten; en waarby mijn Vader my dan tusſchen beide het Fransch inſtrooide, terwijl de vlijtige lezing van Cats bovendien, reeds van mijn anderhalf jaar af, mijne wijze van denken een wending gaf, die niet overéén kwam met wat men tegenwoordig de zoo vroege jeugd inboezemt; doch die eene latere diepe beoefening der geſchiedenis en der wareld my heeſt doen lief gewinnen. — Dan, dit in 't voorbygaan!

Ik ben dan in dezen tijd verplicht, iets van onzen Ridder Reinolt te melden. — Men wete alzoo, dat HEIMO VAN DORDONE *ter zake van*

den

den doodſlag van zijnen Oom Hugo van Bourbon door Karel den Groote, na vrij lange veete, met dezen verzoende door 't huwlijk van hem met des Keizers zuster, by wie hy de vier zonen verwekte, naar hem by den naam van HEEMSKINDEREN, (in het Fransch les fils Aimon) bekend, en gedurende nu acht eeuwen vermaard. Van deze zonen, was de oudſte RITSART (Richard,) doch wien ons Fragment Gitſart noemt, de tweede ADELHART, de derde WRITSART, en de jongſte REINOLT geheeten; welke laatſte in krachten, verſtand, en Ridderlijke behendigheden, de overige verre overtrof, en dus in alles de beſchermer, redder, en toevlucht zijner broederen werd.

De onmin tusſchen Karel en Heimo was wel geſlecht, doch daar bleven wederzijds nog gevoeligheden over; en inzonderheid droeg Karels zoon, Lodewijk, wien hy nevens zich koning deed kroonen, zijne Neven (de zoons van Heimo) een nijdig hart toe; 't geen nog aangezet werd door een weigering dezes Reinolts om hem 't paard Beiart af te ſtaan, 't geen niemand dan hy Reinolt had kunnen temmen, en dat in ſterkte en moed alle andere verr' te boven ging; gelijk het hen ook naderhand in gevaar zijnde alle vier tevens op den rug droeg en redde. Om zich van de broeders te wreken, was 't op raad van een arglis-

tig hoveling, dat Lodewijk met Adelhart, Reinouts broeder, ſchakende, en zich daar de ſterkſte in wanend, hem dwong, om elkanders hoofd te ſpelen, en 't verloor; waarop Adelhart wel goedhartig zeide: Lieve Neef, het hoofd ſchelde ik u kwijt, maar ſpeel nooit weêr om zoo kostelijk een pand; doch Lodewijk, hierdoor nog te meer verbitterd, hem met het ſchaakbord hoofd en aanzicht aan bloed ſloeg. Reinolt, dit vervolgens vernemende, ſloeg onverhoeds en in Karels byzijn den ongelukkigen en bozen ſpeler het hoofd af, en zei: Hy had het toch reeds verbeurd.

Hiervan de geweldige haat en wraakzucht van Karel den Groote tegen Reinolt en zijne broeders. Ten gevolge van welke zy zich tot het verlaten van hun kasteel Pyrlapont genoodzaakt zagen, en met een lastpaard met goud beladen, naar 't Heidendom, als 't toen heette, op reis gingen, aan 't zwerven geraakten, en, na andere avonturen, in Terraſconien by Koning Yvo een ſchuilplaats vonden.

FRAG.

FRAGMENTEN

DES ROMANS

VAN

DEN RIDDER, NADERHAND HEILIGEN,

REYNOLT.

Reynolt was de jongste doch dapperste der vier broederen, alom onder den naam van de vier heemskinderen bekend, naar hunnen vader Heimo van Dordone dus genoemd, en zonen van Keizer Karels zuster, wie Heimo in huwlijk had. Na vele heldendaden had deze Reynolt een overſterk Slot van wit marmer op een berg gebouwd, 't geen hy uit dien hoofde Montalbaan noemde, en waarvan men hem dan ook Grave van Montalbaan heet. Hy had Koning Lodewijk (den zoon van Keizer Karel) het hoofd afgeſlagen, 't geen deze aan Reynolts broeder Adelhart met het ſchaakſpel verloren had; en dit ter wrake van eene be-

leediging, Adelhart aangedaan. Dit dwong dezen broederen de vlucht naar Spanje te nemen, waar zy den Koning Yvo van Tarrasconien groote diensten in den oorlog bewezen, en Reynolt dezes Konings dochter, Claricia, met groot huwelijksgoed ten echt verkreeg. Zijne buitengewone kracht, dapperheid, en schranderheid, verijdelden niet alleen alle de pogingen des Keizers om hem in zijn macht te krijgen, maar onophoudelijk deed hy Karel afbreuk, en zettede van zijne zijde de vijandelijkheden met den grootsten nadruk voort, hetgeen Karel niet toeliet te rusten eer hy dien wederspanneling in zijn macht zou hebben. Wanhopende hem met geweld meester te worden, nam hy zijn toevlucht tot Yvo, en wist dien met vier someren (dat is lastpaarden of muilezels,) met goud geladen, om te koopen, ten einde zijn schoonzoon, en de drie broeders die gemeene zaak met hem maakten, verraderlijk over te leveren. Volgens de Historie van Sint Reynolt, kocht hy hem, op een feest aan Karels hof, daartoe om; doch dit Dichtwerk doet het aanzoek van Karel door bode en brief by Yvo verrichten, en het is hiermede dat dit eerste Fragment aanvangt; en wel, in een afgebroken zinsnede, behelzende kennelijk genoeg 't zenden ter opeisching der vier broederen, onder wie Reynolt beteekend wordt als

Den

Den gonē die hem in Vrancrike
Doot ſlouch ſinen ſone lodewike.

Deze twee verzen, zijnde de eerſte van dit Fragment, ſnijden wy derhalve af, en vangen aan met de komst des Boden in Tarraſconien, gelijk men thands en ook in dezen onzen text zegt; niet, als men zou mogen denken, Gaskonje (welke naam uit dien ouderen geſproten is), maar het eigenlijk oude *Askonie*, waarvoor *Terra* of land gevoegd werd. Ik moet hier tevens aanmerken, dat Reynolt hier als nog niet getrouwd met Yvoos dochter onderſteld wordt; dat Yvo hier, door verſchillenden raad geſlingerd, niet van alle belang ontbloot blijft, en de houding van dit werk openbaarlijk beter is dan in het meergemelde Prozeſtuk. Gelijk ook zijn Slot Montalbaan nog niet onderſteld wordt te beſtaan, maar eerst na zijn huwlijk gebouwd te worden.

Het Stuk zoo na 't zijn kan, gelijkvormig aan het HS gevende, onderſtel ik dat men even zoo wel weet dat het teeken ' achter een konzonant in de Oude ſchriften *er* of *ar* of ook *aer*, als dat een dwarsſtreep boven een vokaal, *n* of *m* te kennen geeft; zoo ook, dat een vokaal tusſchen twee konzonanten hooger dan de andere letters geſteld, als met een *r* voor zich gelezen moet worden en *pⁱſe*, *gᵃf*, by voorbeeld *priſe* en *graf*, en dat *d⁹*, *dus* is.

EERSTE FRAGMENT.

[Bladz. 1. Alstie bode vernam
Kolom A.] Dathi in gasscoengē quā/
Doe vragedi aertelike
Om dē co̅. vandē rike.
Men wijsdene hē in cortē stondē/
So heisti den co̅. vondē.
Hi boech [ned'] ou' sine knie/
Ēn sede: co̅. god houde di!
U doet groeten vrendelike
K'. die co̅. van vrankerike.
Die bode was een coene wigant;
Den brief gafhi he inde hant/
Ēn seide: h'e/ eist u lief/
So doet lesen desē brief/
Dats w'like dine:
U sentene K'. die co̅. —
Die co̅. was .i. dege coene/
Ēn nam dē brief vandē garsoene;
Ēn *binnen* cortē stondē
Heisti dē brief ontwondē/
Ēn lasen selue te hant/
Dat hire in gescreuē vant/
K's bodscap ēn sine niemare:
Dathi hem sonde dē mordenare/

Die

Vs. 10. K'. d. i. *Kaerle* of *Karel*, en zoo overal.

Die hem hadde in vrankerike
V'siegē [lode] hadde lodew'.
Als Yewe de bodscap v'stoet/
W't hi drouue ī sinen moet/
Eñ riep te rade sond' sparē/
Alle sine man die d' waren/
Met also groter listen
Dats de herē niet ne *wisten.*
Ghi herē/ sprac yewe die cō/
Wat radet gi om dit dinc?
Hier heeft geeist R'. die coene
Om ay: kind' van dordoene.
Ne sendicse niet den cō. goet/
So hebbic sinen euelmoet.
Ghi herē/ sprac die cō. doe/
Wat rade geuedi mi hier toe/
Dat ic bliue ī mine *ere*?
Van Reynout h*eb ik grote* ere
Eñ grote *diensten* ontfaē/
Ind' heidine lant sond' waē.
Doe sprac anceel vā ribemont/
D' hi bi dē rade stont:
Wi hebbē gehort te menig' stondē/
Dat wi de w'heit hebben vonden/
[Kolom B.] Dat si grote lacht' daden
Den cō. in sire kemenadē/
D' si slougē jam'like

Doot

Vs. 38. *Ay:* d. i. Aymons kinderen.

Doot den cō. lodew'.
Behoudē goet ēn leue
Weldise bi mine rade geuē.
Si dat sake/ dat gÿs oec niet
Ne doet/ v es euele gesciet:
K' sal comē in v lant/
Ēn stichtē roof ēn v'brant;
Mach hi v seluē veuangē/
Hi doet v vid' kelen hangē.

Huge dauernaes sprac te desē.
Dese raet moete v'*meten* wesē/
K'. cō. sprac huge te warē;
Gelsdi alsa vp dese ridtarē/
Men sal v hetē v'rad' hier naer/
Dat weit wel/ ou' .M. iaer.
Sa menigē dienst si v dadē/
Soudise alsa sere v'raden?
Sa menigē hedē hebsi v'slegē/
Sa menigē . . . vtē . . . . . gedregē.
V baendrag'e es adel'.
.I. goet ridd' es gils'/
Ēn writsart v drussate;
V'radise/ het ware ōmate.
Dit sprac die auernaes/
Men soudu houdē ou'dwaes
Geuedi vp ald' desē herē/
Ghi sout uwē lachter merē.
Doe sprac die h'toge ysareit:
H' huge/ ghi hebt wel geseit.

Doe

Doe sprac van gasscoengē renier/
.I. coene ridd' en̄ .i. fier:
V' lordi dese herē . iiij.
Ghi w't ontheert/ cō. fiere.
Wildise oec/ sem mī leuē/
Met v'ranessē vpgeuē/
Si sī van so hogē magē/
Si souden vwē lacht' iagē.
Quamedi ī poelie of *in toscane*,
Of in calabrē/ v *stonde tontfane*
Grootē lacht'/ dat weit wel.
D' es so menich ridd' fel.
Die hem wel na sī belanc.
En̄ in cecilien sond' wanc/
Sonē mogedi van niet comē/
Vne quamer af grote ond°men.
Quamedi ī grieke ofte ī ongerie/
In ingelant of in normendie/
[Kolom C.] Of comedi in vrancrike/
V haten die hogeste van dē rike.
Jegen hare hoge maghen
Ne mogedi gene beete dragen.
Ne dordise legē K'. niet houden/
En̄ wildi niet sī bescouden
Van haren magē/ sond' waen/
So moeti minē raet vestaen/
So laetse varē aestelike

In

Vs. 95. Misschien beter: *Die hem wel sijn nabelanc.*

In .i. andˀ cō.rike/
Dˀ si R'. niet ontsien. —
Mā hˀe lambˀt sprac mettē:
Hˀe/ also moetic met erē leuē/
Ic hadde anceline hedē geuē
Goeden raet eñ vroescap seggē.
Wildise dē cō. wedˀseggen/
Eñ gise wilt haudē iegē hē/
Ic segge v/ wies ic seker ben/
Dat ghire dan sult winnē an/
Als dede van lacbiden jan/
Die hier voren maecte strijt
Tegen R'. in ontijt.

Als lambˀt sprac die wort/
Ysoreit sprak eñ tart vort
Eñ seide/ die desen raet mi gaf.
Hine gaue niet om v ere .i. caf.
Want ic seggu/ sprac die heilt fijn/
Geen cō. mach vˀrader sijn.
Dat ghi *Reynolt* entie vroeder sine
Upgauet dˀ men hē dade pine
Doen/ eñ nemē tleuen/
So addit qualike vp gegeuē.
Mˀ doedi minē raet/ te warē/
Hˀe gi sultse lāe varen
In poelien of in andˀ lant
Dˀ si in vliuē ongescant. —
Yewe ginc vort mettesē rade/
Eñ seide dat hijt gˀne hade/

Mˀ

M' hem jam'de sere
Om *Reynolt* den ionch'e
En̄ om sine broed' die met he̅ ware/
Dat si he̅ soude̅ ontfare̅
En̄ so menige̅ dienst hebbe̅ gedae̅
En̄ in mach he̅ niet te hulpe̅ stae̅.
Deuelmoet van R'. de̅ co̅.
Ware mi alte zware dinc.
Die auernaes andworde zaen/
Die biden rade was gestae̅:
H'e co̅. ic seit v wel te vore̅/
Geen goet man (*en*) soude horen
Naden raet die̅ si (*v*) geue̅/
Anteel en̄ lamb't/ die .ij. neue̅:
Si sijn beede vande̅ geslachte
Dat nie goede̅ raet vort brachte
Vor *ne*gene̅ goede̅ man.
Also helpe mi s^t jan!
M' co̅. suldi houde̅ v ere/
So suldi ren' de̅ ionch'e
Clarissie̅ uw*e* docht' geue̅
Emm'meer na dese stonde:
Entie roche vp die geronde
Die geist he̅/ hi salre sae̅
.I. vaste borch vp doe̅ stae̅.
Bide̅ h'e van paradise
Mach renoud die helt va̅ p'se

Kind'

Vs. 158. *Ren'*. d. i. *Renoud*, gelijk hy hier genoemd wordt; even zoo is vs. 168. *R'*. *Renoud* (of *Reinolt*).

Kind' hebben als hi sal/
Bi uw' docht'/ heist hys geual.
K'. es van so hogē magē/
Die beete suldi wel gedꝛagē
Jegē K'. geweldelike/
Puppins sone van vꝛancrike.
Yewe was d' talē snel:
Auernaes gi segget wel.
Des waric int h'te vꝛo/
Mocht mi comē noch also/
Dat renout die wigant
Met mi blebe ī miī lant.

Mettien omboot die cō. sij̄
Kt. entie bꝛoedꝛē sij̄
Dat si voꝛ hē quamē zaen.
Doe ginc die gꝛaue wel gedac̄/
Ēn sine bꝛoedꝛe/ tien stonde/
D' si dē cō. yewe vondē.
Doe spꝛac Kt .i. helt bꝛi:
Cō. wat gebiedi?
Yewe andwoꝛde nv:
Kt/ dat seggic v.
Hier heist ombodē sek'like
K'/ die cō. van vꝛancrike/
Beede met ze(ge)gele ēn mz bꝛieue/
Dat ic v/ doꝛ sine lieue/
Ēn al v bꝛoedꝛe met/
Dat seggic v bi mire wet/
Ēn ic v allē aestellike

Geuaē sende in vrancrike.
Vort sprac yewe mettesē:
Geen v'rad' willic wesen/
M' des sijt sek' en̄ vroet/
[Bladz. 2. Te zw' es mi sijn euelmoet.
Kolom A.] Maer/ renout/ wildi te waren
In poelien of in calabre varē/
Ofte ou' die zuut zee/
In begeue v nemm'mee/
No met scatte no met goede.
Doedijt so doedi alstie vroede.
Nv segt mi en̄ doet verstaē/
Soudijt willē anegaen?
Rt andworde te hant:
Edel h'e/ hets ons bewant/
Te sorgē jam'like.
Tegē K'. van vrancrike
Ne mogē wi stridē min no mee/
No in dit lant noch ou'zee.
Vort sprac renout t' stonde.
.I. roche steet vp die geronde;
Wildi mi de roche geuē/
Ic wils v'dienē al mīn leuē:
Want ic soud' vp doē w'ken/
.I. huus van al zulk' st'ken/
Datic K'. en̄ sine mage
Van .i. vaste niet *en* ontsage;
Dat seggic v en̄ doe v'staē.
Yewe andworde vele zaē:
Gauic v de roche/ coene wigāt/

Ghi

Ghi dwonct' met al mȳ lant/
En̄ van gasscoēgē alle die stedē.
In vade/ h're/ bi w'heden/
Des willic v geuē mine trouwe.
Also helpt mi onse v°we!
En wont so hoge mā ī dit lant/
Mesdoethi v/ ic bē sȳ viant/
En̄ hine sal niet met sinē cnapē
Nachtes met gemake slapē/
No smorgens met rustē vpstaē/
No etē no drinkē/ sond' waen.
Wildi mi de roche geuē/
Ic sal v dienē al mīi leuē/
En̄ mine broedre alle gad'/
Gelijc gi w't onse vader.

Newe andworde met stadē:
Hier vp willic mi beradē.
Toe ginc hi te rade tehant
Met aldē hogestē die hi vant.
Doe sprac newe/ die cō stout/
Heren/ seiti/ hier's Kt
En̄ bidt mi te d're stoude
Om die roche vp die geronde:
Want in gasscoēgē mach hi niet
Nem onthoudē/ wats gesciet/
Tegen den cō. K'. vri.
Ghi herē/ bedi wille hi
.J. huus makē/ also vast/
Dat hi niet gaue .i. bast/

[Kol. B.] Al quamer die cō. selue vorē/
Hine soude wel sinē torē
V' in onthoudē selk'like
Tegen de man van vrancrike.
Nv heist .K'. die cō. vri
Enē bode gesent te mi
Met zegele eñ met brieve/
Dat ic hē sende vor sine liene
Rt. eñ sine broedre coene.
Nv raet/ ghi herē/ gi baroene/
Wat mag ic nv anegaē?
Asorreit andworde zaen:
Ghi sult . Rt. den wigant
Die vaste roche geuē te hant
Vor ons allē/ bi mire wet/
Eñ vw' docht' clarissiē met.
So salmē v in cort' tijt
Ontsieñ ou' de markē wijt/
W' ment v'nemit seggic v.
Lamb't andwordē nv:
So sulwi newe dē cō. wijs
Doen settē iegē . K'. van parys/
So salne . K'. comē vangē/
Eñ hier ī sinē lande hangē/
Eñ ren'. den grave sy/
Eñ v'toe alle die broedrē sy.
Dat es onser alre scande/
Hanget mē newē ī sinē lande/
Eñ ren'. den coenē h'e.
Des valch hē dau'naes s'e;

Lambe'te (*hi*) bet na streec/
Bidē h'e hine greep/
Sine hant hi v'drouch/
Indē als hine slouch.
Dat nes iogene ne geen/
Den hals slouch hi hē ontweē.
So dat hi doot al met allē
Vor sine voete quām geualle.
Vrient/ sprac Huge dau'naes
Nemmeer sprec als .i. dwaes/
Dor dat gi behiet onse here/
Alsulke scande/ alsulke onere/
Als dat mē angē soude
Eñ den iongē renoude;
V'ga also v'gangē mach/
Ghi hebt' ōme bwē domesdach.

[Kol.C.] Doe sp'c newe te desen:
Ghi heren/ laat de tale wesē.
Also behoude mi god dat leuē/
Ic sal .Rt. mine docht' geuē;
Entie roche op die geronde
Die geuic hē te desen stondē/
So sal hi mi te hulpē staē/
Eñ iegē hem allē te stadē staē.
Doe riep newe .Rt. zaen/
Alsic v mach doen v'staen/
Eñ sprac: edel graue Rt./
Wildi mi sijn van h'tē houd/
Eñ alle v broedrē met/
So geuic u/ bi mire wet/

Te hant die roche op die geronde;
En̄ mire docht'/ die scone *blo*nde/
Cenē wiue al v ieuē.
D'toe so willic v geuē
Die ene helt van minē goede/
So magedi van ou'moede
.I. huus makē op die geronde/
Al quame .K'. die name conde
D' vorē met al sinē h'e/
Hine machtu niet derē *vp* ere
Binnen .x. jaren.
Kt. andwoꝛde te waren/
Dat lone v god van p'adise!
O docht' die scone maget *van pr*ise
Die nemic g'ne hier t' stede/
Ēe d'toe die roche mede.
Ald⁹ gaf hwe die .cō.
Om w'ilke dinc
Sire do*cht'* te wiue *sond' w*anc.
Wat halpe dat ict opdecte lāc/
Hand' v'ulocht die d' was/
Also alsict gescreuē sach;
So v'loric minē tijt.
D' was ioie en̄ delijt;
Die v'ulocht die was g°t.
Doe ginc .Kt. en̄ ombóot
Al die te*mm*'liede die hi vant/
En̄ maetsers/ in dat lant/
Alle die haue willē winnē.
.I. casteel wilhi beginnē

Op die roche indie geronde.
Si quamen/ diet v'nem̄ conde;
Entie goede meest's warē
Cam̄ t' roche sond' sparē/
Vesten dat huus vp die gerōde/
Op die roche/ in cort' stonde.
[Kol. D.] Ons seit de bouc/ bi st jan/
Hi hadde wel .M. temm'man
En̄ .viic. maetsenarē/
Nv sal .Rt. al sond' sparē/
.I. casteel sal hi beginnē/
Met vastē murē/ met hogē tinnē.
Dat seggic v in warē dingē/
Datt' .ij. pare mure om̄egingē.

Do amboot renout/ godweet/
Ou' al dat landscap breet/
So wie dat v'name/
Dathi tot' roche quame;
.Rt. soude he huusigē geuē/
En̄ houdē vri al h' leuē/
Alle die dit v'namen.
Wijf en̄ man/ t' roche quamen/
So dat .Rt. die heit erameronte
V'gad'de in cort' stonde
Hem .xvc. bi getalle/
Die van ambochte warē alle.
Sulke liedē wonnē wijng'de
M'sche/ bossce/ en̄ boong'de;
Sulke wonnē coren en̄ lant;

En̄

En̄ stichtē gond' altehant
.I. ut'matē scone stede.
Nv hort/ wat .Rt. doe dede.
Hi omboot (*in*) w'like dinc
Sinē zweer dē cō.
Dathi te hē quame zaē.
Alst gewe heift v'staen/
Voer hi d'w't bi st jan/
Met menigē goedē man;
En̄ alstie cō. doe vernam
Dat hi tot' roche quam
Doe sprac gewe/ sijt des wijs:
Rt. bi gode van p'adijs/
Ghi hebt gemaect .i. scone huus/
Also help mi ihs.
En̄ enē casteel bequame/
.Rt. nv segt hoe es sine name?

Renoud andworde zaē:
Hijs vp .i. roche gestaē/
Die algad' es marbergn;
D' ōme es die name sijn
Montalbaen/ dat seggic v.
Yewe andwordede nv:
Alsa moeti hetē sond' blame/
Ghi hebt .i. goedē name
En .i. gerechtē gegeuē.
Aldus es die tale bleuē.

AANTEEKENINGEN.

vs. 8. Lees: *den Koning Yvo*, of, als vs. 29 en elders, *yewe*. — En voor *heifte* gelijk er ſtaat, *heifti*, als, vs. 22.

9. *Sine knie over buigen* en *neder buigen* is beide goed. Doch *ouer* voor echt, en *neder* voor een verklaring daarvan te houden.

10. *Houde* is *hoede*.

13. *Wigant* is ſtrijder, ſoldaat. Hetgeen hier opgemerkt wordt om zijn plompe aanſpraak.

15. *Eist* is, *is het*.

16. *Doet leſen*. Men merke, op dat het lezen en ſchrijven in dien tijd het werk van Geeſtelijken, en de wareldlijke ſtand daar doorgaands onbedreven in was, 't geen hy bode, zelf bloot ſoldaat en ongeletterd, van Kon. Yvo ook onderſtelde, die echter (ſchoon Karels geleerdheid niet hebbende, welke die van velen zijner Geeſtelijkheid rijkelijk opwoog) den brief zelf las.

19. *Degen* is ons *held*.

vs. 20. *Garſoene*. Vrij algemeene naam voor een boodſchapper. 't Franſche *garçon*.

23. *Laſen*, d. i. las hem, naamlijk den brief. *Te hant* is *terſtond*.

25. *Niemare* is eenvoudig *bericht*, of *te kennen geving*.

28. *Lode*, zichtbare verzinning van een vroeger afſchrijver die 't woord *lodewijk* te vroeg begonnen had en toen hy 't bemerkte, afbrak.

vs. 31.

31. *Sond' ſparen.* D. i. zonder uitſtel.

33. *Liſte.* D. i. *behendigheid.*

34. *Dats* is, *dat des.*

35. *Ai:* is *Aimons.* De zin is: De kinderen van Aimon (Heimo) van Dordone. Deze conſtructie met tusſchenzetting van 't woord *kinderen* was eene elegantie van dien tijd.

Eiſchen om iets, zei men, even als nog *vragen om iets.*

51. *Dat ſi* — Naaml. de kinderen van Heimo. — *Lachter* is onëer en verongelijking; en zeker kon er niets meer onteerender dan de verongelijking zijn, Karel aangedaan, met in zijn kamer en voor zijn oog, zijnen naauwlijks koning gekroonden zoon met een gaauwigheid het hoofd af te ſlaan. Dit was wel, den Vorst honen.

52. *Kemenade* of *kamenade:* kamer, vertrek.

56. *Weldiſe*, d. i. *wil du ſe*, *wil gy hen.* Imperativè.

58. *V es evele geſciet.* In den tegenwoordigen tijd. Op gelijke wijze zou men nog zeggen: Doet gy 't niet, *gy zijt ongelukkig.*

vs. 61. *Beuangē* is hier ſimpliciter, vangen of gevangen nemen. — Het hangen was in dien tijd algemeen, en de Romans zijn er vol van: ja de Vorſten en Helden hingen zelve elkander op, of het niets was, en men deed dit even zoo gereed als het hoofd afſlaan.

62. *Hugo* van averne, d. i. van Auvergne: *de Avernaas* in vs. 77 is het nomen Gentilitium.

64. *Verm....* Veellicht *vermaledyt.*

66. *Ridtare* voor *ridder.* Zekerlijk moet er *riddere* geſchreven, en *riddare* gelezen worden. De algemeene oude uitſpraak van de *e* voor *r*, als *a*, maakt het rijm

 goed. —

goed. — *Geifdi* is *geefdi* (geeft gy) : de *e* werd verlengd door de *i*. Dus *weit* voor *weet*, *heift* voor *heeft*.

vs. 71. *hedëe* is *heidenen*. — *Hebſi* is *hebben ſi*.

72. Lees: *ſo menigen* (*b*)*uten* (*wech*)*gedregen*. *Bute* is *buit*.

73. *Adelart*. Anders *Adelhart*, een der broeders van Reynolt, naamlijk de tweede zoon van Heimo.

74. *Gitſert*. Anders *Ritſaart*, de oudſte.

75. *Writſart*, de derde zoon. *Reinolt* is de vierde; doch deze wordt hier vergeten. Hy ſchijnt uitgevallen te zijn, en verdiende zeker ook wel twee regels die hier wel ſchijnen te ontbreken.

Drusſate. Opperhofmeeſter, als de *Palts-* of *Palens*. dat is *Paleis*graven by de Keizers waren.

76. *Verradiſe*. D. i. *verraadt ge ze*. — *Onmate* is wat onze Ouden anders *overdaat* heet, d. i. 't geen de plicht te buiten gaat.

78. *Ou'dwaes*. Lees in twee woorden: *over dwaes*. Het is: Men zou u *voor dwaas* houden.

79. *Ghi ſout*, dit komt als imperfectum niet overeen met *geve di*; maar het is even zoo met *verradiſe* en *het ware*. Doch men moet aanmerken, dat dit *gevedi* en *verradiſe* het potentiale uitdrukt en dus geen ſtellig *gy zult* of *het is*, maar de ſubjunctive vorm eischt. Waarvan ter zijner tijd nader in mijne Nederd. Spraakkunst, die deze *Modi*, by ons in kracht en gebruik zeer verſchillend van de Latijnſche Grammatica, zal ontwikkelen.

85. *Verlocdi*. Lees: *verloedi*. Dat is, in potentialen zin, *verloet gy*, oud praeteritum van *verlaten*. Even als *loed* van *laden*, *woed* van *waden*, enz.

vs. 87. *Sem mӯ leue.* Oude ſoort van eed, waarvan Huydecoper op M. St. III. B. vs. 58; ſaamgetrokken uit *ſo help me*, doch (by verlies van de eigenlijke beteekenis als 't met zulke ſpreekwijzen gaat,) gebruikt als eenvoudige *vloek* of eed.

Dus in den Roman van Limborch, fol. 25:

Van Byhem (d. i. Boheme,) *die groote here*
Seide: ic raet wel, SEM *mijne ere!*

en lager:

Die hertoghe ſeide; SEM *mine trouwe!*

't geen niet anders is dan, *op mijn eer* of *trouw*, of *by mijn eer* of *trouw*. En desgelijks aldaar, fol. 27:

Hi ſeide: jonf', SEM *mine ere,*
Ic wille v ridder ſiin.

91, 92. Invulling van den H. Hoffman van Fallersleben.

95. *Hem na belanc*, is *hun na verwant* zijn.

96. *Sonder wanc*, buiten twijfal.

98. *Vne quamer af.* D. i. Of u kwame daar groote ſchande van. Zie T. en D. Verſch. III D. bl. 13 en volgg.

99. *Ongerie*, Hongaryen.

103. *Hooge magen.* Naamlijk: in alle die landen zijn Vorſten en ook de voornaamſte Edelen aan hen vermaagſchapt, wier aller vijandſchap gy niet gewasſen zijt.

106. *Niet zijn beſchouden.* Geen verwijt hebben.

105. *Dordiſe*, van *dorren* (anders *darren*) waarvan ons *dorven*, *durven* is. *Durft gy ze.*

109. *Aeſtelike* voor haeſtelike, met onderdrukking der adſpiratie even als in *Aimon*, op zijn Fransch, en in *als*

voor *hals*, *angen* voor *hangen*, *eelt* voor *heelt* of *held.* Zie vs. 287, vs. 296, enz.

vs. 117. *Wederſeggen*, weigeren.

119. *Bem* voor *ben.* Zeer gewoon in de oude ſchriften.

120. *Jan van lacviden.* Die geſchiedenis was voorheen bekend genoeg.

122. *In ontijd. Ter kwader uur*, zeggen wy thands; waarvan 't Franſche *malheur.*

119. *Tart*, trad. Van *terden*, dat *treden* is.

126. *.I. caf*, dus *een twint* enz. Vergelijk 223 en 253.

127. *Heilt*, *held.* Anders *heelt.*

144. I*n*. D. i. *hi en.*

155. *Negenen*, dit *ne* maakt het negative. *Gene* op zich-zelf is affirmatif by de Ouden, die geen onderſcheid tusſchen *gene* en *geene* maakten.

160. *Emmermeer.* D. i. *volſtrekt*, of *vooral*; ten einde door de verzwagering niet alleen de weigering jegens Karel te rechtvaardigen, maar hen ook aan Yvo naauwer te verbinden.

161. *Roche*, rots. Zie over deze verwisſeling van *ts* en *ch*, onze Verh. van het *naï*ve enz. Verſch. II D.

166. *Geval* is geluk. Hiervan zeggen wy *ongeval.*

172. *Was d' tale ſnel.* Hy andwoordde ſchielijk: want het uitgevonden middel trof hem.

181. *Welgedaen*, even als *welgeraect*, een zoo gewoon epitheton in de ſtukken van dien tijd, als het ἐῢς by Homerus. 't Wordt hier van Reynout gezegd.

184. *Vri.* Zeer gewoon epitheton, niet in den zin van *vrij*, maar van *edel*, *verheven.* Het wordt in de oude

de ſchriften zelfs van de Moedermaagd gezegd, ja van den Heiland-zelven.

vs. 190. *Beede met zegele* enz. is *met gezegelden brieve.*

191. *Dor ſine lieue.* Om zijnen wil. Doch achter dit vers zijn er zekerlijk twee uitgelaten, waarvan de zin moet zijn: *gevangen zou doen nemen* of *zou doen binden.*

193. *Bi mire wet.* Dus ook 268. Zie Taal- en Dichtk. Verſch. IV Deel.

209. *Bewant*, d. i. lot. Eigenlijk *implicatio.*

216. *Wils*, wil des.

221. *.i. baſte.* Even als *.i. caf*, vs. 126. Vergelijk 253.

223. *Vele zaen.* Zeer ſpoedig.

226. *In* . D. i. *ik en.* Daar woont geen zoo hooge (of machtige) man in dit land, of, zoo hy u misdoet, ik ben zijn vijand, enz.

235. *Sonder waen.* Gewisſelijk.

239. *Gelijk gi*, als of gy.

240. *Met ſtadē.* Bedaard. — *Stade* is anders ook ledige tijd.

251. *Wille*, potentialiter. 't Is niet *hy wil*, maar *hy zou wel willen. Hy wilde* of *wenschte wel*, als men thands zegt.

256. *Onthouden* is uithouden, verduren. Zijn *toren*, zijn grimmigheid, vijandelijkheid. *De man*, is *de mannen*, (d. i. Leenmannen,) van Frankrijk.

274. *Sulwi*, d. i. *ſullen wi.* Even zoo *wilwi*, en *laatwi*, waar men thands zoo verkeerdelijk, en met verdraaiing van zin, *laat ons* van maakt.

275. *Setten.* Veellicht dat men lezen moet *wijch* voor *wijs.*

wijs. Wijch ſetten is oorlog voeren. De uitſpraak van *ch* in dien tijd is twijfelachtig. Zie vs. 161. Doch *ſetten* is *trekken.*

vs. 276. *So ſalne.* Zoo zal Karel hem (t. w. Yvo) komen vangen, enz.

278. *Fijn* is een vrij gewoon epitheton van vereering, en genoegzaam eens beteekenende met *vroom* in allen zin waar dit woord vatbaar voor is.

284. *Lamberte* is de accuſativus. *Bet na* is, dadelijk daarop. *Streec*, ſloeg, gelijk in 't Engelsch *to ſtrike* ſlaan is. Over dit rijm van *ſtreec* en *greep* zie Huydecoper.

285. *Here*, hair. Hy greep hem by 't hair.

286. *Verdrouch*, is lichtte op. *Zijn hand verdraaien* is kwalijk gezegd; het is, *verdragen.*

287. *Als* is hals, zie vs. 109.

290. *Al met allen. Heel end' al* zeggen wy.

294. *Behiet.* Belooft, voor voorſpelt. Gy zult *opgehangen* worden door Karel, was zekerlijk zeer oneerbiedig tegen een Koning gezegd; en 't was dus zoo zeer geen wonder, dat dit zoo hoog opgenomen werd, door iemand die dieper gevoel van eer had.

296. *Als dat men. Men* is hier ſaamgetrokken uit *men hem.* Naamlijk, den Koning.

299. *Domesdach.* D. i. oordeelsdag; doch hier bloctelijk *oordeel*, of *ſtraf.*

301. *Laat de tale weſen.* D. i. *laat dit varen.* Genoeg! Even zoo vs. 11, 191, 280, enz.

314. *Te hant*, is nu terſtond.

315. *Mire*, lees *mine* (*mijne*). *Blonde* is eene invulling van den Heer Hoffman die ik juist niet ver-

waar-

waarborge, hoe zeer aannemelijk,

vs. 318. *Helt*, dat is *helft.*

319. *Ou'moede.* Verfta: *een huis van overmoede*, D. i. een huis (of burcht), in ftaat om alles te trotfen.

321. *Nameconde*, in één woord. D. i. vermaarde.

323. *Pere* Lees: *niet doen* vp ere (d. i. *op mijn eer!*)

325. *Vā pife* is *van prife.* Als de vokaal hooger ftaat, wordt de *r* daar voor onderftelt.

328. *Hier ter ftede.* Het zelfde als *ter ftonde.*

331. *Om* — Ik zou lezen: *Rt. in waerlike ding.* En zoo ook in vs. 376. Dat is in waarheid. Doch Reynout, aan wien hy haar geeft, moet hier noodzakelijk ingevoegd.

433. *Wat holpe* — Dus Melis Stoke en anderen veelvuldige malen: *Wat holpe hier af lange tale.*

337. *Ioye eñ delijt.* Vreugd en vermaak.

350. *By St. Jan.* Een eed. Dus ook 380, zie ook II, 53. Even zoo elders: *Biden here die mi gheboot;* en *Biden here van nazarene.* En even zoo: *Alfo help my Ihs* 387. *God wat*, in vs. 358, is *God weet het.*

351. *Temmerman* in pl. Dit *man* is de famentrekking van *mannen.* Even zoo is *op de been* voor *beenen*, enz.

357. *Twee pare mure.* Dus zeggen de legenden en hiftorien gemeenlijk. 't Slot had vier muren binnen elkander.

366. *Eramenonte.* Lees: *van Dordonde;* doch er fchijnt eerst *van meerwoude* gefchreven te zijn geweest.

370. *Sulke*, d. i. fommigen.

371. *Boongerde* voor *boomgaarden.* Dus gemeenlijk

in

in 't HS. van Sydrac, en elders. *Merſche* zijn weilanden.

vs. 373. *Gonder*, d. i. ginder.

377. *Zweer*, is zwager. Maar het werd onverſchillig voor ſchoonvader en ſchoonzoon gebruikt.

397. *Gi hebt* is *ghi hebtet.* Gy hebt het.

328. *Eñ .i. gerechte* — Echt oud: *een goeden naam en een gerechte*, voor *een goeden en gerechten* (of rechten) *naam. Gerecht* is *recht*; doch *rechte* naam wordt in tegenſtelling van een *verkeerden* gezegd; *gerecht* is de naam die der zake *toekoomt.* Dit is het onderſcheid.

TWEEDE FRAGMENT.

[Bladz. 3, Kol. A.] Eñ neech dē ḡue op ſinē voet/
Eñ dankes hem omodelike.
Doe riep Rt. aſtelike
Te wapene al ſine baroene.
Doe wapenden menech eelt coene.
.xii. riddre te warē
Wapendē ſie ſonder ſparē.
Hare orſſe ſullē ſi beſcridē/
Eñ met Rt. arē hare ridē
Ten claeſter waert op die moude.
Eñ alſi quame butē woude/
Sprac .Rt. te hem: Nu doet wale/
Ende hoert .i. luttel mine tale.
Gi moet hier blivē; ic ſal varē
Te beuerepar ſonder ſparē/
Eñ bidde roel' minen neue/

Dat

Dat hi mi ywe gevangē geue.
Wil hine mi geuē met ghemake
Ik nemine/ op al selke sake/
Dat ic ywen te montalbaē
I minē carc' houde geuaen/
Ēn berade hē so we
Hine v'raet mi nomm'mee.
En wilhine mi oec geuē niet
Sprac Rt. dat coene diet
Met vrinscepē/ ēn met minē/
So salict v doē bekinnē/
Ēn alsic blase minē horē/
Volget mi dapperlike met sporē.
Doe antw'dē die baroene:
Dit ne staet ons niet te doene;
Wi kennē die fransoyse wel/
Si sijn ou'daderh ēn fel.
Wat so ons v'na gesciet/
Allene waerdire niet/
Het sal met v varē rits'/
Ēn v viridē adel'.
Doe sprac Rt. *nēmer* niet!
Dā wille god niet dat ghesciet!
Ic sal allene vorē riden/
Te beuerepar sonder bidē.
Doe nopte .Rt. met sporē

Sijn

Vs. 35. Lees: *Allene vaerdire niet;* en even zoo v. 59 *metter vaert.*

Vs. 42. *Met sporen.* Lees: *met gewoude.*

Zijn ors mettē sporē vā goude /
Ē reet vaste ten cloester waart.
Stoutelike ē onu'vaert.
M' eer hi quā te beuerepaer /
Seit ons dat liet ou'waer /
Dat roel' die coene man
Dē cloest' op die moneke wan.
Ē dat ywe (semmin leue)
Hem roel' heeft op gegeuē;
Ē roel' dedele man
(Also helpe mi s^t ihā).
Heeft ywē (met ywen) met .i. bande
Ghebondē bede sine hande /
Ē dedem al sonder pine
Ō sinē hals .i. line /
Ē leddene te woude waert /
D' hi ywen metter waert
Sciere soude nemē dienē /
Wildē god die scade geneuē.
M' doe sach roel' / die eelt goet /
Rt. cōm in sijn gemoet;
Ē Rt. riep: soete neue /
Suldi mi dē b'radre geuē?
Ten minē castel te montalb'
Voer ickene dan gebaē /

Ē

Vs. 54. Dit *met ywen* is zichtbaar een verſchrijving, als in 't Eerſte Fragm. vs. 28, *lode* was.

Vs. 59. *Metter waert*. Lees: *metter vaert*.

Eñ beradē hē so we
Ons ne v'raet hi nēm'mee.

Roel' antw'de saen:
Kt. dese tale laet staē.
Alse geve mi god pardoē/
Ic sal dē dief angen doē
(Dat segic v) bi siere kele.
Kt sprac: Dat ware te vele:
Hets miere kind' oud' vad';
Si soudens hem scamē al *te* gad'.
M'/ roel'/ wildine mi gevē/
Ic houdene gevā al mī levē
In mine carkerstene/
Bidē here van nasarene/
D' ne mam nemm'mee ne siet.
Doe sprac rol'/ dat coene diet:
Kt. wats v gesciet/
Al dat gi bid es al ō niet.
Vliet vazing van minē ogē/
Inne caent lang' niet gedogē/
Ic moet ywe/ dē wigant/
An desē boom angē te ant;
Dat segic v eñ doe v'staē.
Kt. antw'de saē:
Gine sult niet/ h' roel'/
Ic hebbe sloberge ī mī ant/

D'

Vs. 82. *D' ne mam*, Lees: *daer ne man.*
Vs. 92. Dat *Roel'* hier Roelant is, toont zich zelf.

O' ic eer met ſaude vechtē
Ēn ywē minē ſweer v'rechtē;
(Alſe help mi ſt ſimoē!)
Eer icƙene liete aldꝰ v'doē.
Doe ſpꝛac roel' die eeſt vꝛi:
Aerg' puter kint/ wiltudi
Al noch ſegē mi hier ſettē?
[Kol. C.] W'p ou' den reep ſonder lettē?
Ēn anctene hier an deſe ranke/
Wien dat ſi lief ofte dancke.
Rt antw'de: bi ſt ihan/
Inne vinde hedē ſo coenē man/
Die minē ſweer ſal angē/
Ēn ſal hem te ſcandē v'gāgē.
Rt. antw'de mettien:
Bi miere wet/ dat ſallic ſiē.
Doe ƀeette roel' gew'de
Van orſſe op die erde.
Den reep w'p hi ōme ſaē/
Ēn wilde ywen angē gaē.

Als dat ſach Rt.
Dat hi roel' niene mach
V'bidde/ hine winde te ant

Ywe

Vs. 107. *Ēn ſal.* Lees: *Ten ſal*, d. i. *Of het zal.* Zie vs. 22.

Vs. 114. *Als enz.* Lees: *Alſe dat Reinout ſach.*

Vs. 116. *Hine winde.* Lees: *Hine wilde* d. i. *Of* hy wilde.

Ywe angē in ſijn lant/
Sloech hi met ſporē beyarde/
Eñ vinc aſtelike tē ſw'de.
Den reep trac die graue roel'/
Rt. onttrackene te ant.
Ywe viel neder op die erde;
Doe grepene donb'b'de
Rt. eñ leidene ſaen
Vor hem/ dat doe ic v v'ſtaē/
Eñ ſprāc met aſtē op beyarde/
Eñ vlore mede ſiere varde.
Als dat ſach die graue rol'/
Spranc hi op ſijn ors te ant/
Eñ volgede den heelt v'coren.
Hi ads in ſijn h'te torē/
Dattem Rt. die iongelinc
Ghenomē hadde dē cā.
D' ōme riep die degē ſtout:
Ghi ſijt v'radre/ h' Rt.
Doe antw'de hē te ant/
Inne ben niet/ roel'.
Gi ſijt bi gode; dat willic nu
Alte ant proeuē op v.
Doe ſprac Rt. ſōder ſcamp:
Ongedeelt ware deſe camp/
Want bi gode van naſerene/
Inne ben hier m' allene/

Eñ

Vs. 136. *Antw'de.* Lees: *Antw'di*, d. i. andwoord-de hy.

Eñ gi sijt hier met riddrē vele.
Rt. mochte met mi gaen vte spelē.
Wildensi mi al gad' slaē/
Hoe mochtic mettē liuē ōtgaē;
M'/ alse helpe mi sente amant/
Vordi mins ontbidē te ant/
So lange vile op desē dach/
[Kol. D.] Dat ic hier totu cōm mach;
Alse behoude mi god ī erē/
Ghewapent salic wed' kerē.
Eñ d' toe/ al ṗwes man.
Ja ic/ sprac roel'/ bi sente ihan/
Wildi mi doen des sekerhede/
Gi sult mi vindē hier ter stede.
Ja ic/ sprac die ionghelinc.
Doe setti neder dē cā/
Eñ kerde weder te begarde/
Tote roel' op die warde/
Alsus sal Rt. sem min leuē
Roel' sine trouwe geuē/
Dat hi kortelike kerē sal/
Hem ne lette god eñ geval/
Eñ vichtē iegē hem d'
Enē camp ou'waer.
Ald' sal roel' met erē
Ten genoetē weder kerē.

Doe

Vs. 145. *Rt. enz.* Lees: *Het mochte.*
Vs. 150. *Vile.* Lees: *wile.* D. i. zoo langen tijd.

Doe sprac og' sōd waen:
Roel' vrindi Rt. gevaen/
Of hev̄ dine doet gheslegē /
Of heeft v die coene degen
Ghenade gevedē? segt ons saen.
Of vrindi sinē swer gevaē?
Roel' antw'de in fransoeis:
Swich/ god v'wate di/ dānoeis.
Ghi h'en/ sprac rol' met sinne/
Ic sal varen tē cloester inne/
Ēn gi moet alle gemenelike
Weder kerē in vrank'.
Doe antw'de og' te desē:
Roel'/ willdi moner wesē
V verrouwē v mesdaet?
Nv vaert/ en bit dē avt ghenade.
Doe sprac roel' .i. riddre fier:
Swijch/ v'watē warstu! og'
Doe sprac die dannois so slam:
Nv willic swigē; roel' es gram.
Doe sprac die visscop turpin:
Roel' laet dese tale sijn/
Twi soudi in vrank'
Alle kerē gemenelike/
Ēn gi sout vliuē te venerepaer.
So segic v ou'waer/
Teerst dat wi quame ī vrank'/

Vor-

Vs. 184. Lees: *Ēn berouwē* v mesdade?

Vordē cō. onsen here
Van v wetē niemare
Wat mochte wi latē dā v'staē
Al' dē cō wel ghedaen/
[Bladz. IV, Als gi achter ons blieft hier?
Kol. A.] Doe antw'de die graue fier
Wel afteliike dē neue sijn:
Ic saelt v seggē/ h' tulpijn.
Hets mi also com̄/
Ic hebbe Rt. wedde genomē/
Dies mi die h'ē van mōtalb'/
Die v'ranesse heuet gedaē/
Dat hi mi dē dief gwē nam;
Hier omme wasic h'de gram/
Eñ hebbe op dē eelt gemelt/
Die v'ranesse al op geleit.
Doe sprac die bisscop vtev'coren:
Roel' neue/ hebdi ghesworē
Rt. doet van montalb'/
Sone mogedi niet ontgaē.
Dat segic v sonder hane.
Noch wetē wie alle wale/
Sprac die bisscop donu'uarde/
Dat m̄ v met genē sw'de
Mach ontginnē no met spere;
Gi sijt beter dan .i. here;
M' siet hier die trouwe mijn/
Sprac die bisscop tulpijn/
W't Rt. vor v v'slegē/

Gi-

Vs. 225. *W't Rt. vor v.* Lees: *dor v.*

Gine sult niet .iii. dage leuē.
Menne sal v/ degē w'de/
Graue onder die coude erde.

Daer dit sprac h' tulpijn;
W't blide og' die eelt vri
Ēn sprac aftelike:
An god van hemelrike!
Geuē moeti/ te ant
Dat vichtē moete Rl.
Negē Rt. van montalb'/
Sa sali proebē h'de sae;
Van groter cracht dē ionge mā
In elkē wige geleestē can.
Doe sprac rol' .i. elt fier:
Bi gode/ ic geggu/ h' og̃/
Dat ic niot geue ōme sijn doē/
Alse goet als .i. vottoē.
Doe sprac rits' van normedie:
Ghenade vrouwe s' marie/
Roel' grabe vteb'torē/
Hebdi Rt. doet ghesworē/
Siet hier ont trouwē (sprac die degē/)
W't van v Rt. v'slegē/
Roel'/ gine doet nemmermeer
I vrank' weder kere.

Als

Vs. 230. *Die eelt vri.* Lees: *fijn* als vs. 279.
Vs. 237. *Van groter cracht.* Lees: *Wat grote cracht.*
Vs. 240. *Ic geggu.* Lees: *ic seggu.* Voor *niot* l. *niet.*

[Kol. B.] Als dit sprac die rike norma̅/
Doe seide die h'toge van ardann
Edel neue roel'/
Hebdi die doet va̅den wigant/
Eer gi keert in vrank'
Ēv' gheswore̅ sek'like/
Sone mogedi niet ontgange̅/
Wine sulle̅ v alle ange̅.
D' dregede̅ gemenelike
Didie genoete van vrank'
Ome Rt. wille va̅ mo̅talv'
Die̅ hi met campe wilde bestae̅.
Doe antw'de die grave roel':
Nu eeist mi te gorge̅ bewant.
Wildi mi al gader drege̅
Jnne mach niet v'were̅.

Doe sprac. nov. die wigant:
Hoert na mine̅ raet/ roel'.
Na wat rade sallic hore̅/
Sprac roel' die grave v'core̅;
Jk hebbe Rt. de̅ wiga̅t
Mine trouwe alte ant/
Dat ic sege̅ hem dichte̅ sal/
Mine lette god en̅ ongeval.
Also helpe mi god va̅ paradise/
Jnne sage miet o̅ al paris/
Jnne ware vande̅ eede quite
Jege̅ Rt inde̅ crite.
Eecht sprac nay .i. eelt sin:

Roel'/

Roel'/ laet dese tale sijn.
Ne wildi na ons horē niet/
Gine moet vichtē wats gesciet
Endelike segē *R*enoude/
Ōsen neue van m'ewoude;
So willic dat gijs seker sijt/
Taleerst dat gi sijt int crit/
So sullē comē gemenelike
Die .xii. genoete van vrank'
Met harē swerdē bi s^{t}. ihan/
Op Rt den coenē man
En̄ wille ons wikē da Rt
So sidi q*u*ite/ riddre stout/
Vandē gelove/ dat seggic v
Daer gi gebondē met sijt nu;
En̄ wildi ons oec wikē niet/
So es' hē euele gesciet:
Wi sulne vaē gemenelike
En̄ voorne ī vrank'.
Doe antw'de ro(o)l' die degē:
.I. valsch raet es' hier ghe*s*legē.
Alse geue mi god pardoē/
Das ne salmē mi niet doē;
Ic wille den camp allene vechtē/
En̄ mi seluē int crijt v'rechtē.
Dus bliuē die ghenote v'!
Dat seggic v al ou'waer/
Dat Rt/ die heelt onu'vaert/
Voer rechte te montal'v*ā* waert/
En̄ voerde ywē dē cō.

Het *sijn* w'like dinc;
En̄ Kt leuerdene sinē wiue/
Dat seggic v bi minē liue.

Als doe Kt v'nam
Dat hi te mōtalbā quā/
Sprac hi/ vor die h'en al gad':
Vrouwe/ nemt hier vwē vad';
.I. vē aire vaistē mā
Die nie siele of lijf ghewan.
Die v'uwe antw'de omoedelike:
Dat loen v god van hemelrike.
Nochtā was soe h'de gram
Op harē vad' die quam/
En̄ v'sprackene h'de seere.
Soe seide: v'radre/ groet onnere
Hebdi gedaē en̄ grote scande/
Dat gi voert in vranclande
En̄ v'racht v' Kt/
Minē h'e vā m'ewoude/
En̄ alle mine swaghelinghe
Die v in veel menege dinge
Hebbē gedaē groete ere/
En̄ van veele lants ghemact here.
Dit en̄ noch me sei soe/
En̄ sprac ni[di]delike toe.
Doe riep Kt (dat wet wale)
Met lud' kele in die sale.
Doe swegē die h'en al te male
En̄ Kt sprac dese tale:

Ghi

Ghi h'en/ sprac die grauē sier/
Ghi moet alle bliue hier/
Ēn ic sal allene varē
Te beuerepaer/ al sōder sparē.
Doe sprac sijn broed' adel'/
Die coenere was van .i. liebaert:
Rt/ dat v god beware/
Wat suldi doē te beuerpare?
Doe sprac Rt die wigant:
Adel'/ bi gʳ amant/
Ic hebbe ghenōm/ sōd' scamp/
Jege roel' .i. camp
Te beuerepaer op die heide.
Doe sprac adel' ēn seide
Totē riddre wel ghéborē:
Wat duuel/ Rt/ heddi gheswore
Emb' die doet van roel'/
V' mach wel ons af come scāde.
Want gi weet wel dat de degē
Niet ne mach w'den v'slegē.
Bedi hi es der beste .i./
Die die sonne ie bescē;
Ēn/ bi dē h'e die mi ghebort/
Vichti iegē hem/ gi sijt doet/
Ēn wine v'soenen nem'mere
Jegen krl' minē h'e.
Rt antw'de saen:
En trouwē ic sal die vaert bestaē/
Danne lietic dor ne gene noet/
Al waendick' bliuē doet.

Doe

Doe weende vrouwe clarabijs
Bitt'like / des sijt wijs /
Ēn clagede Elt sere.
Doe sprac mal' die here
Te Elt wiue / dat seggic' v :
Vrouwe laet staē v wenē nv.
Dat v god houde en beware!
Want Elt moet te beuerepaer.
Emb' warē sal die h'e
Nemb' gherrigē ere
Ēn wilhi sine trouwe quitē /
Jegen roel' in den coite.
Loge hi hem in den crite /
M*en* sous hem lachter sprekē groet.
Ic salre varē / sprac' die eeït fier
Ēn emb' salic hem wesē bi.
Adel' sprac / ic sal varē ;
Rits' entie coene writs'
Gherēdē hem *oec* ter vaert /
Al te varene met Elt.
Doe sprac die graue van merwoude
Te sinē broedre openbare :
Inne wille niet dat iemā vare /
Want / bi gode van nasarene /
Roel' beit v' miins allene.

Dus

Vs. 380. *Coite.* Lees: *crite*, en in 't volgende: *in den cote*, het zelfde als *in de moude* vs. 10.

Vs. 383. *Die eelt fier.* Lees: *die eelt vri.*

Duꝫ ſulle̅ die on'coene recke̅
Op d'e heide̅ (*henen*) tzecke:
Want elc adt andꝛe̅ bande̅ wigāde̅
Te vore̅ ghesekert wel met ande̅.
Dꝰ voer die riddꝛe met hegarde
Te heuerepare op die waꝛde.
Ēn alsi tforeſt eꝫ lede̅

AANTEEKENINGEN.

Dit Fragment behelst de bevrijding van Yvo, Reynolts ſchoonvader, door hem, uit de handen van Roeland, die te onrecht wanende door Yvo verraden te zijn, hem overrompeld en thands in zijn macht had. Yvo echter had inderdaad Reynout en zijne broeders onder verzekering van zoen en volkomen genade en gunst weten over te halen, om zich t' eenenmaal wapenloos in 's Keizers handen te ſtellen, gelijk zy dan ten dien einde op zijn aandrijven ook onverzeld en gants ongewapend met lelien in de handen, op muilezels naar Valkelone togen, waar zy van 's Vorſten wege door Fauke of Falco van Morlion met vierduizend man opgewacht werden, die hen daadlijk omcingelden. Doch daar Reynout dezen boet- of zoentocht tegen den raad zijner Gemalinne Claricia ondernam, die haren Vader te wel kende om hem niet verdacht te houden, had zy uit bezorgdheid buiten Reynouts weten, als die (gelijk een rechtſchapen Ridder, geheel dapperheid,) voor geene verdenking (en vooral tegen zijnen ſchoonvader,) vatbaar was, zijnen broeder Ritſaart in 't heimlijk vier zwaarden

den meêgegeven die deze verborgen hield, en toen zy zich verraden zagen, deelde hy die om, waarmeê zy zich dan ook door een ongehoord ſtoutmoedigen ſtrijd met hun vieren, en onder behulp van hunnen oom Malagijs die met eene bende toeſchoot, wisten te redden. De wraak van den driftigen Roeland tegen den hem verdacht geworden Yvo was nu te voorzien en Claricia bewoog haar Gemaal hem te redden. In deze geſteltenis van zaken begint dan nu deze onze Tweede brok Dichts, met afgebroken zin.

De twee eerſte regels behooren blijkbaar tot Reinouts Gemalin, die hem met hun klein zoontjen aan hare hand, de redding haars Vaders had afgeſmeekt. *Zy neech hem op ſinen voet* is, zy boog zich aan zijne voeten; hem te voet vallende, dankte zy hem. *Dankes*, is *dankte des.*

vs. 2, 3. *Aſtelike* is *haaſtelijk*, adverbaliter. Zie hier voor, I, 109. Even zoo hier achter, II, 203, 231. III, 96. *Omoedelike* is *oodmoedelijke*, desgelijks adverbialiter.

5. *Wapendem*, is wapende *hem*, wapende zich. *Eelt* is *held.* Zie vs. 130.

6. *Te waren.* Verzekerende pleonasmus, als *inderdaad.* Dat *Orsſen*, paarden zijn, is bekend.

vs. 9. *Aren here.* Lees: *haren* (d. i. hunnen) *here:* hun Leenheer, wien zy als zijne Baronnen volgden. *Hare* voor *here* (*dominus*) is echter in de oude ſchriften niet vreemd.

10. *Ten cloeſter waert.* Dit kloofter was *Beverenpar*; d. i. Bedevaart-parochie. Zoo zeggen wy ook de *Beverwijk* voor *Beêvaartwijk.*

15. *Sonder ſparen* is zonder vertoeven. Dus ook elders. De uitdrukking koomt menigvuldig voor.

Op die woude, is op de vlakte. *Butenwoude* is uit het bosch.

20. *Ic nemene* is, *ik neem hem.* Even zoo vs. 24: *Wilhine*, *wil hy hem. Op alſulke ſake*, op zoodanige voorwaarde, en met dat voornemen.

vs. 22. *So we* d. i. zoodanig een leed. Even zoo vs. 68. — Van *Hine*, zie Taal- en Dichtk. Verſcheidenh. III Deel, bladz. 13 en volgg.

24. *Eñ.* Lees: *En.* Het is hier geene *copula*, maar het negatif dat by *niet* behoort.

27. *Bekinnen.* D. i. *weten.* Ik zal het u te kennen geven. Namelijk, door mijne hoorn te blazen.

31. *Te doene.* T. w. Daar te blijven, en hem alleen te laten gaan naar den geweldigen en onkwetsbaren Roeland, waarvan zie v. 357.

33. *Overdadig.* Zie Taal- en Dichtk. Verſch. IV Deel, bladz. 145.

35. Lees: *Allene en vaerdire niet.* D. i. *alleen zult gy daar niet heen rijden:* Naaml. dit ſtaan wy niet toe, hoe het verder moog afloopen. Dit verwarren van *w* met *v* heeft ook plaats vs. 59 waar desgelijks *waert* voor *vaert* ſtaat; en dus *verken* voor *werken* en *vrachte* voor *wrachte.* Fragm. IV, vs. 166 en 169, en zoo meer. — Omgekeerd leest men wat lager *vile* voor *wile*, vs. 150.

36. *Het ſal.* D. i. *Er* of *daar zal* met u rijden. Zie Huydec. Echter kon er wel geſchreven zijn *Hen ſal*, enz. d. i. *Gy zult niet alleen varen*, *Of Adelaert zal* (ten minſte) *met u rijden*, enz. — *Biriden* (byrijden) is

op

op een kleenen afſtand volgen, om die voorgaat in 't oog te houden; niet eigenlijk meêrijden.

vs. 38. Lees: *Nemmer niet.* — *Dan* in vs. 39, is *dat en.*

41. *Sonder biden. Biden* is ons *beiden* (toeven). Dus ook Fragm. III, vs. 39.

42. *Met ſporen.* Lees: *met gewoude*, d. i. met geweld, met kracht en drift.

44. *Vaſte* is 't Engelſche *fast*, ſpoedig, ſnel.

45. *Stortelike.* Lees: *ſtoutelike.*

47. *Dat liet.* T. w. het Franſche Gedicht, hier gevolgd. — *Overwaer* is voorwaar, dewijl *over*, voor is.

50. *Semmin leve.* Vergel. hier vs. 162. Desgelijks in het I. Fragment vs. 87. En in 't III. Fragment vs. 58 en vs. 101. In 't IV. Fragment vs. 122 en 128. Het is een ſoort van eed ter bevestiging, by Huydecoper op Melis Stoke zeer goed verklaard, als beteekenende *ſemmi: ſo help mi* [God]! Hier: *ſo ſpaer God mijn leven!* — Even zoo volgt in den zelfden zin: *Alſo helpe mi St. Jan.* vs. 53, 104, 155, 289 en 350. In 't IV. Fr. vs. 20; en *St. Simon* alhier vs. 96; *St. Amant* 148, 348; *St. Daneele* III. Fr. vs. 168. Vergelijk ook II. Fr. vs. 72.

54. *Heeft ywen.* Bedorven lezing. Ik denk dat het zijn moet:

> *Heeft ywen* daar *met eenen bande*
> *Ghebonden*, enz.

Bede is *beide*, in 't oorſpronklijke: want *bede* is niets anders dan *be-ede*, d. i. *verbonden*, van *ede* of *eede.*

56. *Al ſonder pine* ziet niet op Ywe die 't leed, maar op Roeland die 't deed, en 't beteekent: zonder bedenking, zonder daar eenige *zwarigheid* in te maken.

vs. 57.

vs. 57. *Has* lees *hals*, als Fragm. I, 287; en *ene line*, is een touw tot een ſtrop.

59. *Waert* lees *vaert.* Zie hiervoor. Intusſchen, *metter vaert* en *ſciere* is een pleonaſmus; als meer voorkoomt, maar zeer dikwijls zijn oorſprong niet in de Schrijvers, maar in de afſchrijvers heeft. — *Leddene* is *Leidede hem.*

60. *Dleuen.* De *t* van *'t* voor de *l* wordt tot *d.* Even zoo III. Fragm. vs. 68, en elders.

61. *Geneuen* is gehengen.

72. *Alſe* is *alſo.* Even zoo vs. 72, 96. en vs. 147, en 152, en elders meer. — *Angen* is *hangen.* Zie het Eerſte Fragment vs. 109.

76. *Hets.* D. i. Het is mijner kinderen grootvader.

80. *Carkerſteene.* Naderhand zei men by verkorting eenvoudig *ſteen* of *ſtein.* Dat alleen burcht beteekent.

82. *Ne mam.* Dit zou zijn: *geen man hem;* en deze lezing kan dus zeer wel beſtaan.

84. *Wats v geſciet.* D. i. wat er ook van koomt; of het u of den uwen lief of leed zij. *Wats* is *wat des.*

86. *Varing:* ſpoedig. Het is een oud participium van *varen;* even zoo zei men nog in mijne kindsheid *drijvende ergens* naar toe gaan, en nu nog, *vliegende;* adverbaliter. Zie van dezen uitgang mijne Verhand. over de Geſlachten der Naamw. § 18, Aanteek. *o*, en elders.

87. *Inne caent*, is *Ik en kan het.* — *Niet gedogen*, is 't zelfde wat wy thands zeggen: *Ik kan het niet langer uitſtaan;* niet langer verduren van ongeduld.

89. *Te ant.* D. i. dadelijk, terſtond, te hant.

93. *Floberge.* Vlamberg: want waarſchijnlijk moet men

dus lezen. Dus heet Reynouts zwaard, waarvan nader op 't IV. Fragment vs. 2. — Beneden vindt men zoo *ollene* voor *allene*, vs. 143. *oldie* voor *aldie*, 260. *olle* voor *alle*; en dit ook Fragm. III, vs. 60, en IV, 44. — Dat *and* voor *hand* is, zal ieder begrijpen.

vs. 95. *Verrechten.* My recht verſchaffen ten aanzien van Ywe, mijnen ſchoonvader. Vergelijk vs. 304.

99. *Puter kint.* Beter: *Puten kind.* D. i. Hoerenkind, ſcheldnaam uit toorn. Even zoo Fragm. IV, 18. Het Fransch van dien tijd zei, iets beleefder, *fils de louve* ('t Latijnſche *lupa*).

100. *Reep*: touw, riem, ſtrop.

102. *Ranke.* Tak; thands beteekent *rank* eigenlijk een groene ſcheut.

103. *Ofte te danken.* Lees: *ofte te* ONDANKEN. Het is: wien het lief of leed zij.

107. *Eñ.* Lees: *Hen ſal* d. i. *het en ſal*, of *Ten ſal.* D. i. Of het zal hem enz. Zie vs. 22.

108. *Bi mire wet.* Zie boven.

109. *Beette.* D. i. ſteeg af. Zie de Aanteek. op Maerl. Sp. Hist. III Deel, over dit werkwoord.

Gewerde is vaardig, ſnel, terſtond. Zie vs. 35.

118. *Beyarde.* Reynouts ſtrijdpaard, waarvan de Legende veel fraais vertelt.

119. *Vinc.* *Te zwaarde* (of *aan het zwaard*) *vangen*, is het zwaard grijpen. Zeer gebruiklijk by de Ouden. Vergel. T. en D. Verſch. III. D. bladz. 164.

126. *Vlore* is *vlood er* of *vlood daar* mede. — *Stere vaerde* is *zijner vaarde*, d. i. zijn weg.

130. *Heelt*, elders (met onderdrukking van de adſpira-

ra-

ratie) *eelt*, is held. — *Vercoren*, voor *wtverkoren*, als vs. 213 en 245 voorkoomt, een niet ongewoon epitheton voor uitmuntend, maar dikwijls *otians* in een vers. — *Toren* is hier *ſpijt*; anders gewonelijk *droefheid*.

vs. 134. *Degen*. 't Zelfde als held. — 't Woord *verrader* was de grootſte ſcheldnaam en beleediging, en Roeland begreep, hem, wiens overſnel paard hy geen kans zag in te halen, met niets krachtigers te rug te kunnen doen keeren, dan met hem dit na te ſchreeuwen. Maar Reynout was te wijs, om daar het nu bereikte oogmerk van zijn tocht aan op te offeren.

140. *Sonder ſcamp*, zonder uitſtel, of ook zonder misſen: in welken zin het meer voorkomt.

141. *Ongedeelt*. D. i. ongelijk. *Geen party egaal* zeggen wy thands; hetgeen in den grond het zelfde is.

145. *Rt*. Lees: *het mochte*. — Van *vten ſpelen* zie IV D. der Taal- en Dichtk. Verſch. Doch ook Fr. IV, 111.

149. *Dordi*, *dardi*, d. i. *durft gy*, in de enkelvoudige tweede perſoon.

150. *Vile*. Lees *wile*.

154. *Man* is hier *mannen*.

156. *Sekerhede doen* is eenvoudig *verzekeren*, het zij door plechtige belofte, het zij door een pand, (als b. v. een handſchoe,) dat dan door het keeren tot den ſtrijd gelost wordt.

160. *Te beyarde* is *op beyárt*, even als *te paarde*, *op het paard* is.

161. *Op die warde*: D. i. op die voorwaarde of verzekering, die de acht volgende verzen uitdrukken.

165. *Hem ne lette*. D. i. Zoo of MITS hem niet

let, niet verhindert. En even zoo hier beneden, vs. 274.

vs. 169. *Ten genoetẽ.* D. i. aan des Keizers Hof, tot de Pairs, waarvan hy één was.

170. *Ogier*, de Deen, mede hoog beroemd nevens Roeland, aan Karels hof en in zijne legers.

171. *Brindi.* Lees: *bringdi*, en even zoo vs. 175.

175. *Sinen ſwer.* D. i. Reynout, want *zweer* is zoo wel ſchoonzoon als ſchoonvader, en hy was dus (in verſchillenden zin) Yvoos zweer, zoo wel als deze de zijne was.

176. *Swich*, is zwijg! — *God verwate di*, is *God vervloeke u.* — *Danois* is *Deen.* — Roeland, van geweldig oploopenden aart zijnde, was door Ogiers vraag beſchaamd en ſtoof op. — Ogier was meer gewoon, Roeland half lachend te tergen. Den zelfden vloek drijft Roeland hem toe in vs. 187: *verwaten warſtu!* dat is: *wordt gy vervloekt!*

177. *Met ſinnen*, is bedaard. Hy ſprak bedaard tegen de Pairs, ſchoon driftig geworden tegen Ogier.

184. *V berouwen.* Lees: *Eñ berouwen.* — Voor *meſdaet*, lees *meſdade.*

188. *Flam.* Oud adjectif: *zacht*, *vleiend.* Hier meê is ons *flemen* verwant. Het hangt ſamen met *vlaien* (vleien) waarvan 't participium *vlaing* tot *flam* ſaamgetrokken is. Zie vs. 86, en mijne Verh. over de Geſlachten, § 85.

190. *Tulpin. Turpijn;* doch beiderlei ſpelling en uitſpraak des naams is zeer gemeen, en 't eerſte hier volſtandig aangenomen.

191. *Laat deze tale ſijn.* Zie Fragm. I, vs. 301.

192. *Twi* is *waarom.* Zie Huydec. — Voor *ſoudi*, lees

of

of verſte *ſouwi*, ſaamgetrokken uit *ſouden wi*. Vergel. I. Fragm. vs. 274.

vs. 197. *Vordē cō. onſen here.* — Lees:

Vor (d. i. voor) *den cō. onſen here* rike.

Rike is een gewoon epitheton van eer. Onze overgrootouders zeiden zoo nog veel: *Rijk God!* in hunne gebeden en uitroepingen.

198. *Van u enz.* Men zou kunnen giſſen:

Die ons van v vrouch niemare,

of iets dergelijks, als de zin vereischt; maar daar wordt nog een regel gemist. — Ik denk dat het beter dus ingevuld wierd:

Voor den cō. onſen here rike,
En men wilde harentare
Van v weten niemare —.

Doch het is en blijft eene onvolkomene giſſing.

205. *Comen*, voor *gebeuren*; nog gebruiklijk in de uitdrukking: *hoe kwam dat*, en dergelijke.

206. *Wedde* is pand. — *Rt wedde* is die van Rt. Zie vs. 215 en 373.

207. *Dies.* D. i. deswegens, *dat* enz.

211. *Gemeit* is *beroemd.* Van *meeten* voor *roemen.* Zie v. d. Schurens Theutonista op *meten.* Het eerſte Thema des woords ſchijnt *mei*, lof, loof.

215. Lees *Reinout doet* (d. i. zijn dood), en verg. 206.

216. *Ontgaan.* D. i. het leven daar afbrengen.

217 en 218. *Hane* en *wale.* Veellicht: *hader* en *te gader.* *Hader* is wrok. *Hane* zou echter hier *hone* (bedrog) kunnen zijn, en *ſonder wane* kon daarop moeten ſtaan.

 vs. 121.

vs. 221. *Ontginnen* is kwetſen. — *No*, noch (neque).

222. *Beter dan een here.* D. i. ſterker, ſtrijdbarer, ontzachlijker, dan een legermacht, om dat gy onkwetsbaar zijt. Vergel. vs. 359.

223. *Die trouwe mijn*: mijne oprechtheid.

227. *Men ſal* is hier *men ne ſal*, of *men en ſal*; d. i. *Of men zal.* — Zie boven, vs. 22 en 107.

230. *Die eelt vri.* Lees: *die eelt fijn.* Deze ſoort van epitheta, zijn door de afſchrijvers dikwijls zeer achtloos verward. Even zoo by voorb. vs. 383.

232. *An*, is *geve*, (optativè,) van *annen*, gunnen. — Dit woord, vroeg verouderd, is in een vroeger HS. verklaard geworden door *geven moet hy*, en deze verklaring is dwaaslijk door een later afſchrijver mede in den text ingelast, en dus de lezing geheel bedorven. Het herſtellen is ondoenlijk, en daar blijft dus niet overig dan voor den onverſtaanbaren zin zoo hy thands voorkoomt, met een lacune of eenig willekeurig invoegſel te lezen:

An God van hemelrike
. . . . *te ant*
Dat vichten moete Roelant enz.

236. *So ſal.* Lees of verſta *ſo ſal hi* en voor *van grooter* in het volgende vers: *Wat grote cracht.* — Dat *wige* of *wijch* gevecht is, behoeft hier wel niet aangemerkt.

239, 240. *i. elt*, verſta *die helt* en zoo ook elders, als by voorb. 279, en voor *geggu*, lees *ſeggu*, d. i. *zegge u.*

242. *Alſe* wederom voor *alſoe.* Gewone misſlag in dit HS. — *Bottoen* is knoop; zoo veel als de geringſte kleinigheid, is de meening. Dus vindt men vroeger,

Fragm.

Fragm. I, vs. 126, een *caf.* En zoo elders een *ſtro*, en dergelijke meer.

vs. 247. *Ont trouwe*; lees *in trouwe* (profecto) als vs. 366. of *on trouwe* gelijk men ook ſprak, met het Engelſche voorzetſel *on* voor *op*. Zie ook vs. 366.

249. *Nimmermeer*, lees *nimmermere* ter beandwoording van het rijm op *kere*, ſchoon het in de uitſpraak weinig verſchilde en behoort te verſchillen. Waarom men ook zulke rijmen niet zelden, en ook in dit HS, ontmoet.

254. *Wigant.* Held, ſtrijder. Van *wige* of *wijch*, ſtrijd, waarvan 't verbum *wigen*, welks participium het is.

256. *Eb'* lees *ember* van *emmer*, en verſta hier den potentialen zin: Zoo *gy dat* mocht *gezworen hebben.* Vergelijk vs. 355. Even zoo lezen wy *nemb'*, III, 171, en *nembermere* en *nemmerme*, IV, 49, en 51. Zie ook II, 377. ook *embermee* IV, 188. — *Wine* in vs. 258. is of wy, waarvan vs. 22, 107, enz.

260. *Oldi genoete.* D. i. *Alle de Pairs* van Frankrijk.

262. *Beſtaen* is aanvallen, bevechten. Zie Huydec.

264. *Ten gorge bewant.* D. i. *tot de keel benaauwd.* De zin is: Nu word ik door al uw dreigen overſtelpt.

265. *Dregen* is *dreigen*, en *verweeren* beteekent hier *zich* tegen dat alles verandwoorden. Doch *dregen* moet wellicht *deren* zijn; ſchoon het onvolkomen rijm met *verweren* juist geen bewijs van bederf in de lezing is. Zie Huydec. over dit punt. — *Inne* is *ik en.*

267. *Noy*, lees *Nay* als 279. Het is de Hertog *Naymes van Beieren*, een der Pairs, wiens wijsheid in de Romans zeer geroemd wordt, en die ook by Romes ontzet, tegen de Saracenen Karels voorhoede gebood. Veelal wordt hy nevens Tulpijn vermeld, en zijn roem

 van

van ſpringen ondanks zijnen hoogen ouderdom, by den Koning van Meſopotamie, toen Tulpijn aannam 't volle Heidelberger wijnvat in eens leeg te drinken, leest men in de Historie van *Guerin de Montglaive.*

vs. 271. *Ic hebbe.* Lees: *Ic gave*, d. i. gaf.

275. *Miede leggen*, is loon geven of aanbieden. De zin is: Ik wilde om geheel Parijs niet, of ik ware daar af. 't Eerſte *Inne* is hier eenvoudig *ik en* —; 't laatſte is: *of ik* als wy thands ſpreken. Zie, vs. 22, 107, enz.

278. *Crite.* Krijt, weet men, is het kamp of ſtrijdperk.

281. *Ne wildi.* D. i. zoo gy naar ons niet hooren wilt, of gy moet vechten. Anders: zoo gy maar volſtrekt vechten wilt. — *Endelike*, is *après-tout*, als het Fransch zegt.

293. *Geloue*, is belofte. — Dit middel om het gevecht te ſtuiten, is wel uitgevonden, doch het kon door Roelant niet aangenomen worden.

298. *Voornen* is *voeren hem*; *ſulne*, *ſullen hem.*

301. *Alſe*, alſoe.

310. *Warlike dinc.* Waarachtige dingen. Doch of er *ſijn* gelezen moet worden is twijfelachtig. Veellicht is het *is*, in overeenſtemming met *het. Dinc* is enkel- en meerv.

323. *V'ſprakene* d. i. *miszeide hem.* Bekeef of ſchold hem.

324. *Soe* is *zy*, het vrouwlijke zelfſtandig voornaamwoord.

326. *Vranclande.* Lees: *Vranckenlande*, als het vers vordert.

329. *Swagelingen.* Van *zwagen*, verbinden. Zie mijn Geſlachtlijst der Naamwoorden, op *zwager.*

333. *Me* voor *meer*, in dezen zin zeer gebruiklijk, ge-

gelijk *nog mee* ook juister dan ons tegenwoordig *nog meer* is. Men moest zeggen, *dit* en *nog mee. Nog meer* drukt eene byvoeging uit van iets, dat op zich-zelf het gene waar het toegevoegd wordt, overtreft; 't geen niet de in meening der *phrasis* is. *Nog met* is *nog daartoe.*

vs. 334. Lees: *nidelike.* D. i. verstoord, grimmig.

358. *Ninet ne.* Lees: *Nine*, d. i. *niet en*, of *niet ne*, en vergel. vs. 221.

359. *Bedi.* D. i. want. *Beste* is hier weder de strijdbaarste. Vergelijk vs. 222.

360. *Ie*, ooit; gelijk *nie*, nooit. *Je*, zegt het Hoogd.

361. *Gheboet*, d. i. verlost heeft. Even zoo III, vs. 47 en 79.

366. *En trouwē.* Lees: *In trouwen.* Vergelijk vs. 247.

367. *Danne*, d. i. *dat en.*

369. *Claradys.* Haar naam is *Claricia.* Zie I, 159. De afschrijver schijnt den naam dus verlengd te hebben om het vers zijn klank te geven; doch zeker heeft de schrijver-zelf geschreven:

Oec weende die *vrouwe Clarijs.*

372. *Mal' die here*, is zekerlijk Malagys, die als Reynouts Oom en byzondere vriend, hem dikwijls te hulp kwam.

373. *Te Rt. wiue.* D. i. tot Reinouts gemalinne. Echter moet men hier niet *Reinouts* maar *Reinout* lezen, en even zoo vs. 206 en 215: want de eigen namen en die van waardigheden namen van ouds in het Fransch geen teeken van genitivus aan; waarvan de benamingen van *Fête-Dieu*, *les fils Aimon*, *Bois-le-duc*, *Ville-Roi*, en zoo voorts, gelijk men ook nog *le Code Justinien*, *le Code Napoleon*,

 zegt

zegt, enz. De onzen volgden dit na, en van daar, dat men eeuwen lang *vader* en *broeder* in den Tweeden Naamval ſchreef, als Huydecoper zeer wel opmerkte; en dat het by ons altijd heette: *de weduwe Hendrik Blaauw*, *dochter Ari van Gijzen*, enz.

377. *Emberware* (in één woord te lezen) is ergens. *Nergens ooit* zal Reinout (zegt hy) eer winnen, zoo hy zijn gegeven woord hierin niet kwijt. Vergelijk vs. 256.

380 en 381. De verwarring ſchijnt hier wel verſchuldigd aan twee verſchillende lezingen van één zelfde vers, ontſtaan uit het doen doorloopen van den zin achter *quite*, waar hy ſluit. *Loge hi hem* begint een nieuwen zin, ter bevestiging van het vorige.

383. *fier*. Lees: *vri*. Vergelijk vs. 230, waar *vri* voor *fijn* ſtaat. Het HS. heeft *ſparac* voor *ſprac*.

386. *Ghereden hem*, is maken zich gereed.

394. *Recken* is *helden*. Zie b. v. het Nibelungen lied.

395. *Op die heide*. Liefst las ik: *Ten wige* of *Ten campe op die heide*; gelijk het vers eischt.

396. De conſtructie is: *Want elk van de wiganden had* (den) ander te voren wel by de hand verzekerd (zekerheid met handſlag en Ridderwoord gegeven).

399. *Warde* is beſtemde plaats ter *afwachting* van zijn tegenſtander.

400. *Leden* is door gegaan. — De Legende gewaagt mijns wetens van dit gevecht met Roeland niet.

FRAG-

DERDE FRAGMENT.

[Bladz. 5. Kol. A.] Des adden die heidine groeten tare̅.
Hi slouch menege̅ heelt stout;
So dede sijn neue Rt;
Hi wrochter onder groete moert;
Si .ij. slouger vele doet.
Aldus vachte̅ die heide coene
Van smorgens tote op die noene.
Des adde Rt. ere groet.
.ij. soudane slouch hi d' doet
In den stare̅ vinde̅ dage;
Bedi si daden groete clage/
Die turken entie sarr'/
Bede oppenbare en̄ stillekine.
Mettien begonste̅ die paiene
Vtermaten sere te vliene.
Die kerstine en viste̅ wat doe̅
Dan vaste volge̅ diere vloen.]
Si lieten d' dat siere vrochten
En̄ vele die de̅ wijch vercochten.
Die sarr' die vlou vaere̅
Mal' volgede na met sporen
En veld' vele en̄ gnoch/
Die .Rt. met sine̅ staue slouch.

Die

Vs. 4. *Groete moert.* Lees: *Grote noot.*
Vs. 12. *Sarr'.* Dat is, *sarrasine.*

Die kerstine volgede̅ achter
De sarr' / so̅d' iachter.

Dus sagedise / dat si v'name̅
Dat si te nasareet qua̅m.
V' vloen die sarr' in /
En pe̅ste o̅ hare gewin /
Dat segic v al sod' wae̅.
Doe moeste̅ die kerstine slaen
Vor nazeret hare getelt /
E̅n legierde̅ op dat velt /
E̅n bleue v' vind' nachte /
E̅n dade̅ groete scilt wachte.
V' ne dorste̅ si blive̅ niet;
Wat so he̅ v'na gesciet /
Te Ihrl'n sulle̅ si tide̅ /
Sond' enich lang' bide̅ /
Bind' nacht al stillekine;
E̅n liete̅ v' die kerstine /
Onthier datsi v'name̅
Dat si te Ihrl'n quamen.
Doe slote̅ si die porte vaste
Iege̅ die keerstine gaste /
Ende slonge̅ alle die kerstine doet /
(Bide̅ h'e die mi geboet /)
Die si vinde̅ selue̅ stode̅ / darynne vu̅de
Binne̅ den selue̅ stonde̅

W'

Vs. 33. *Legierdē* Lees: *Logierden.*
Vs. 36 en 43. *Ihrl'n*, Lees: *Jherusalem.*

W' sa sire toe quamē.
[Kol. B.] Als onse liede dat v'namē/
Datsi geruent addē die port/
Als gi wel hebt gehort/
K'dē si weder tak's in/
Ende gingen delen h' gewin.

Vindien quam hē niemare/
Dat ihrl'm v'loren ware/
Ende kerstine (semmin leuē)
Die binnē warē bleuen
Olle waren (si) doet geslegē.
Doe droefde d' menic degē.
Als die kerstine dat v'namē/
Deden si h'e volc te samen/
Ēn sachtē vaer vele houde
Anden stouē graue R̄/
Ēn an maige h'e.
Doe swoerē die kerstine sere:
Wi sullē alle v'liesē dieuē/
Of si sullē ons wed' geuē
Die stat/ ēn oec dat selue graf
D' god onse h'e binnen lach.
Dit swoeren alle gemēlike
Die kerstine/ arme ende rike/
Datsi/ sonder enich sparē/
Te ihrl'm soudē varen/
Ēn conckererē dat heileg lant/
Ende doen uter torke ant/
Of algader bliuen doet

Bl-

Biden h'e die mi geboet.
Twi sullen si boden benden
Ende int lant van surien sendē/
Te tiple/ eñ te anthiochie me*de*/
Telk' stat van Kerstinede/
Die daer ou' ze waren/
Te seggene hoe si adde gevarē.
Dus boden si te ant
H'w't ou' al dat lant/
Te ihri'm sullē si varē.
Sond' enich lang' sparē/
O te winne dat heilege lant/
Eñ doen uter heidine ant.
Des voerē die kerstine vroe.
Dat gevallē was al soe.
Doe geboden si hare h'evart/
Te varene te ihri'm w't.
Dꝰ gereden hē alteliike
Bede arme eñ rike/
Eñ dadē hē op die vart/
Eñ voerē te ant w'w't.

Dus sijn si vā ak's v'heue/
[Kol.C.] Eñ hebben/ semmin leuen/
Ihr'm *be*geuen te ant
Met menegē stoutē wigant/
Des macht ons die storie wijs/
Dar was Kt. eñ mal'.
Eer die van surien mochtē comē/
Adden si grote scade genomē/

Want

Want die turke addē groete were
Van binne op dat kerstine h'e/
So dat der kerstine so vele
Blieuen doet te dien spele/
En vele meer addē gedaen
(Dat segic v al sōd' waen)
Des maket ons ons die storie wijs/
Ne ware Rt en̄ mal'.
Si dade d' so groete were
Dat si dat heidine h'e
Achter dadē en̄ dreuē;
So menegē namē si dat leuē
Vandē heidine/ dat ic ne can
Die wareit geseggē enich man.
Dꝰ . . . gensise binnē
Met groeter pinē en̄ ōminen;
En̄ als die turkē in die stat
Warē/ vorw' segic v dat/
Sloete si hare porte met crachte.
Rt. bleef leggēde op die grachte/
En̄ mal' die stoute h'e
Te wachtene op d' iemene mere
Ote ihl'm com soude.
D' na quam alst god woude
Grot sorcors ut surie/
Van triple/ van ermenie/
En̄ van anchisosice/ des sijt vroet/
Xxx^{m}. helde goet.
Si vrochten māgē en̄ penieren
Slingren/ tribuken vā mānierē/

Cal-

Calpē/ sogē/ ēn cattē;
Dat dede den turkē sere mattē/
Bedi si rechtē hare gew'kē
Jegē dē mur te w'pene sterkē.
Van babilonien die soudaē/
Hi dede rechtē volc saen/
.ij. mangnele ēn .i. pendꝛiere/
Te w'pene/ segē de hare sciere.
D⁹ gerede si hem ī bedē siden/
Malliic iegen andꝛē side/
Als te stridene gemenlike.
Si warpē swart gemenlike
Menegē ou'groetē steen/
[Kol.D.] Dat nes logene geen.
Oec scoten si sere udew't/
(Dat segic u bi mire vart)
Menich quareel/ groet ēn scarp.
Die .i. scoet/ dander warp;
Dat assaut was h'de groet;
Daer bleef menich kerstiin doet/
Die voꝛ die stat te dien tide
Jegen die turke quam te*n* stride.

Int selue assaut was mal'/
Ēn Rt. die grave wijs;
Hem seluen suilē si berechtē/
Ēn oec voꝛ al dander vechtē.
In dat voꝛvechten godweet/
Dat w't mal' sijnt leet/
Ēn Rt/ w'like*r* dinc;

Want

Want mal' .i. wonde ontfinc/
(Biden goedē gͬ daneele)
Dar met .i. scarpen quarele
So dat mal' (want ict las)
Nemb'mee sijnt *en* genas.
Hi was gescotē op sijn borstbeen/
Dat hem ten scoudrē dorsceē;
So dat mal' met allē
Vādē orse moeste vallē
Op die erde te dier stede.
Te gode dedi sine gebede
Eñ bat genade omoedelike
Gode dē h'e van hemelrikē/
Dat hi sine ziele moeste bewarē
Eñ voerē metter ingel scarē.
Dat quareel was scarp eñ groet/
Daer mēdē ridd' mede scoet/
So dat mal' de wigāt
Stervē moeste al te ant.
Doe clagede mal' die h'e
Die sonden uter matē sere
Die hi an k'le adde gedaē.
Oemoedelike bat hi sae
Onsē h'e te dien stōdē/
Dat hi hē v'gauē sine sōdē/
Ende oec alle dandre met.
Doe wende .Kt. bi mire wet
Dor sinē oem. doe spc hi saen:
.Kt. laet v wenē staen;
Eñ dit gode tallē stondē/

Dat hi mi v'geue mine sōdē/
Daer ic mede vēn gebōdē sere.
Doe veual hine onsē here/
Ēn hietene grortē al sine vriēde

AANTEEKENINGEN.

Dit Derde Fragment betreft de heldendaden van Reynout in Palestina. — Na nevens zijne broederen den zoen met den Keizer getroffen te hebben, ontdeed hy zich van alle wareldfche zaken, vestigde zijn zoon Emmerich in zijne goederen, en verliet vrouw en kroost, om als Kluizenaar in een woefteny te gaan leven. Doch een Engel deed hem naar 't Heilige Land trekken om dit te helpen winnen, waar hy dan ook onbekend, in gemeene kleeding, en ongewapend heen trok, en blootelijk met een knots in de hand wonderen van dapperheid bedreef. Want der wareld wars geworden, had hy gelofte gedaan van nooit weder een paard te beftijgen of zwaard of ander wapen te voeren; het geen hem een Geeftelijke verklaarde dat echter geen houten knots inlloot. Deze knots beftond in een pruimboom dien hy ontwortelde, en waar meê hy onder anderen drie Sultans doodfloeg, en Jeruzalem hielp veroveren. — Dit brok begint wederom afgebroken in 't midden van eenen volzin, doch onderftelt de Christenen reeds in het bezit van Akkers (d. i. Acra, of Ptolomaïs), 't geen Reynout reeds had helpen veroveren.

vs. 1. *Groote toren. Toren* of *toorne* is by onze Ouden verdriet, droefheid. En die was hier by dit volk,

ter

ter zake van de groote voordeelen, bereids door de Kruisvaarders op hen behaald.

vs. 2. *Hi.* Dees krijgsman, wiens neef Reynout gezegd wordt, is zijn oom Malagijs (zie in dit Fragment vs. 124), die hem, mede uit kracht eener byzondere openbaring, naar Paleſtina volgde, daar vond, en getrouw bybleef tot hy hem, met een kwareel doorſchoten wordende, ontviel. Vs. 21 wordt hy genoemd.

10. *Storē.* Lees: *ſtorm.* — *Binden dagen* is in of in den omvang van die dagen. Dus vs. 34. *Bind' nachte.* En even zoo vs. 56 en elders *bindien* voor *op* of *in dien tijd* (*toen*). — *Bedi* is *daar-* of *waar-om.*

14. *Payiene* 't Fransch *paiens*, heidenen. Men weet dat de onkunde van die tijden de Mahometanen voor Heidenſche afgodendienaars deed houden. Allerlei fabeltjens van hun beeldendienst (men weet echter dat geen volk meer afſchrik van al 't gene daar naar zweemt, voeden kan) ſieren de oude Romans op.

16. *En visten wat doen.* Dat is: *En wisten* (wisten niet) *wat te doen.* — Van *vast* zie Fragm. II, vs. 44. — *Diere vloen* is *die er vloden.* — Voor *voeren* lees *voren*, vooruit; voor *genoch*, *genouch.*

23. *Die.* Lees: *Eñ;* ten zij de meening mocht zijn dat Reynout hen die Malagijs met het zwaard geveld nad, met zijn knots afmaakte, 't geen in de veldſlagen van dien tijd het werk der gemeenen was; met wien hy ook inderdaad te voet ſtreedt.

26. *Jagediſe.* D. i. *jaagde hy ze.* *Dat*, is *tot dat.*

29. *Om hare gewin.* Om hun ſchade in te halen.

32. *Getelt.* Hunne tenten. Collectivè. — *Legierde*

 dien-

diende of *legerde* of *logierde* te zijn. Beide goed in den tijd als dit gefchreven is.

vs. 36. *Ne dorften fi.* Naamlijk, de Saracenen.

42. *Onthier*, d. i. tot dat. Zie Huydec. — *Si* is in deze regel *de Saracenen*; in de volgende, *de Christenen.*

38. *Te* is *naar* Jeruzalem.

47. *Biden here die mi geboet.* Zie II, 361.

48, 49. Lees:

Die fi toen *daar inne vonden*
Binnen den felven ftonden
Waer fo fire toe qaamen.

D. i. zy floegen ze dood dadelijk als zy daar kwamen. *Waer fo* is een pleonafmus, even als *wanneer fo*, en dergelijke, nog lang in 't gemeen gefprek bewaard gebleven. *Sire* is, *zy daar*; *toekomen* is *aankomen.*

52. *Geruent.* D. i. *geruimd*, dat zy de ftad geruimd (verlaten) hadden.

54. *Takers.* D. i. *te Akers* (Ptolemaïs), waar zy de buit, die zy gemaakt hadden, verdeelden.

56. *Hen.* Dit ftaat op *onze lieden*, van vs. 51.

61. *Droefde. Bedroefde zich*, zeggen wy thands. Doch *droefde*, als verbum neutrum, is oud en goed.

64. *Sochten voer vele houde.* Zochten veel troost, als men thands zeggen zou, voor hulp. Men zei oudtijds *foeken voor iets*; nu, *iets* of *naar iets zoeken.*

70, 71. *Graf*, *lach.* Oud rijm, het geen, even als ons onverfchillig gebruik van *graft* en *gracht*, lucht en *luft*, en dergelijke, de oude mollige uitfpraak van de *f* betoont, die onze taal kenteekent, terwijl men ze nu in tegendeel met een Hoogduitfche fcherpte uitbrengt,

die

die een rechtſchapen Hollandsch oor pijnigt. En hoe kan men zoo dwaas zijn, daar immers onze verba toonen dat wy geen harde *f* kennen? Vergelijk mijne Verhand. over de Geſlachten, Aanteek. *nnn.*

vs. 74. *Sparen* is uitſtellen. Zie hier voor.

76. *Conchereren.* Het Franſche *conquerir.* De misſlag van *heigeleg* voor *heilige* wijst zich-zelven.

77. *Ende doen* enz. Uit de macht der Turken rukken. Even zoo vs. 90, *deen uit der heidenen ant.* En op gelijke wijze beneden, vs. 118. *Doen* was by onze Ouden een zeer algemeen hulpwoord ter uitdrukking van wat daad of bedrijf ook. Zie ook IV, vs. 63. *hem in pine doen*, voor *zich pijnigen.*

80. *Twi* is waarom. Zie boven II. vs. 192. Wy zouden hier de omgekeerde conſtructie als conſequens gebruiken, en zeggen *zy zullen*, voor *ſullen ſi* als hier. — *Venden* is *vinden*, hier te nemen in den zin van kiezen, uitzoeken.

vs. 82. *Tiple.* Lees: *triple* (d. i. Tripoli) en *Antiochie;* en voor *me*, lees *mede.*

84. *Over ze. Ze* is *zee.* Dus *we* voor *wee* in Fragm. II, vs. 68. De benaming van *Over-zee* was in de dagen der kruisvaarders en nog in de dertiende eeuw, de meestgebruiklijke voor *Paleſtina*, en in dezen zin ſchreef Maerlant ook *van den lande van over zee.*

86. *Dus boden.* Lees: *dus ontboden ſi.*

87. *Herwaert ouer.* Dat is van de uiterſte grenzen tot hiertoe, waar men onderſteld wordt te ſpreken; en dus werd het onder de laatſten onzer Vorſten in den kanſelaryſtijl gebruikt. — Doch hier is de beteekenis:

zy, *ontboden herwaart henen dat* lant (naaml. al wat daar strijdbaar in was) *overal*.

Voor 't overige ziet men licht uit de tautologie van dit gedeelte, dat het geweldig bedorven geworden moet zijn.

vs. 92. *Des voeren die kerstine vroe*. D. i. Deswegens trokken zy (van overal te samen). *Vroe* is *vro*, blijmoedig.

100. *Verheuen*. Voor *opgeheven*. Zy *zijn opgeheven*, voor hieven zich (of hunne legering) voor Akers op. *Opheffen* is hier als verbum neutrum gebruikt.

102. *Begeven* is *omgeven*, omringd, omlegerd; *belegerd* als wy thands zeggen; 't geen er ook boven geschreven is. Niet *verlaten*, als 't woord nu te kennen geeft.

104. *Des macht*. Zichtbare schrijffeil voor *maekt*. Doch even zoo in Fragm. IV, vs. 32, *gemacht* voor *gemaekt*. Wellicht aan een Hoogerlandschen afschrijver te wijten.

105. *Mal'*. *Malagijs*, van wien hiervoor Fragm. II, vs. 372, enz.

107. *Op*. Dat is, *tegen* het Christenenheir.

107. *Schade genomen*. Deze wijze van uitdrukken, welke aan het Latijn herinnert, plach by de Ouden gewoon te zijn.

111. *Te dien spele*. Dit is eigenlijk: *in die kans*. *Spel* is *kans*. Hier van *vten spele gaan*, wanneer er geen winnen op zit.

112. *Addē gedaen*. D. i. dood gebleven zouden zijn. Misschien moet men lezen, *addent* d. i. *hadden het*.

114. *Die storie*. Verbastering uit *distorie* ontstaan, wanneer men dus schreef voor *de historie*. Even zoo vs. 104.

vs. 116. *Si daden.* Namelijk de Christenen.

118. *Achter daden.* Deden wijken, te rug floegen. Zie 77.

122. *Dus ... fefe.* Lees: *dus joegenfefe* (d. i. dus joegen zy hen) binnen de ftad.

129. *Te wachtene op.* Lees: *te wachtene*, of —

130. Kwalijk ftaat hier in 't HS *mere*, 't geen uit de vorige regel door achteloosheid herhaald is.

132. *Sorcors.* Lees: *foccors. Triple* is *Tripoli*, *Ermenie*, *Armenie;* en voor *Anchifofice*, leze men *Antiochië.*

136. *Mangen*, mangones in 't Latijn van dien tijd. Voor *penieren*, lees *pierrieren*, dat is, met een Fransch woord, fteenwerpers, waarvoor men veelal *pedrieren* zei, als acht regels lager. *Tribuken*, is 't Franfche *tribuche*, 't geen uit ons Nederduitsch *trekbus* is. *Van manieren*, is in foorten. *Talpen*, mogen blinden zijn, zoo het geen fchrijffout voor *falgen is*, 't geen uit het oude *phalaricae* verbasterd is en brandpijlen beteekent. Voor *fogen* denk ik dat men (*even*-) *hoogen*, ter beklimming moet lezen. *Katten* zijn desgelijks ftormtuigen.

142. *Van babylonien die foudaen, hi*, enz. Eene conftructie, by onze Ouden niet vreemd, en in mijn tijd by 't gemeen nog overig in de gefprekken. Even zoo zei men: *de fchrift die zegt*, voor *de fchrift zegt.* Even zoo IV. Fr. vs. 129.

144. *Mangnelen*, 't zelfde als *mangelen* of *mangen*, beuktuigen. Zie mijne aanteekeningen op den Muis- en Kikvorschftrijd. Van *pedriere*, zie boven.

147. *Mallijk.* Elk. Het woord is eigenlijk *manlijk* (*viritim*). Vergelijk IV, 52. Die *Soudaan* of *Sultan van Babilonien* verdedigde de ftad tegen de Christenen.

vs. 150. *Inwart.* Verfta: Naar binnen, in de ftad.

152. *Udewart* is uit de ftad naar buiten.

153. *Vart.* Lees: *wart*, d. i. borgtocht, *guarand.* Het is 't zelfde woord als *waarde* in *voorwaarde.* Vergelijk Fragm. II, 161.

155. *Warp.* Praeteritum van *werpen*, waarvoor wy nu *worp* zeggen. Ons *wierp* is van *worpen* of *warpen*, uit een andere *dialekt*; en zoo is 't ook met *ftorf*, *dorf*, en *zworf*, oudtijds *ftarf*, *darf*, en *zwarf*, en ook *ftierf*, *dierf*, en *zwierf.* Ook ons *wierd* is eigenlijk het praeteritum van *worden* of *warden*, en niet *werd.*

156 en 170. *Asfaut.* Storm. Deze Franfche woorden waren ten aanzien van krijgszaken federt de Kruistochten aangenomen.

165. *Sijnt.* Ons *fint*; waarvan zie ons III Deel der Taal- en Dichtk. Verfch., bl. 58.

166. *Waerlike dinc.* Lees: *waarliker dinc*, d. i. in der daad. 't Is een genitivus abfolutus. Even zoo Fragm. IV, 115.

173. *Doorfcheen.* D. i. door- of uitftak. *Dat* is hier, *dat het.*

174. *Met alle.* D. i. Gantfchelijk. Wy hebben de uitdrukking nog over in 't ontkennende *niet met al.*

178. *Omoedelike* is *oodmoedelijk* gelijk wy thands zeggen; 't is van *ode*, zacht, lenig, buigzaam, 't geen even zoo tot *ó* als tot *oot* faamgetrokken werd. Weinig later is het *oemoedelijke* gefchreven. Nu fpelt men *ootmoed*; kwalijk.

193. *Doe wende.* Verfta *weende.* — *Dor* is *om.* 't Beteekent *ter zake* of *ter liefde van* zijnen Oom.

VIER-

VIERDE FRAGMENT.

Hi adš ī sine h'te torē
Dat hi sloꝛv'gē adde v'lorē.
Doe wꝛanc sine āde Rt. die h'e/
Eñ messiet hē h'de sere.
Mettien eš aij. toe gestaen/
Sine ogē liet hi ōme gaen/
Eñ sach sinē lieuē vader
Sine ande bꝛingē alle gad';
Doe w't ontstekē die wigant
Eñ met torene begꝛepē te ant
Van onnerē eñ vā scandē.
Dat sw't hief hi met bedē andē
D' hi voꝛ geleranne stoet
Coꝛnech eñ *in* euel moet/
Eñ slouch of dē heelt *on*milde
Den slink'en arem mettē scilde
Doe sp'c .aij. met genint:
Wiltu noch lien/ putᵉ kijnt?
Doe antw'de galeran:
Nenic h'e/ vi ǵ' ian.
Mettie heefti sw't v'heuē
En na .aij. geslegē
Eñ slopch af dē ianch'e
.Vii. mallen eñ mere/
Eñ slouch dē iach'e goet
.I. wonde ī sinē voet.

Doe sp'nc .aӱ̄. acht' w't
Met astē hief hi sijn scerpe sw't/
Eñ slouch geleranne doe
Rechte totē scoudꝛe toe/
Dat hi doet viel voꝛ sine voetē/
Eñ heeft hē gemacht voetē.
Doe spc krl' met genint:
Gebenedijt si sulc kint
Die dus gedane slage slet.
Doe viel Rt. wel gereet
Op die erde/ eñ dancte sere
Vand' ere/ onsē h e/
Di hi hē nu adde gedaē
Ĩ den camp al sod' wae.
Doe dede k'l die wigāt
Galeranne angē te ant;
Eñ die v'radꝛē dedi nu
Olle vā sinē rade segic v/
So dat vā hare geslachte
No bi dage no bi nachte
H'e ne geen gew'like
Te rade ginc in vꝛank'
Nemb'meer warliker dinc
Met ne genē cō;
[Kol.B.] No nemb'me ne soude hier na.
Dat willic dat mallic v'sta.
Dꝰ sal aӱ̄. in eerē
Tote parijs wed' kerē.
K'l betrede sinē leen/
Eñ gaf hē voꝛge eñ steē.

Al-

Aldus so bleef die ionchere
Mette cō. vorw't mere.

Nu willic v maken cont
Wat Kt. dede ī corter stont.
Hi warp op sijn scarlakē/
Sciere leder dedi maken/
Ēn sal hē doen ī groeter pine/
Ēn ginc wech al stillekine.
Des selfs nachs ginc hi danē
Bid' sterrē ēn bid' manē/
W're wouch ī vremde lant
D't hē was wel ombecant.
Doe diende d' die heelt fier
Kt. gelijc .i. bouier
D' wan hi broet die g'ne stout
An wege te makene drouch hi out
Sodedi mortele ēn stene
Ēn diede dē liedē al gemene.
Dus wan hi / des hi leuede d'
Dat hē sur w't ēn /w'.
Want hi wilde d' gene noet
El niet eten dā gerstijn broet/
Ēn dranc d' fonteine die hi vant
I. dat ōbecende lant.
Aldꝰ lede Kt. die wise
Sin lijf vor gode van paradise.
Dit h'te Kt. alse lange
Dat het quam te iare gange.
Doe horde Kt. die niemare

Dat

Dat .i. k'ke begōne w're
Tote colne op die rijn stat/
Ou'w' segic v dat/
Ē dat mē daer ontbode te warē
Tem'mauē en mesnarē/
Ē alle die gelt wildē winnē/
Dat si te colene quamē binnē.

Reinout gerede sine vart
Ē macte te colne w't.
Ē alsi bld' stat quā/
Vragedi ō dē mestē mā
Die die k'ke makē dede/
Die pinerș loedē ter stede
D' sinē saē addē bodē.
Doe vragdē ī cortē stōdē
[Kol.C.] Rt. die stoute ende milde/
Of hi .i. cnape hurē wilde.
Die mest' w't blide al te ant
Dat hi al sulkē cnape vāt:
Want hi maerkte sine lede
Ē sine groete manlichede.
Bi dochte starc ēn groet/
Bidē h'e die mi geboet/
Ē dochtē dathi *soude* magē
Wel groete pine dogē.
Doe began die mest' houde
Te vragene die heelt Rt.
Wat hi elx dages hebbē woude.
Doe sp'c die graue vā merewout.

H'e/ ic wille w'liker dinc
Elx dages .i. penninc.
Doe sp'c die man tē heelt geer:
Ic wane gi sult v'dienē meer;
Wildi sijn dapper en̄ snel
En̄ v bed'ue doen wel/
Ic sal v .iiij. d'. geuē
Elx dages/ sē mijn leuē.
St. antw'de: wats gesciet/
H'e in̄e wille so vele niet.
Doe waende die mest' oppēbare
Dat hi utē sijnne ware.
En̄ sp'c/ ic salne v g'ne geuē.
I. penninc/ sē min leuē/
Dien willic nem̄/ wete god/
En̄ niet mer/ sōd' spot.
So comt dan w'kē morgē vroe.
H'e/ seiti/ *so* ic doe./
Doe sp'c die mest' *totem:* vrient/
Nv doet dat gine v'dient./
Hi antw'de ic sal h'e.
Doe ginc St. pinē sere/
Bidē h'e vā nazarene;
Hi drouch sulke steen allene/
Die si .v. wats gesciet
Ne constē gedragē niet.

Dus diende d' die rike mā/
Dat hi m' .i. d'. ne wan
Elex dages .i. alf iar;

Dat

Dat segic v al ou'w'.
Zere pinde die grave rene/
En̄ brochte werx meer stene/
Dat segic sond' spare̅/
Dan enege ma̅ die d' ware̅.
Nochtan name̅ si me' dan hi
Te lone/ des getrouwet mi.
[Kol.D.] Als sine gheselle̅ ginge̅ eten/
So willdi sijs niet v'gete̅/
Hine ginc drage̅ groete stene.
Dit h'di lange wile allene.
Als sine geselle̅ ginge̅ slape̅/
Ginc hii vaste mortel make̅/
Des adde̅ sine geselle̅ nit.
Elx dages ad hi tere tijt
.J. gerstijn broet en̄ niet el/
Vorre dranc hi/ dat wet wel.
Alle nachte lach hi d'
Op die stene groet en̄ swaer.
Aldusdaen leve̅ ledde hi
Altene̅/ des gelovet mi/
Na dien dat ict gescreve̅ sach.
Er iem v'kede de̅ dach
Was hi emb' opstaen/
En̄ adde w'lijx me gedae̅
Dan d' enich vrachte
No bi dage no bi nachte/
Des was die mest' h'de vroe
Dat hi hem come̅ was alsoe.
Doe vragdi hem openbare

Hoe

Hoe hi hiet en̄ wi hi ware/
Des ne wilde Kt. niet
Seggē/ wat so hē gesciet.
Doe micten si ō .i. name
Die hem soude sijn bequame/
Doe sp̄c die mest' bi st ian:
Hetwine senters man.

Aldus bleef Kt. den name.
Waest hem lief of bequame/
Soe moeste bliue al sijn leuē
Dat hem god adde gegeuē.
Die piners addē grote torē
Dat hē Kt. so dede te voren/
Dat hi dat werc allene dede.
Die mesters volgē emō' mede.
Die mesters scoldē harē cnapē.
Dus lesdē si met ongemake.
Die cnapen slougē .i. raet/
Die hē was d en̄ quaet/
Hoe dat sine souden ontliuē/
En̄ seluē ī eere bliuē.
Doe sp'c vādē cnapē .i.
Wi sullē hebbē .i. steen
Bouē ande hogē mure/
Dat sal hē w'den alte sure.
Alsi comt met sinē laste
Op sinē als so sal hi vallē/

AANTEEKENINGEN.

Na de verovering van Jeruzalem waaraan Reynout zeer veel toegebracht had, keerde hy ter zee weder naar Frankrijk, en te Marfeille aangekomen, trok hy dadelijk naar het Hof des Keizers. Karel ontfing hem met blijdfchap, en kleedde hem prachtig. Doch juist kwam hy daaraan, terwijl zijn zoon Emmerich (als hy gewoonlijk genoemd wordt, hier *Aimerich*,) gereed ftond een kamp te vechten ter verdediging zijner eer tegen eene valfche befchuldiging. Het is dit kampgevecht, waarin dit Vierde brok met een afgebrokenen volzin invalt. De befchuldiger is Galeran.

vs. 1. *Hi* is Aimerich, in vs. 5. door *aӯ* aangeduid, en nu in 't gevecht *in toren*, d. i. bedroefd, om 't laten vallen van 't zwaard.

2. *Florberge:* boven, Fragm. II, 93, *floberge.* Eigenlijk *flamberge.* 't Was het zwaard, 't geen zijn vader hem voor zijn vertrek naar de Hermitaadje, nevens andere wapenen overgegeven had, by 't welk hy hem ook tot zijn opvolger ftelde en tevens Ridder floeg. *Aimerich* liet het zich in de hitte van het gevecht uit de hand glippen, waarover Reynout zijn handen wrong, en

4. *Hem mefliet harde fere.* D. i. zich zeer *ongelaten* toonde, gelijk men nog wel zegt; eigenlijk *een droevig*, een *wan-gelaat* toonde. Maar het was dit wanhopig gelaat des vaders, 't geen hem in die verlegenheid opwekte; en het zwaard ijlings van den grond deed rapen.

5. *Toe geftaen.* Toegefprongen.

vs. 8. *Vringen.* Voor *wringen*, waarvan *wranc* vs. 3. het praeteritum is.

10. *Met torene begrepen.* Van droefheid *bevangen*, als men thands zegt.

13. *Geleranne.* De naam is *Galeran.* 't Woord ſtaat hier in den vierden Naamval.

14. *Milde* is een epitheton van edelmoed. Lees *onmilde.*

16. *Arem*, als elders *ſtorem.* Vondel zei dus *zellef* en *ellek.*

17. *Genint. Genente* of *genende*, is ſtoutheid. Zie Huydecoper. 't Is ook *ernst*, *drift*, en zoo is 't hier onder, regel 33.

18. *Lien.* D. i. bekennen, belijden. Naamlijk: dat gy valsch beſchuldigd hebt.

24. *Mailen.* Lees *malien.*

30. Naamlijk: kloofde hem het hoofd door een ſlag die tot de ſchouderen toe doorging.

32. *Boete*, betering. Zie mijne Geſlachtl. der Naamw.

35. *Dus gedane.* 't Oude en echte voor ons tegenwoordig *dusdanige*; eene afkorting in compoſitione, gelijk *aldus daen* vs. 163. *Slet* is *ſlaat*, en moet *ſleet* gelezen worden. Ons HS. verdubbelt de vokalen vrij zelden; en zelfs de konzonanten ſchaars.

43. *Die verradren.* T. w. die, welke bevorens reeds de oorzaak van al de onmin tusſchen Karel en de Heemskinderen geweest waren, en nu even zoo Aimerich by den Keizer verdacht trachtten te maken.

47. *Hare.* Lees *harer ne geen*; *geen hunner.* — *Gewaerlike*, is waarlijk.

vs. 52. *Mallic.* Lees: *elk* of *allic.* Van *mallic* zie hier voor, III. Fragm. vs. 147.

55. *Betreden.* Lees: *beterden*, verbeterde, (d. i. vergrootede) hem zijn Leen. — *Borgen* eñ *ſteen*, is Burchten en Steden.

58. *Vorwaert.* D. i. verder, vervolgens.

61. *Op*, lees *af.*

62. *Schier* is arm, behoeftig. Eene arme lederen kiel deed hy aan.

63. *Pine* is hier eigenlijk *penitentie*, boete.

65. *Des ſelfs nachts.* Oud. Thands zouden wy zeggen. *Deszelven nachts. Danē* is *van daar.*

67. *W're wouch.* Lees: *verre wech.* Doch dit *wech* werd ook *woch* geſchreven, en de uitſpraak trok naar *wouch.* Men ziet hier weêr de vermenging van de *v* en de *w*, in dit HS veelvuldig.

70. *Bouier.* D. i. *Metſelaar*, bouwer, werkman tot metſelen, timmeren, ſtraat maken, graven, enz.

72. *Out.* D. i. *hout*, even als *ant*, *hant*, en *ande*, *handen.*

75. *Des hi leuede.* D. i. waarvan hy leefde.

73 en 76. In beide deze regels ſtaat een E vooraan, doch die (als verſchrijving) met een ſtip geteekend is. — In vs. 76 ſtaat *w'* in in plaats van *ſwaer. Sur* is *zuur.*

78. *El.* Anders. Zie ons III Deel der Verſcheidenh. — *Gerſtijnbrood.* De meer Hooglandſche Legende zegt *roggenbrood.* — *Fonteine* is ſimpliciter *water.*

82. *Sijn lijf.* Verſta: dus leidde hy zijn *leven. Sic vitam ducebat. Lijf* is *leven.*

vs. 83. *Harte*, d. i. *hardde* hy, verduurde hy, hield hy uit. Even zoo vs. 154. — *Alſe lange*, is *alzoo lang*, als boven.

84. Lees in één woord: *jaregange.*

90. Timmerlieden en metſelaars. Voor *meſnaren* het geen meer zoo voorkoomt, zei men anders en beter *metſenaren.*

Mactē te colnew't. D. i. *Maakte zich* naar Keulen, ging derwaart.

95. *Meſtē man.* Lees: *meſter*, d. i. *meeſterman*, bouwmeeſter, opzichter over 't werk. *Meeſterknecht* zeggen wy. De Legende noemt hem den *Meyſter int regieren der werckluyden.* — De Bouwheer-zelf was Biſſchop Agilolf van Keulen.

98. Voor *Pinners*, als hier ſtaat, lees: *pijners*, d. i. arbeiders. Zie van dit woord de Aanteek. op het III. Deel van Maerlants Sp. Hiſt. Zie ook vs. 110.

99. Lees: *loēde* d. i. *loonde.* Voor, in loon nam, huurde. — Voor *ſine* lees *hine*, d. i. *hy hem.* Naamlijk Reynout den Meeſterman.

100. *Vragdē* is *vraagde hem.* Maar lees *vragdine.*

105. *Maecte*, lees: *maercte*, merkte op. *Manlichede* is ſterkte.

107. *Bi dochtē.* Lees: *Hi dochten*, hy dacht hem.

108. *Bi den here die mi geboot.* Het affirmatif, waarvan boven.

109. Lees: *En dochte dat hi ſoude mogen* enz. *Pine* is arbeid, en *pinen*, arbeiden. Vergelijk III. vs. 136 en 145. Voor *oude*, lees *houde*, d. i. gunſtig, minzaam.

vs. 120. *Bederue*, plicht. Zie van dit woord de Aanteek. op Maerlants III. Deel van den Sp. Hist.

121. *.iiij. d*. D. i. Vier *deniers* of penningen.

126. *Sijnne* is *zinne*, verstand. Hy meende hem verstandeloos te zijn. — *Ic salne*, is *ik zal hem* (den penning naamlijk) u gaarne geven.

131. *Vroe*, is hier *vroeg*. Doch vs. 172. is 't wederom: *vroo*, dat is *verblijd*.

139. D. i. die zy *met hun vijven* te samen niet dragen konden.

142. Lees: *Dat hi maar een penninc ne wan*. Van *maer* met het negatif, zie ons III Deel der Versch.

146. *Werx*. D. *i. te werk*. Voor *meer* las ik liever *mere*. — *Nochtan* is *bovendien*. Zie de Verscheidenh. III. en IV. Deel.

152. *Hine*. D. i. Of hy ging. Zie boven.

155 en 156. Van het rijm van *slapen* met *maken*, zie Huydecoper in 't breede op Melis Stoke. — *Vaste* is hier het adverbium; het beteekent *schielijk*, maar in het gebruik wil het, *in tijds*, by voorraad, uitdrukken.

158. *Tere tijt*. D. i. ter eenre (ter zelfde) tijd. — De Legende zegt: *Hii en aff nochtant niet dā eyns des dages eyn gerstenbroit, ind dranck wasser*.

157. *Nit*. Lees: *nijt*, nijd.

160. *Borre dranchi*. D. i. *born dranc hi*, water. Vergelijk vs. 79. *Born* en *fontein* voor het water-zelve is by onze Ouden zeer gebruiklijk.

164. *Altene*. D. i. eenparig.

vs. 166. *Er*, lees *eer*. *Verkēde*, is *herkende*, gewaar wierd.

168. *W'lijk*. Lees: *werx me gedaen*. *Mee* is *meer*. Echter ware 't hier beter, *mere*, om 't vers.

Vrachte is *wrachte*, d. i. *werkte*.

178. *Micten om .i. name*. D. i. zochten een naam, zagen om naar een naam voor hem.

180. *Hetwine* is *heeten wy hem*. Voor *ſenters man*, lees: *ſent Peters man*. — *Do hietſchen ſy yn ſint peters werckman*, zegt de Legende. 't Was om dat die kerk ter eer' van ſint Peter geſticht werd.

182. *Bequame*. D. i. aangenaam. Doch men leze, in tegenſtelling:

Waeſt hem lief of on*bequame*.

188. *Volgen*. Lees: *bolgen*, 't praeteritum van *belgen*. Zy werden ſteeds meer en meer te onvreden over het weinige werk dat de overige arbeidslieden in vergelijking van Reynout, verrichteden, en verweten hun dat.

190. *Met ongemake*. Met verdriet.

192. *Die hen was d ē quaet*. Zeker heeft er *al* of *ol* geſtaan, in *d* verbasterd. Lees:

Die hen was was alleenen *quaet*.

200. *So ſal hi vallen*. Men ziet duidelijk, dat dit *vallen* niet op *laste* kan rijmen, en een louter aanvulſel is om den afgebroken zin eenigzins te voleindigen. Leze men:

Op ſinen als ſo ſalwi casten.

Als is *hals*; *casten* is *werpen*, 't Engelsch *to cast*, en Deensch *kaste*, by onze kinderen nog bewaard in het

kasty ſpelen, d. i. werpſpelen. Het Deensch zegt ook *kastepiil*, *kastegevær*, *kastegarn* voor werpſchicht, werpſpiets (werpgeweer), werpnet.

* * *

Ter voltooiing van den Roman die hier afbreekt, merk ik nu nog aan, dat de moord gelukte, doch de Legende doet hem door de werklieden by het uit de kerk komen, opwachten en doodſlaan, en zijn lijk in een zak in het water werpen; waarin het door een mirakel ontdekt, opgevischt, en ter zake van de wonderbare genezingen, die het uitwerkte, in de kerk te Keulen als een heiligdom ten toon geſteld, vereerd, en naderhand naar Dormunde vervoerd werd. Zijne Canoniſatie, volgens de Legende ten verzoeke van Keizer Karel gedaan, ſchoon naar de algemeene meening deze verheffingen van menſchen tot heiligen van vrij later tijd dagteekenen, gaat ons hier niet aan. — De wijs van hem om te brengen beſchrijft de Legende dus. Zy pasten hem ter gelegener plaatſe op, zegt zy, en *ſy vielen wreitlichen in yn*, *ind ſloigen eme myt yren hemeren ſyne hilge hueft yntzwey*, *alſo dat ſyne hyrnen vyſlieffen*, d. i. daar uit liepen.

IETS

IETS

OVER DE ZOOGENOEMDE

STOPWOORDEN

IN DE VERZEN.

IETS

OVER DE ZOOGENOEMDE

STOPWOORDEN

IN DE VERZEN.

Men heeft geen haatlijker woord in heel den omvang van het Dichterlijke vak, dan dat van *ſtopwoord*. De Franſchen zeggen *cheville*. Inderdaad bevat het niet ſlechts een beſchamend, maar zelfs een beſpottend verwijt voor den Dichter of Verzenmaker, van het zij zijne taal, het zij zijne uitdrukking, het zij zijne verſificatie niet meeſter te zijn. Intusſchen zijn niet zelden de verzen vol van ſtopwoorden, die niemand in 't oog loopen, en welke eene valſche verſificatie als die van den *ſlof-ſlof trant*, ongemerkt met zich brengt, en noodwendig meêbrengen moet, om dat zy tegen den aart onzer taal is. Ik wil daar geene voorbeelden van bybrengen, om dat zy hatelijk konden ſchijnen. Maar niet alles ook is ſtopwoord, wat de pe-

dant die zijn taal niet kent, of te grof van verſtand is om juist en naauwkeurig te denken en een vers dat hy leest, te verſtaan, daarvoor houdt. Menigmaal dient een woord, dat gemist worden kon zonder den zin tot onzin te maken, tot juiſter bepaling of uitdrukking van den zin, ſchoon niet ieder gemaakt is om dit te gevoelen, of daar de vereischte opmerking aan geeft. Zeker, waar de Dichter Dichter is, dat is, waar hy zijn gevoel uitſtort, kan hem geen ſtopwoord ontglippen, en dus is de *praeſumptie* altijd voor den echten Dichter en tegen den vitter, om dat de eerſte niet onderſteld kan worden in te ſlapen; hoe zeer ook 't *quandoque bonus dormitat Homerus* in ieders mond is, en vooral in dien der duizelige herſenbollen van rijmende en windbrakende Prozaïsten, die zelden recht wakker zijn.

Ik wil daar een voorbeeld van bybrengen uit Boileau; iemand die gants niet duizelde, maar echter zoo weinig wezendlijk en in ziel en geest Dichter was, dat zekerlijk zijne minſte verzen hem 't hart ontvloeiden, maar zijn welgevuld hoofd hem en ſtoffe en vorm opleverde, die hy met bedachtzame zorg te ſamen bedacht en vereenigde; en wiens lesſen en oordeelvellingen in de Poëzy uit dien hoofde ruim zoo veel kwaad

dan

dan goed deden. Deze in zijne bekende vergelijking tusfchen twee Franfche overbrengingen van de Italiaanfche *Novella*, uit Ariofto genomen en onder den titel van Joconde bekend, waarby hy (en met groot recht) de palm aan La Fontaine toewijst, levert daar een ftaal van op, in eene berisping van de andre vertaling, welke Bouillon tot Autheur heeft. Deze laatfte fchrijft:

Aftolphe, roi de Lombardie,
A qui fon frere plein de vie
Laisfa l'empire glorieux
Pour fe faire religieux.

Waarin de Franfche Wetgever op Parnas 't *plein de vie* voor eene cheville verklaart. Zeer kwalijk. Op de conftructie valt aanmerking, maar op de woorden niet. Deze drukken een zeer aanmerklijk punt uit, zonder 't welke het *laisfa* veel te onbepaald zou zijn en niets treffends hebben. Op elk rijk dat erfelijk is, past altijd dat *laisfa*, 't zij het by 't leven of by de dood des voorgangers overgaat; maar 't aanmerklijke is, dat die broeder 't hem by zijn leven, en niet flechts by zijn leven, maar nog in de volheid, de kracht, den bloei van het leven, en niet in verzwakking van ouderdom, uit verdriet des levens, overliet. Dit treft, als men 't wel leest en goed naar den

zin

zin accentueert; en dit moest treffen, zou de Inleiding niet een onbeteekenend ding zijn. En om dit treffen moest dan ook, na de opgewekte bevreemding over dit zonderlinge, de beweegreden of 't oogmerk daarby gevoegd worden: *Pour ſe faire religieux.*

Dat Boileau dit *religieux* nu ondichterlijk noemt, zij zoo; maar het was immer zoo goed als *moine*, en zekerlijk nog beter, dewijl *moine* in het denkbeeld iets belachlijks of vernederends met zich brengt, en Bouillon zekerlijk, naar de denkwijze, by hem te onderſtellen, de zaak als een daad van Godsvrucht beſchouwde, die geen lachen of meesmuilen verdiende. Wy by ons zouden *klooſterling* kunnen zeggen.

Even zoo is het met het epitheton van *glorieux*, waar Boileau den ſpot meê drijft, als of het in tegenſtelling ſtond met eenig ander *empire*, dan 't gene Aſtolfoos broeder verliet. Boileau las het in die opvatting; maar verkeerdelijk. Het eerzucht-vleiend gebied of gebieden, want dus is het dat men *glorieux* hier verſtaan moet, ſtaat in tegenſtelling met den aart van het *klooſterleven.* 't Is *la gloire de l'Empire*, *la gloire du throne*, de luiſter van 't gebied, van den throon, dat hier epithetisch door het adjectif

ctif uitgedrukt wordt, gelijk men in alle talen doet, en inderdaad Poëtisch is. Heeft zulk een woord, als zeer dikwerf 't geval is, ruimer en enger zin, zoo moet men het opvatten naar de zin meêbrengt; gelijk, met alle woorden, des Lezers plicht is. En die dit niet weet te doen, is te onkundig in de taal om te lezen; die het niet wil doen is een *calumniator* en *cavillator*, een *vitter*, en toont zijne vuilaartigheid. — Dat het ook keuriger en fraaier uitgedrukt kon zijn, mag er aanmerking op doen vallen, maar dit wettigt die aanmerking niet welke volſtrekt valsch gezien is.

Ik mag hier nog opmerken, dat het woord *laisſa*, als eigenaartig voor *Nalaten* by erfenis gebruikd, wel degelijk het *plein de vie* vorderde, en dat, by het boertige van het gantſche ſtuk, deze *catachreſis* en *oppoſitie* van het *nalaten* by levenden lijve, zekerlijk in dezen aanvang reeds den aart der vertelling aankondigt.

Zie daar eene kleine proeve. — Daar is onder de werken der Maatſchappy van Nederlandſche Letterkunde, in het VII deel, eene gekroonde prijsverhandeling van een Duitſcher, behelzende een aantal van aanmerkingen op Dichterlijke plaatſen, waarvan wel de meeſten niet beter gegrond zijn dan de hier aangevoerde van Boi-

leau;

leau; en zoo is het met een groote menigte der berispingen op Dichters, die zeker hunne taal en uitdrukking beter verstonden dan vele met eene ware of bloot ingebeelde, doch veelal het oordeel belemmerende geleerdheid beladene Critici die zich tegen hen opwerpen, en alle die (wel *vitio creati*) *Censores*, die zich aanmatigen voor het Algemeen te beslisſen. Doch genoegzaam alle de nieuwe zoogenoemde Aesthetici zijn vol van die domheden, en hebben (hunne valsche beginsels en stelsels daargelaten!) in dit opzicht onbeschrijfbaar veel kwaad gedaan, en eenen ondichterlijken geest ingeboezemd, die, hoe strijdig met den aart onzer Natie, uit den laffen hoogmoed der betwetery die licht ingang vindt, aan werd genomen en doorgedrongen. Het ware der moeite wel waardig, doch vereischte een geest boven zijn tijd verheven, al zulke verkeerde oordeelen te recht te wijzen; vooral daar (hoe wonderspreukig het tegenwoordig ook klinken mag) Poëzy, Godsdienst, en Zedelijkheid, in 't gevoel, dat in deze-alle het wezen maakt, allernaauwst aan elkander verwant zijn.

Onkunde van taal veroorzaakt ook misgrepen die mede hiertoe te brengen zijn; en het *plein de vie*, door Boileau gegispt, brengt my te binnen,

nen, dat ik, ruim zeven jaren oud zijnde, eens het bekende verhaal van Fedrus: *Simonides qui ſcripſit egregium melos*, *etc.* over wilde brengengen en dus begon:

Simonides, die in zijn leven
Soo ſchoone dichten heeft geſchreven,
Beſloot, *door armoê aangezet*,
Te reizen door de Griekſche ſteden,
Om by de Vierjaars plechtigheden
Zijn kunst met voordeel te beſteden, enz.

Dit kladtjen werd wel zeven jaar later onder andere verſcheurde papieren door mijn Vader gevonden, die 't las en er om lachte. Het *in zijn leven*, kon de aanmerking ook niet ontgaan dat niemand *na zijn dood* verzen maakt. — En het was my wel. — Ik weet echter zeer wel, dat ik toen ik 't ſchreef niet dat gene door die woorden verſtond waar die aanmerking op ſloeg; maar dat het by my verwarring van de eene met de andere uitdrukking was. Ik had gemeend, VAN *zijn leven*, en deze phraſis met IN *zijn leven* verward. Poëtisch was zeker die uitdrukking niet, en ook hier ongepast, maar ik die in dien tijd Simonides nog niet kende als Dichter van beroep, ſchreef ter goeder trouw wat ik meende. *Van zijn leven* is, *wel een- of andermaal*, *wel nu en dan in*

zijn

zijn leven. Niemand byna is er, of hy heeft *van zijn leven* ook verzen gemaakt! Ik heb *van mijn leven* te paard gereden; dat is, ik ben geen rijder, maar deed het toch wel als het te pas kwam, doch doe het niet meer. Ik ben *van mijn leven* niet ziek geweest, heb ik vele oude lieden hooren zeggen; nu zal de gezondſte-zelf van onzen leeftijd in tegendeel wel verklaren dat hy ook *van zijn leven* wel ziek geweest is. Mijn kinderlijke misſlag was derhalve niet belachlijk, als vond ik noodig te kennen te geven dat de man *niet na zijn dood verzen* geſchreven heeft, maar een misſlag zoo ten aanzien van de taal als van den man. Ten aanzien van den laatſte, dat ik hem niet als toen reeds een Dichter van *metier* zijnde, beſchouwde; van de eerſte, dat ik, by gebrek van taal-oefening, *in zijn leven* met *van zijn leven* verwarde, en *heeft geſchreven*, voor *had geſchreven* gebruikte, 't geen de zin naar mijn oogmerk geëischt zou hebben. En hoe velen gebeurt dit zelfde in deze rook- en versbrakende dagen niet!

* * *

Deze kleine aanmerking als gedeelte van eene gantſche ontleding van de zoogenoemde *Disſertation* van Boileau, dacht ik niet ondienſtig om

een

een oogenblik de aandacht te vestigen. Het overige is onder andere opſtellen verloren. Ik zal er echter nog het volgende byvoegen.

Ik haalde daar een voorbeeld van onkunde in de taal by een ſchrijvend kind op. Maar de onkunde in des ſchrijvers taal is ook ſomtijds by den berisper. — Huyſinga Bakker, in 't Vijfde Deel van de Werken der Maatſchappy van Nederl. Letterkunde, brengt een plaats van Van Giſtelen by, behelzende eene Vertaling of Navolging van Ovidius brief van Leander aan Hero, en beſchuldigt hem daarin *de Lade der* STOPWOORDEN *dapper geplonderd te hebben.* Men zal in dien brok echter geen Stopwoorden vinden, zoo men weet en zich ſlechts herinneren wil, dat de adjectiven in dien tijd even zoo goed en regelmatig achter als voor de ſubſtantiven ſtonden.

Den nacht ſcheen gelijc den dach bequame, is eenvoudig: *gelijk de aangename dag*, waarmeê hy het *nitor diei* van Ovidius uitdrukt. — Het *ſwemmen onſachtig* is eenvoudig het *onzachte*, het harde *zwemmen*, als wy zouden zeggen; en *onſachtig* was toen even zoo goed als *onzacht* tegenwoordig is. Ook is waarlijk dit voorbereidend inboezemen van Leanders groote vermoeienis daar niet ongepast of onverſtandig. —

Voor 't overige, moet men die verzen zuiver lezen; niet bedorven, gelijk hy die ze hekelt, die misschien gevonden heeft, althands geeft. Dus moet men daar lezen:

Alcione bewees my ook, als de EENSAME, *Scetigheid.*

Eensame, zeg ik, en niet *eersame.* — Dat is: *Alcione*, als *eenzaam op de zee*, (*even als ik*,) bewees my vriendelijkheid. Dit zegt, dit meent hy. *Alcyones solae* heeft hy in dien zin verstaan, en schoon de Latijnsche Dichter daar blootelijk *de Alcionen* of *IJsvogels-alleen* (dat is, *niemand dan die*,) meê gemeend mag hebben, zijne opvatting geeft in de wending van gedachte, die zy meêbrengt, iets teders, iets aandoenlijks aan dit verhaal, dat Poëtisch is, en zoo hart als verbeelding streelt door Alcione-zelve en haar ongelukkige liefde in herinnering te herroepen.

Maar hoe afschuwelijk is het tweede vers daaraan volgende, mishandeld!

Ik rechte my eens oppe schouwende blame
Als de vermoeide door 't swemmen.

Wat zin is daar in? Schuwt of vermijdt men een *blaam* door zich op te rechten? En welken

ken blaam, daar niemand hem zag in 't holle der nacht? En zou hy met vermoeidheid van 't zwemmen voor te doen, den blaam van die hem gezien had, ontweken hebben? Tot dat einde had hy liever onder moeten duiken. Wat gezond verſtand is dan met deze woorden vereenbaar? Neen waarlijk, Van Gistelen was verr' van zoo zot te zijn. Immers is 't klaar dat de Dichter geſchreven heeft: — *ſchouderen lame*; dat is, *lam van ſchouderen*, als (door en door) afgemat zijnde van 't harde zwemmen, waarmeê hy de Latijnſche *lasſi lacerti* (matte armen) van het oorſpronklijk volkomen en zeer krachtig uitdrukte, ja verſterkte. — En zeer klaar is dit, zoo men ſlechts inziet dat in *de vermoeide*, *de* niet het lidwoord, maar het voornaamwoord *dé* (ons *die*) is, en *vermoeide* geen participium, maar een imperfectum van 't verbum neutrum; en dat de zin is: *ik richtte my eens op*, *lam van ſchouders* (zijnde), *als die vermoeid werd door 't zwemmen:* het geen ook zeer goed ſamenhangt, dewijl *lam*, *languidus*, ontkracht beteekent, als met duizend voorbeelden te bewijzen is. — Doch zoo fraai vindt men het gispen van 't geen men niet verſtaat, dat men een ſchrijver zelfs aanſprakelijk ſtelt voor het geen of afſchrijver of drukker onachtzaam ver-

knoei-

knoeide, zonder zelfs in bedenking te nemen wat hy natuurlijker wijze, naar zijn taal en gevoel medebracht, gefchreven zou hebben. En in plaatfe van de natuurlijke onderftelling, dat de Dichter wel wist wat hy fchreef, al bevat later domheid of onkunde het niet, in welk geval men by onze Voorgangers leering en kennis mocht vinden, onderftelt men altijd wijzer te zijn dan dien men leest, en juicht zich in zijn blindheid en onverftand toe. Doch wien befpot men daarmede voor den verftandige, dan zich-zelven? — Inderdaad mag men er de woorden wel op toepasfen die Sofokles den ongelukkigen Edipus in den mond legt, en die ik dikwijls gelegenheid heb te herdenken:

Ω λῆμ' ἀναιδές. τοῦ καθυβρίζειν δοκεῖς;
Πότερον ἐμοῦ γέροντος ἢ σαυτοῦ τόδε;

ô Schaamtloos onverftand! wien meent gy thands te fmaden?
My, Grijzaart, of u-zelv', verachting op te laden?

